

OSSENDOWSKI

BIE

A

SÖTÉT KELET ÁRNYÉKA

★

THE SHADOW OF THE GLOOMY EAST

FORDÍTOTTA BALASSA JÓZSEF

INSTITUT
BADAŃ LIT. KICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 77
Tel. 26-68-62

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA, BUDAPEST

<https://rcin.org.pl>

1342

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

Mint lengyel ember, idegen voltam Oroszországban, ahol több éven át éltem s ezen az óriási országon az elfogulatlan külföldinek teljes érdektelenségével néztem végig.

Ismertem Oroszországot nyugati határaitól egészen a Csendes-Óceánig és a Pamirig, s azt hiszem, hogy értem ennek a nagy, titokzatos ország lakosságának pszichológiáját, ahol a nyugat modern civilizációja és a mongol nomádok ideológiája, az ortodox kereszténység aszketizmusa és a pogányság tarka keveredésben él együtt a mai napig. Az orosz intelligencia, átszellemülve s felemelkedve a legmagasabb idealizmusig, régóta elszakadt a néptől; nem tudta megérteni a nagy tömeget s lenézve őt, nem akarta észrevenni ellenséges és az emberiségre veszedelmes tulajdonságait, amelyek azonban megvoltak.

Tolsztoj új eszmét dobott az ország hangyabolyába, amely az ő elméje számára megmagyarázta népének lelkét.

Ő a köznépet «isten követői»-nek nevezte s minden tulajdonságukat, a jókat éppúgy, mint a gonoszokat, csak eszköznek tekintette, melyek arra valók, hogy keressék istent s az ő igazságát.

Ez a formula tetszett a művelt osztályok felfogásának és költői színnel vonta be a nagy tömeget.

Midőn figyelmeztető hangok emelkedtek ez elvont és nem igaz idealizmus ellen, midőn olyan írók, mint Rodionov, Kuprin, Gorkij, Csechov ezt vagy szándékosan vagy csak alkalmilag kimutatták, az ő figyelmeztetésük csak annyit ért el, hogy felkeltette a homályosan látó álmodozók haragját.

A józan valóság vértől szennyes kézzel írta fel ítéletét az intelligencia látomásairól.

Remélem, hogy ugyanez a szigorú bíró nem fog ugyanolyan ítéletet mondani a keresztény civilizációról, melyet aláaknázott a materializmus, s most a halál vagy az újjászületés szürkületén halad keresztül, nem lévén képes új erővel felemelkedni magasabb ideálokhoz. Az Oroszország felől fenyegető veszedelmekkel szemben ezeknek kellene lenni a mi erőnknek és támaszunknak, mert bennük rejlik az egyetlen menekvés a kelet felől jövő veszéllyel szemben, amely szenvedéllyel fordul a rossz felé és megmutatja igazi arcát, amióta az álarcot, amely oly soká megtévesztette az emberiséget, letépték róla.

Az én vázlataim *A sötét Kelet árnyékáról* kísérlet arra, hogy feltárjam a művelt világ előtt az orosz népnek igazi arcát; ezt a népet fel kell világosítani, meg kell téríteni a kereszténység és az európai kultúra számára, meg kell erősíteni igaz erkölcsösségben, és akkor, csakis akkor kell bebocsátani mint egyenlőt a nemzetek nagy társaságába, amely tökéletesedésre, lelki szépségre és erőre törekszik.

Varsó, 1923 november.

Prof. Dr. Ferdinand A. Ossendowski.

ELSŐ FEJEZET.

Az álarcok.

A művelt világ Oroszországot kiváló emberei útján ismerte meg, akiket Nyugat-Európa méltán csodált és becsült.

Oroszország legműveltebb osztályainak és arisztokraciájának kifinomult lelki kultúrája, az orosz művészet veleszületett ideális ösztönzése, a főpapi hierarchia jámborsága és aszketizmusa, a középosztály nagyon magas színvonalú nevelése és intelligenciája, a kiváló tudósok mély tudományos készsége, a legarisztokratikusabb családokból származó tisztek igaz hősiessége és bátorsága, a nemesség esztétikus élete és gondolkozásmódja, mindez ékesszóló tanu volt, hogy megnyerjék az egész világ rokonézését az orosz nemzet részére.

Az orosz intelligenciának magas szárnyalású és elragadó szónoklatai, amelyekkel lekötötték az európaiak érdeklődését, a szabadságról, Oroszország elnyomott népeinek önkormányzatáról, a nők felszabadításáról, az alsóbb néposztály nagy tömegeinek neveléséről szóltak, és a legkritikusabb politikus gondolkodókban és filozófusokban is, akik ismerték a nyugati kultúrát, nagy lelkesedést keltettek.

Azonban ezeknek a felszínes szónoklatoknak az adata csak a jónevelés múltó divatja volt, csak külső dísz, álarc, amely alatt ott rejtőzött a csúnya valóság.

Észre nem véve a tömegekben mindjobban növekedő felszabadító erők hatalmát, nem értve meg a tiltakozó tömegek fontosságát és erejét, az arisztokrácia és a felső plutokrácia, sőt még a felsőbb középosztály is a császári

udvar körül nyüzsgött, éppúgy, mint azelőtt, hajhászva kegyeket, kitüntetések, állásokat, és sütkérezve a Császár személyének napfényében.

Ez a ragyogás, mint a napfény, elvakította azoknak a látóképességét, akik arra lettek volna hivatva, hogy az orosz társadalom ereje és támaszai legyenek s nem vették észre a forrongó mozgást, a fenyegető morgást lent az emberek hangyabolyában, a «közönséges barmok» sötét duiban.

És ebben az időben, mikor egész Európa tudta, hogy Oroszország története végzetes és veszedelmes pillanat felé közeledik, az arisztokraták és az ő csatlósai megalakították a «fekete százakat», megtámadva az egyetemi ifjúságot, összeterelve őket a nagyvárosok söpredékével s megtöltve őket reakciós politikai nézetekkel, amelyek mindenféle bűnre vezettek. A gárdacsapatok halomra ölték Varsó, Pétervár, Moszkva tehetetlen lakosait, és az arisztokraták, a Galicínok, Krapotkinok, Virubovák, Ortov-Davidovok, Sirinszki-Sichmotovok finoman manikürözött kezeikkel számlálták le az aranyakat a gonosztevők tarka hordáinak piszkos kezeibe, hogy pogromokat kezdjenek, hogy gyilkosokat béreljenek egy Jottosz, egy Herzenstein, egy Goldstein, Sztolypin és mások meggyilkolására.

Amíg Európa elragadtatással figyelt a külföldön élő oroszoknak a szabadságról, egyenlőségről és testvériségről szóló dalaira s megragadó, misztikus beszédeire, ezek az idegenek és szónokok segítettek kormányuknak igazságatlan és zsarnoki intézkedéseiben.

A háború Japánnal, az agresszív politika Finnországgal s a durva és erőszakos eljárás Lengyelországgal szemben, a Kaukázusban és Ukrajnában követett politika, a katolicizmus üldözése, a népnevelés hiánya, az ellenkezés a világosabban látó politikusok minden erőlködésével szemben, akik bizonyos engedményeket ajánlottak a szocialista csoportoknak s a művelt ember tiltakozásainak — ilyen volt az *ancien régime* politikája. S ezalatt a cár iránt szolgáló és a hízélgés bizantinikus formái közt élő arisztokrácia

mind mélyebbre süllyedt s elvált az orosz társadalom többi osztályaitól.

A Rurikok leszármazottjai, hogy megnyerjék a cárné bájos mosolyát, megcsókolták a lóköető Raszputinnak, a Carszkoje Szelo palota «udvari szentjének» kezét.

Az előkelő nemesek hitvány szolgáltsága a szibériai paraszt előtt nem sokat használt nekik, és ő kutyába se vette «az orosz föld savát».

Putjatin herceg volt a szenttéavatás jelöltjeinek, a csodáknak és az ereklyéknek «udvari szállítója.» Szerafim Szadovszki szenttéavatása után a cárnak és a cárnőnek még hat, újonnan felfedezett szentet ajánlott! Csak a vele járó nagy költség készítette a cárt erre a türelmetlen felkiáltásra : «Nagyon örülök, ha Szerafim után nem lesz több szent!»

Az arisztokraták mulattak, amíg az udvarnál szolgáltak, nem gondolva a bekövetkezendő tragikus eseményekre és az elintézendő számlákra. A legelőkelőbb családok képviselői az udvaron kívül éltek színes, ragyogó, léha életüket. Igaz, hogy ott nem kellett nekik egy rossz-szagú paraszt vagy más jövendőmondó, próféta vagy varázsló előtt hajlongani, akik állandó vendégei voltak a Romanovok udvarának. Ők megtartották a «vidám csütörtököket», a «titkos hétfőket» előkelő palotákban, legénylakásokban vagy a Villa Rodé búvóhelyein, melynek tulajdonosa, Rodé Alfréd, a szfinx misztikus mosolyával készítette elő vendégeinek szórakozását és örködött fölöttük.

Ő tudná legjobban megírni a Romanov-dinasztia utolsó éveinek és az orosz arisztokrácia bukásának titkos történetét. Sajátságos, csendes befolyást gyakorolt a cári udvar népére, mert ő tudta, hogyan kell bánni Raszputinnal, aki állandó vendége volt a villának és ő maga is ott ült vendéglőjének külön szobájában Dimitri nagyherceg, Szumarovok-Elszton és Puriskevics mellett, midőn az udvar lelki vezetőjének meggyilkolását tervezték.

Most már minden elmúlt! Egy francia regényíró kiáradó fantáziájára volna szükség, ha le akarnánk írni, amit a Cuba-k, Medved-ek, Constant-ok, Donon-ok, Pivato-k

tükrös falai láttak! Ha el akarná az ember beszélni az előkelő női ruha-szalónok, divatárusnők és fűzőkészítők fényűző helyiségeiben lefolyt jeleneteket s el akarná sorolni az előkelő emberek címeit és rangját! Érdekes volna megtudni, hogy mennyire örült a császári rendőrség, hogy elnyomta a sajtó és az udvar beavatkozását ezekben a mulatózásokba.

Az előkelő nemesek által kötött házasságoknak egész sora mutatja, hogy milyen társaságba keveredtek ők, s a Romanovoktól, Rurikoktól, Sujsziktól származó családokba cigánylányok, variété sztárok, balettáncosnők és közönséges prostituáltak kerültek be.

S ez idő alatt «a kínlódó barom», aki hosszú éveken keresztül kínlódott lánacán, várva a pihenés óráját, látta mindezt és összehasonlította a maga erejét urának és ellenségének erejével.

Azok, akik fölötte állottak, nem figyeltek az intő szóra; orgiáik közepette nem gondoltak a holnapra s arra, hogy össze kellene fogniok s védelmet keresni a közeledő vihar ellen.

A koronás hölgyek és urak és az ő barátaik a plutokrácia és a magasabb bürokrácia köréből, el voltak foglalva a sötét szalónokban és illatos budoárookban, keresve a spirítizmus, az okkultizmus, a buddhizmus vagy a miszticizmus titkait. Kétes egyének sokasága suhant végig e párnázott helyiségekben mint médium, okkultista, bramin, joga, epileptikus, hiszteromániákus, hallucináló vizionárius, próféta; némelyik közülük a német titkos rendőrség listáján szerepelt, vagy az «Ochra» ügynöke volt, vagy ajánló levelet hozott Raszputinhoz.

Igy szólt Zarathustra volt a legkedvesebb könyvük. Nietzsche bombasztikus, cinikusan erkölcstelen és örült frázisai mindig ajkukon voltak és úgy látszott, mintha ez a szláv renegát a porosz király rendeletére írt volna egy erkölcsi méreggel telt könyvet, amely csak a moszkovitákra tudott teljes hatással lenni. Úgy látszott, hogy ez erkölcsi mérgező gáz, melyet éppen az oroszok számára találtak fel,

messze felülmúlja azokat az anyagokat, melyeket dr. Luther vagy más német kémikusok találtak fel.

Az orosz arisztokraták «elefántcsontfehérségű csontjai», melyeket a «kék vér» éltetett, a politikai légkör változásai iránt érzéketlenül, utolsó keringőjüket táncolták a tátongó sír szélén.

És a tánc örült és vidám volt és a szőnyegek halmai sem tudták elnyomni a tomboló lábak dobogását. A Von-larlarszki pör, a «legnemesebb rómaié mindnyájuk között», aki közel rokona volt Oroszország legelőkelőbb családainak, megdöbentette a közvéleményt. A nagyúrra, akit még tegnap a Carszkoje Szelóban fogadtak, rábizonyult, hogy Oginszki herceg végrendeletét hamisította. A kamcsatkai mérhetetlen szabadalmak tulajdonosa úgy látszott, hogy a vad bennszülöttek kifosztásával foglalkozott s elsikkasztotta panaszaikat.«Skandalum!» suttozták. De midőn a sajtó megtudta, hogy a kamcsatkai nagybirtokosok civilizáló munkássága több száz bennszülött család halálát okozta s vad kutyák lakmároztak hulláikon, az emberek felkiáltottak: «Ez bűn!» Csak attól féltek, hogy el ne tussolják a botrányt.

A rendőrbiztos, von Waal, az igazságügyminiszter, Sseglovitov és Kamcsatka kormányzója tudtak ezekről a dolgokról s az utóbbit fel is függesztették.

Néhány csekk útnak indult, néhány halk visszhang a sajtóban, amely aztán elhalt s ismét csend uralkodott, — szélcsend a vihar előtt.

A japán háború, amely Oroszország leverésével, Ázsia felébredésével és a császári trón megszegyenülésével végződött, csak epizód volt Bezobrazovnak, a vadászat udvarmesterének «táncoló főúri életében», aki német diplomaták és bankárok társaságában épületfa-koncesszióval foglalkozott a Jalu völgyben, a koreai-kínai határon.

Japán és Kína megsértődött ezen s az eredmény volt Port Arthur eleste, a vafangui, mukdeni és laoyani vereség s végül a csusimai gyászos tragédia.

Bezobrazov vállalkozását elragadtatással fogadták a Romanov-család pénzügyi és erkölcsi támaszai.

Witte gróf elmondhatta : «Vasutat építettem Ázsia körül, békés eszközökkel meghódítottam Kínát s szembeállítottam vele Japánt, míg ők elvesztették Kínát s örökre legyőzettek az ázsiaiak szeme előtt, még mielőtt egyetlen fát levágtak volna».

Ilyen volt az orosz előkelő osztályok mélyen gyökerező korrupciója és romlottsága. S a bürokrácia követte nyomdokaikat.

Mintha egy rosszindulatú, mérges parazita a 140 milliányi nép nagy testét választotta volna fészékül, mindig mélyebben hatolva gyökerébe.

Hatása megérezett a nemzet politikai gondolkozásán. Ennek a hatalomnak nem volt semmi közös kapcsolata a nemzettel. Nem értette meg Oroszország szellemi tartalmát és szomorú lelkét, másrészt pedig őt magát sem értették meg s így süllyedt le, mint egy tengeri polip, a legsötétebb mélységekbe, hogy formálja és irányítsa a legalacsonyabb ösztönöket. A politikai törekvéseknek ilyen háttere előtt volt csak lehetséges, hogy olyan gyászos alakok jelentek meg, mint a lelkész Gapon, a provokátor Azev, a képviselő és rendőrkiem Malinovszki, Raszputin, Pimen püspök, Heliodor barát s a belföldi és külföldi kalandorok és a szó és gondolat kalózáinak egész serege. A bürokrácia, előre érezve a közeledő Ítélet Napját, az ő segítségükkel igyekezett elérni a nemzeti élet szívéhez, hogy megmérje a fenyegető veszedelem mértékét, hogy elfogja az ellenségeket s rákényszerítse a nemzet elméjét, hogy beszoruljon a tisztviselő, a pap, a főúr és a cár iránti kutyahúség ketrecébe. Senki sem gondolt arra, hogy a nép ébredő érzését a nemzeti érzés szilárd talaja felé kellene irányítani. S ha akadtak is olyan emberek, mint az 1905 október 17-iki manifesztum szerzői, Szergiusz Witte gróf és a miniszterelnök Sztolypin, összeesküvésekkel kerültek szembe s élet-halálharcot kellett vívniok.

A háborút két fronton kellett harcolni : a nemzet felébredő tömegei ellen, akik mind közelebb húzódtak a forradalmi táborhoz, és saját fajtájuk ellen, akik a civilizáció

haladása iránti szívós törekvésekben azt óhajtották, hogy az állam fékezze meg a felemelkedő nemzet gondolatait és energiáit s fordítsa őket hasznos irányba.

Mindkét fronton ugyanazt a fegyvert használták, a leggyávábbat, a provokációt, azt az eljárást, hogy zavart keltenek s azután lefognak a vezetőket és a résztvevőket. A letartóztatottak közül a legaljasabbakat a politikai rendőrség szolgálatába szegődttették ; ezek kész eszközeik lettek, hogy demoralizációt és rendetlenséget vigyenek a forradalmi sorokba, tehát a paraziták feladatát töltötték be.

Az 1905-iki forradalmat, az orosz intelligenciának ezt a felkelését, vérbefojtották a szentpétervári palotatéren s a vidéken az úgynevezett «express udvarokban» a megfizetett ágensek, Durnovo miniszter, Kurlov és Trepov tábornokok által, akiket a forradalmárok soraiból kerítettek elő.

Gapon, akit a munkások imádtak, tömegesen halálba küldte társait a császári palota előtt, s azután a politikai rendőrség falai mögé rejtőzve kapta meg a pénzt külföldi utazásra.

Az *agent-provocateur* Ivanov előbb fegyveres felkelésre izgatta a szibériai szociáldemokratákat Rennenkampf tábornok ellen, azután feljelentette a vezetőket s főrésze volt üldözésükben és halálba kergetésükben.

A publicista Burcevnek és a belügyminisztérium III. osztálya volt igazgatójának, Lopucsinnak leleplezéseiből tudjuk, hogy a szociáldemokrata és a forradalmi párt felelős vezetőiről egymásután kisült, hogy a kormány fizetett ügynökei s egyidejűleg összeköttetésben voltak a legtitkosabb forradalmi tanácsokkal.

Ez csak néhány példa, amely megvilágítja az arisztokratikus és hivatalos Oroszország sajtósági módszereit.

MÁSODIK FEJEZET.

A leleplezett arc.

A nagy író, Tolsztoj Leó, életének abban a korszakában, amikor teljesen egyenes és őszinte volt, kegyetlen nyíltsággal írta le azt a titokzatos félhomályt, mely a paraszt lelkében honol, noha egy későbbi korszakban arra törekedett, hogy megkeresse és megtalálja azokat a megifjító és megnemesítő elemeket, melyek az elme mélységében rejlenek.

Vad, állatias ösztönök, primitív szenvedély és gyűlölet, gyilkolásra készen álló kéz, az alacsony, füstös kunyhókra emlékeztető, szerelemkereső félhomály, csöndes, rosszat sejtető gyűlölet, mely két vad szarvas harcához hasonlít a széltől és fagytól letarolt fű barna bokraival tarkított mocsáron. Ha néha e vadnak lelkiismerete, ez a csaknem részvétlen lelkiismeret, megmozdul s szavakban kezd kifejezést nyerni, szavakban, amelyek egy csaknem pogány miszticiz-mushoz fűződnek, akkor ez a vadember kész saját akaratából alávetni magát bármiféle mártíromságnak, hogy a bűnös test szenvedésével megtisztítsa lelkét a szennyből és piszoktól.

Tolsztoj volt az első orosz regényíró, aki forgalomba hozta az orosz nemzetnek azt a meghatározását, hogy «istent lelkében hordja», — «az istenhordozó» (*bogonoszjec*). Vajjon helyes-e ez a meghatározás? Felesleges ezen a kérdésen vitatkozni. Ha elismerjük ennek az igazságát, be kell látnunk, hogy az az istenség, amely az orosz nép lelkében lakozik, nem Jehova, sem a keresztény isten, hanem valamely primitív deisztikus gondolatnak agyag-

ból, fából és kőből készült bálványa, valami Perkunasz vagy Moloch.

Egy másik nagy író, Dosztojevszkij, az orosz lélek boncolója, igyekezett minden lehetséges metafizikai okoskodással megközelíteni az igazi istenséget, amely az orosz lélekben lakozik, de csak az sikerült neki, hogy elének állította a Karamazovokat — apát és fiait — és Szmiergyakovot, s mindenféle «ördögöket», közéjük számítva Raszkolnikovot, akinek a lelkében egy európai pszichológus semmiképp sem tudja felfedezni istenét. Fel fogja ismerni benne az őskori pogány istenek gonosz, eltorzult képét, nomád sámánképeket és csak néha érzi, hogy egy szektárius istennel áll szemben, akinek nevében az emberek megöltek és megégették másokat és önmagukat is. Ezt az istenséget imádták titokban az utolsó háromszáz esztendőben az Észak és a Kama erdeiben cédrus- és vörösfenyőfából épült kápolnáknak (szkiták), «a régi hit» papjaival, azt a hitet, amelyet «az első Antikrisztus», I. Péter cár fojtott el, később pedig «a máltai lovagok tábornoka», I. Pál cár, aki maga is erőszakos halállal halt meg.

S míg a vidéken látjuk a primitív embereket és őskori szenvedélyeiket, az eredetileg «homo sapiens» ösztöneit, amint nomáddá és pogánnyá válik, akinek felfogása szerint a büntett nem vétek, addig egész más képet tár elének, pszichológiai szempontból talán még veszedelmesebbet, a mezitlásoknak és a városok forradalmi munkásainak költője — Gorkij.

Midőn látta, hogy hőseinek típusai, akiket például Anya c. regényében rajzolt, nem nagyon vonzóak az ő mezitelenségükben, fel akarta őket díszíteni a tisztelet köpenyével az öregkor, a gyermeki szeretet, az ideálok iránti hűség által; de ekkor alakjai mintha fából valók lettek volna, olyanok lettek, mint a némajáték bábjai s a hangos vidéki színészek. Senki sem hiheti, hogy ezek az alakok valaha éltek.

De midőn ezek a hősök «a mezítelen emberről a mezítelen földön» álmodnak, s midőn a bosszú nagy, egységes bom-

báját akarják az emberi hangyabolyba dobni, szavai igazi erővel égetnek.

Nézzük csak a tényeket. Jött az októberi forradalom, a műveletlenek győzelme, «a közeledő vadállat», az orosz «apokaliptikus szörnyeteg» napja. Mit tettek Gorkij hősei? Kirabolták és elpusztították saját munkájuk műhelyeit és az egész nemzet tulajdonát, nyomorúságra ítélve mindnyájukat. Megölték vagy elkergették az ipar agyvelőit : a mérnököket, a kapitalistákat, a szervezőket ; átvették a bányák és gyárak vezetését s három év alatt teljes csődbe juttatták őket ; a nemzeti vagyon millióit adták oda szélhámosoknak és bohócoknak, hogy gyárakat állítsanak fel, melyekben kenyeret készítenek fűrészporból, cukrot szalmából, szappant turfából stb. ; ezek az emberek voltak azok, akik a szovjeturalom alatt véres bosszút állottak, megszüntették az erkölcsöt és a hitet, inkvizíciós kínzásokat hoztak be és tapssal üdvözölték «a nők nacionalizálásáról» és a «szabad szerelem vasárnapjáról» szóló nem létező rendeletek ismeretlen szerzőjét.

Ha Gorkij falábakon jár, midőn általános emberi pszichológiai vonásokkal bíró egyéneket ír le, tehetsége hatalmas tűzzel lobog fel, midőn hőseinek típusai *Malvinában* és *A mezítlásokban* . . . mezítlásosok . . . a szó igazi értelmében és beállítva őket a társadalom és a nemzet iránti helyzetükbe. A mezítlásosok nem azért a társadalom kivetettjei, mert bűnösök, terroristák vagy anarchisták. Nem! Ők nem kis zsebtolvajok, sem lusta parazitái a városnak és a falunak. Mi a rettenetes bennük? Az ilyen típusok töltik meg legjobb esetben az éjjeli menedékhelyeket, legrosszabb esetben a börtönöket. Ismerjük őket Csechov műveiből. Legnagyobb részük részeges álmodozó, rendesen ártatlanok, de néha beverik az ablakokat vagy belevágnak azoknak az arcába, akik nem tetszenek nekik ; mások öngyilkos álmodozók, akik életük beteg részletein töprengenek a rendetlenség iránti örökölt vad vágytól megrontott lelkükkel és agyukkal, akikátkoznak mindent és mindenkit, sötétséget látnak a nap sugaraiban és a lábuk alatt tátongó mélység-

ben, midőn magános, rozszant, szomorú kunyhójuk kikövezett udvarán állnak. Az ilyen alacsony lelkek különböznek Csechov hőseinek nyöszörgő lelkeitől, amennyiben az ő gazdáik «mezítlábasok».

Mi tehát a rettenetes az orosz proletáriátusnak e sajátos típusaiban? Semmisem ; inkább tragikomikusak, sajnálatraméltók, a rendőr, a szociális munkás vagy az orvos figyelmét érdemlik meg.

És mégis . . . a mezítlábasok gondolatainak és képzeletének megvizsgálása rémülettel tölti el a művelt olvasó szívét. Teljesen kitörlik magukat a társadalmilag öntudatos emberi lények sorából. Itt teljes amoralitás van, az eszmék és gondolatok befogadására alkalmas szervek teljes hiánya, még az olyan primitív erkölcsösség számára is, mint amilyen valószínűleg megvolt abban a pillanatban, midőn két barlanglakó, elhatározva a házasodást, magával vitte a két asszonyt, családi otthont alapított és elkezdett egymás mellett lakni mint szomszéd, lépésről-lépésre keresve valahol fejletlen agyvelejének tekervényei között különféle, de mégis egyszerű etikai elveket, amelyek azután túléltek korokat, századokat és civilizációkat s még ma is élnek.

Gyűlölik és megvetik az erkölcsöt, a törvényt és a kereszténység vagy a nemzetek története által megszentelt elveket s ez kifejeződik az olyan egyének minden szavában, minden tettében, amilyenek csak az orosz nép körében nevelődnek.

És orosz kritikusok, köztük igen kiválóak és komolyak is, félnék szolgálissággal hajtottak fejet Gorkij «mezítlábasai» és Szkitalac «csonkjai» (*ogarki* = gyengeelméjűek) előtt.

A gondolat felszabadítása! Korlátlan természet! Tiltakozás a burzsoá ellen! Ezek voltak a bámuló kritikusok jelzavai. Igenis! a gondolat, érzés és erkölcsiség e mikrokefáljainak vakmerő szavait úgy csodálták, mint a szemérmetlenül mezítelen emberek cselekedeteit.

Míg hatalomhoz nem jutottak a «mezítlábasok», míg bele nem ültek a Cseka elnökének a székébe s a részeg ember jovialis hangján így nem kiáltottak :

«Tegyük mezítelenné a földet és a rajta élő embert!»

És így történt. A föld mezítelen lett s rettenetes pocsé-
ták jelentek meg rajta, a vérnek és az azokból az intelligens
koponyákból kivert agyvelőknek pocsolyái, akik még rövid
idővel azelőtt el voltak ragadtatva a színes *Malvina* elv-
társaitól s azoktól a részeg henyéktől, akik 1901—1906-ban
olyan nagy hatással voltak az orosz ifjúságra. Gorkij azok-
nak a létezésére akart rámutatni, akiket az orosz etnográfia
még nem fedezett fel, akik «államot alkottak az államban»,
az önző és felelőtlen emberek csoportját a lazán összetákolt
orosz társadalomban. De Gorkij, aki oly jól ismerte anar-
chikus népének lázongó oldalát, akaratlanul felkelti szim-
patiánkat azok iránt, akik a szerencsétlen, gyűlölt burz-
zsoázia vérért ontották.

Lángeszének sikerült meggyőzni Oroszországot Odessza
e barlanglakóinak és a kikötő kocsmáiban nyüzsgő ember-
boly szeretetreméltóságáról. Szerinte ezek a «sasok fajzatai»,
akiket a földhöz tapadó burzsoá csúszómászók ügyetlenül
próbáltak utánozni.

Így történt, hogy egyszerre, mint ahogy a héja lecsap
egy csapat verébre, a «mezítlábasok» rátörtek az orosz
társadalomra — kirántották a keblükbe rejtett kést és
elkezdték gyilkolni . . . és akkor nem volt sem rendőr, sem
börtön.

«Hányan voltak egész Oroszországban?» kérdezi a kí-
váncsi olvasó. — «Ezer, százezer vagy egy millió?»

Erre a kérdésre lehet felelni. A szovjet főtámasza négy
kerület Moszkva körül. Harmincmillió paraszt, akiket rég-
óta megfosztottak a földtől, minden köteléktől, ami szülő-
falujához fűzi és élvezi azt a «híres» szabadságot, hogy vándorolhat gyárból gyárba, bányából bányába, kikötőből ki-
kötőbe, börtönből börtönbe.

Ők legyőzték a szovjeteket, megteremtették a III. In-
ternacionálét, megalapították a vezető orosz kommunista
pártot és leverték Kornilovot, Denikint, Kolcsakot, az orosz
állam utolsó támaszait.

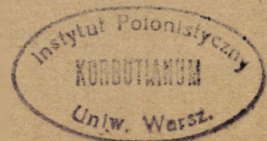
Ők voltak a «mezítlábasok», akik mint urak éltek a

nyomorban, és az orosz társadalom és állam asztalának hulladékaiból táplálkoztak.

Sokkal igazabb, amit egy másik orosz író, Rodionov mondott, aki úgy látta, hogy eredetük és hazájuk a faluban van. Rodionov számos cikket és regényt írt, a legtanulságosabb köztük *A mi bűnünk*.

Ez nem is regény, hanem rendőri tudósítás a falusi bűnökről: részegség, elvetemedettség, meg nem torolt gyilkosság, rablás, család tönkretétele, tekintély nem tisztelése, a nemzeti lelkiismeret eltűnése, — rettenetesebb pokol, semhogy le lehetne írni.

Ha olvassuk Rodionov leleplezéseit, el kell ismernünk, hogy az orosz falu, ahonnan Tolsztoj a nemzet megifjodását és újjászületését várta, nem sokkal jobb, mint egy büzhödt mocsár.

HARMADIK FEJEZET.

A falu árnyékai.

Az orosz falut a toll legnagyobb mesterei énekelték meg. De vajjon nem ismerték az orosz írók hazájuk faluját, vagy pedig idealizálták, olyasvalamit látva az árnyékaiban, amit látni szerettek volna, de ami nem volt és nem is lehetett ott?

Vessünk egy pillantást az orosz falura, mindegy hogy hol van, akár egy nagy város vagy egy őserdő mellett, valahol Vologdától északra vagy a Kama partján. Természetes, hogy minél messzebb van a civilizációtól, jellemző vonásai annál világosabbak.

Jól ismerem Petrograd, Olonec, Novgorod, Pszkov kerületek kunyhóit és falvait, valamint Szibéria falvait és telepeit.

Ezekben a szalmafedelű és durva fahasáb-falakból összetákolt kunyhókban a főhelyet az isten háza, egy ortodox kápolna, foglalja el. Néha, közel hozzá, egy elhagyott házban van a falusi iskola, melybe rendetlenül járnak a parasztok gyermekei. Van papjuk, tanítójuk; az előbbinek főgondja, hogy adót szedjen a parasztoktól, az utóbbié a forradalmi propaganda; mindegyik ivással fejezi be napi munkáját.

S a vallás és nevelés e vezetőinek közeli szomszédságában, ugyanolyan szobákban élnek a varázslók és boszorkányok... az ősi pogányság maradványai. Az ő hagyományos iskoláik megmaradtak, s az ő utasításaik, átélve a századokat, átöröklődtek nemzedékről nemzedékre.

A varázslók rendszeren öreg emberek, akik értenek a

titkos tudományokhoz, tudnak embereket és állatokat gyógyítani, lecsendesíteni a házi démont, valahányszor nagyon nagy indulatba jön, elállítják a vérzést, megtisztítják a házat a férgektől, a városon kívül levő gőzfürdőket megszabadítják az ördögöktől, akik bennük tanyáznak és kísértik az embereket, kinyomozzák a lókötőket, felidézik a holtak lelkét, megjósolják a jövőt, felfedezik a földbe rejtett kincseket, s értenek más efféle szemfényvesztéshez. A varázsló vagy a boszorkány valóban jól ismeri a növénytant s az orosz falu történetének sötét lapjain végig vonul a méregkeverés gyászos vonala.

Leírom a boszorkányok néhány cselekedetét saját tapasztalatom alapján.

Petrograd kerületben, Veimarn állomás közelében van egy Manuilov nevű falu. Itt élt körülbelül tíz évvel ezelőtt nagyszámú családjával egy Szokolov nevű ember. Tipikus paraszt háztartás volt ez egy külvárosi faluban. Leánya, Helena, egy ideig Jamburg városában szolgált mint szobaleány, de lopáson kapták és elküldték. Azután Petrogradba költözött s mivel foglalkozás nélkül volt, prostituált lett. Szokolov két fia gyári munkás volt, de nem szerették a munkát, rossz útra tértek, végül gyilkosságba keveredtek, mire az egyiket négyévi börtönre ítélték, a másikat pedig Szibériába küldték. Ez utóbbi, miután hazakerült, rablóvezér lett és hosszú időn át rettegésben tartotta a környék országutait, megosztva zsákmányát a helyi rendőrséggel. Ez érdekes család feje nagy hírnek örvendett, mint varázsló; hírneve ismeretes volt az egész környéken, több kerületben. Különösen népszerű volt orvosi gyakorlata miatt.

Gyakran voltam Manuilovban, ahova az ottani birtokos, Pavlovics hívott meg vadászatra.

Emlékszem, hogy néhány beteget hoztak oda a Gdov kerületből, akik között voltak bélpoklosok, tífuszbetegség és venereás betegségben szenvedők. Azután megkezdődött a gyógyítás. A bélpoklost betették egy félig forró vízzel telt hordóba s szorosán befődték rongyokkal. A varázsló füvet dobott bele s varázsigét mormolt, melyekben gyak-

ran fordult elő a «nosztradamusz» és «sugana» szó. Azután megfüstölte a hordót égett fű és növények füstjével s bonyolódott jeleket írt rá szurokkal.

Egy óra mulva az ájult beteget kivették a hordóból; vörös volt, mint egy főtt rák, szemei bambán néztek. Ajkán, orrán és karjain a sebek még borzasztóbbak voltak, mint azelőtt. Mialatt a beteg magához tért ájulásából, Szokolov megitatott vele egy nagy pohár vizet, melyet abból a hordóból vett, amelyben egy órát töltött, azután fejét két keze közé vette, hosszú ideig a szemébe nézett s komoly, parancsoló hangon mondotta :

«Menj! menj el sugana, a betegség csiganája! A Fekete akarja! A Fekete parancsolja! Menj! Menj el!»

Nem tudom, hogy ez a gyógyítás használt-e a bélpoklosnak, azt azonban hallottam, hogy a kormány kénytelen volt kórházat állítani Jamburg és Gdov kerületekben a bélpoklosság gyors terjedése miatt.

Ugyanez a Szokolov ugyanilyen eredeti módon gyógyította a tífuszbetegeket. A láztól gyötört beteget, aki majd a hőségtől, majd a hidegtől reszketett, először is lefektette néhány percre a hóba, azután új, durva vászonba takarta s erős kötéllel összekötötte.

Azután erőszakkal etetett vele meleg, puha, fekete kenyeret, melybe megszáritott, porrá tört rovarokat kevert, azután a hasára tett titokzatos varázsigék elmondása közben egymásután tizenhárom megmelegített téglát, melyeken titkos jelek voltak. Azt mondták, hogy ez a kezelés rendszeren gyors gyógyulást okozott. Ebben az esetben, amelyet én megfigyeltem, azt láttam, hogy a beteg meghalt hashártyagyulladásban s a petrogradi orvosi akadémia tagja, dr. Abramicsev, aki vadásztársaságunkhoz tartozott, Szokolovot bíróság elé állította. De a helyszínén felvett jegyzőkönyv elveszett a helyi rendőrség hivatalában, akik — mint később kitudódott — gyakran fordultak a varázslóhoz «tanácsért».

A venereás betegeket háromtól öt napi időre az istállóból frissen kihozott lóganéba tette. A ganédombba hét,

különböző hosszúságú kis pálcát dugott s egy-egy rongyot erősített rájuk, amelyeken bizonyos jelek és értelmetlen szavak voltak, mint pl. *prysz, tachny, habdyk*.

A marhákat rendszeren úgy gyógyította, hogy égő fű füstjével füstölte őket, melyhez égett haj, szárított béka vagy denevér hamuját keverte; állatok sebeit hód vagy patkány megolvasztott zsírával gyógyította. Mindez értelmetlen szavak vagy mondatok kíséretében történt, amelyeket majd suttogva mondott, majd hangosan kiáltott.

Osztrov kormányzóság Pszkov kerületében egy különös betegségnek a gyógyítását láttam, amely a lovak és az asszonyok között tört ki. A lovak farka és sörénye s az asszonyok hajfonatai úgy összekúszálódtak, hogy lehetetlen volt kifésülni. Az orvosi tudomány tudja, hogy ez egy sajátságos, komoly, bacillusokozta infekció szimptomája, s hogy ez a betegség mocsaras vidékeken fordul elő. A varázsló a maga módja szerint más diagnózist csinált. Azt mondta, hogy «a házi démon estefelé összekúszálva és összezsavarva befonja az asszonyok hajfonatát és a lovak sörényét, mert haragos». Hogy kibékítsék a démont, áldozatot kell bemutatni.

Egy elhagyott kunyhót keresnek, tüzet raknak a kályhában, mögéje pokrócotat és bundákat tesznek, hogy kényelmes hely legyen a démon számára, aki szeret puhán feküdni. Azután egy fekete kakas vérével egy kört ír le a padlón s ebbe a körbe tejet, mézet, darapépet és sót tesz — lakomául a démonnak.

Ezt elvégezve, mielőtt az óra éjfél üt, egy fiatal leányt leeresztett hajjal és megkötött kézzel bevezetnek a befűtött, rekkenő hőségű szobába. A démon ezalatt az áldozat hajával foglalkozik s a többivel nem törődik. A falusiak hite szerint a démon ki van engesztelve; de a szegény leány gyakran hisztériás lesz s a félelemtől és borzalomtól majd megőrülve megy el onnan. Viszont az egész környék előtt nagy tiszteletben áll, mint aki «látta a démont» és lakomázott vele, s akit az ő félelmetes vendéglátója megkínált pálinkával abból az üvegből, amely oda volt téve.

A varázslók a nagy városokban is dolgoznak, Petrogradban, Moszkvában, Odesszában, Kievben és Charkovban. Igaz, hogy klienseik rendszeren a szegény néposztályból kerülnek ki, de néha megjelennek váratlanul a gazdagok palotáiban is.

Emlékszem egy esetre, mely 1897-ben történt, midőn egy előkelő tisztviselő gyermekeit tanítottam, akik Leuchtenberg hercegnek, a császári család rokonának gyönyörű palotájában laktak. Egy napon tanítványom azzal jött hozzám, hogy a konyha és az ebédlő tele lett férgekkel, úgyhogy varázslót kellett hívni, aki kikergeti őket. Elmentünk megnézni az előadást.

A varázsló, egy rongyos kis öreg ember, éppen akkor megfogott egy férget; gondosan megvizsgálta, felemelte az ajkához s elkezdett súgni neki valamit, gyakran ismételve ezt a szót: *ig*.

Azután kivett a zsebéből egy darab krétát, valami jelet írt a hátára és szabadon bocsátotta.

A féreg eltűnt a tálaló egy repedésében, az ember megkapta a rubelét s hazament. Másnap tanítványom elmondta, hogy a szakácsné esküvel erősítette, hogy ő saját szemével látta, amint a megjelzett féreg sorra járt lyukról-lyukra, összeszedte társait egy nagy csapatba s kimentek a palotából.

— Magukkal vitték poggyászukat és élelmüket? — kérdeztem a fiútól.

Nevetett és így szólt: — Meg kell kérdezni a szakácsnétól . . . , igen, meg kell kérdezni, hiszen ő látta.

1920-ban Szibériában utazva, egy éjszakát töltöttem egy faluban. Elfáradtam a hosszú lovaglásban, poros voltam tetőtől talpig s örömmel fogadtam gazdám ajánlatát, hogy vegyek gőzfürdőt.

— Ne engedd vendégünket egyedül menni a gőzfürdőbe, — mondta a gazda feleségének — küldd el a fiút Maximéért, ő kísérje el.

— El tudom én magam is végezni segítség nélkül — mondtam.

— Nem, uram, nem lehet. Valami baj történhetik, ha a varázsló nélkül megy — mondotta gazdám komolyan.

— De miért? — kérdeztem elbámulva.

— Mert, uram, az ördögök a mi gőzfürdőnkben tanúznak és ijesztik az embereket — magyarázta meg a paraszt az ő lassú módján. — A napokban egy öreg asszonyt ledobtak a padról, beleesett az üstbe és agyonforrázta magát.

Nem engedték meg, hogy egyedül menjek, várni kellett, míg Maxim megérkezett, valóságos óriás, kusza szürke hajjal, amely olyan, mint egy sörény és egy patriarchához illő fehér szakállal.

Midőn a kis fürdőépülethez közeledtünk, mely a konyhakert tulsó végében állott, Maxim megállt és felkiáltott:

— Ellenség, sátán, fekete ördög, akár kicsiny, akár nagy vagy, akár haragos, akár vidám, én vagyok, én vagyok! Beléptünk.

A fürdő forró, fülledt volt, tele a faszén kigőzölgésével. Meggyújtottuk az edény alatt a tüzet s erre a homályban több különböző tárgy sötét árnyékát láttam. Egy orosz kemence óriás tömege, két durva pad, meleg és hideg vízzel telt edények, egy halom fekete és izzó kő, amelyek gőzt fejlesztettek, midőn vizet öntöttek rájuk.

A tűz gyenge, libegő lángja folyton játszott a padlón, a falakon, a mennyezeten, megvilágítva néha a víz bugyborékoló felületét az edényekben.

Hosszabb idő múlva Maxim levetette ruháját, felvett egy száraz fűből készült kis söprűt, bemártotta forró vízbe s leült a szoba legsötétebb zugába. Elkezdett beszélgetni egy láthatatlan valakivel s beszédébe ilyen indulatszókat kevert: *kis! kis!* s folyton csapkodott a kis söprűvel, mintha ütne valakit.

A zug persze tele volt fekete és szürke, néha átlátszó teremtményekkel. Ezekhez beszélt az öreg varázsló, ezeket ütögette; nem akarta látni vagy megérteni, hogy nem voltak egyebek, mint a libegő lángok árnyékai, amelyek ott ugráltak, felcsapva és ismét eltűnve.

— Most már nem fognak jönni! — mondta végre az öreg a meggyőződés hangján.

Nem is jöttek s kitünő fürdőm volt.

A lólopás szenvedélye jellemző vonása az orosz népnek. Bizonyosan őseikről, a mongol nomádokról és finn pogányokról átöröklődött atavisztikus maradvány. Még a büntető törvényt is nagyon enyhén alkalmazták lólopások esetében. Ez érdekes faji vonás. Minden nomád nép, még az istenhívó, becsületes mongolok is, Khalkiban ügyes lóköltők. Elvágtatni a szomszéd barmával az ő szemükben lovagias kaland, a bátorság és ügyesség bizonyítéka, mert az ilyen vállalkozásnál a lovas csakis magában bízhat, viszont súlyos büntetésnek teszi ki magát.

A mongol pusztai törvény, átültetve a Volga síkságaira, éppúgy, mint a vörös indiánoké, világosan megállapítja, hogy a lólopás nagy gazság, csak hogy ezt a törvényt inkább megszegik, mintsem megtartják, és megengedi a károsultnak, hogy visszaszerezze lovát, ahogy tudja, és tetszése szerint büntesse a tolvajt.

Ha megfogják a bűnöst, kegyetlenül meglincselik s a törvényszék szemet húny a megíratlan törvény végrehajtása előtt.

Az orosz paraszt, ha nem tudja kideríteni a tolvajt, a varázslóhoz fordul, akinek ez sajátos tudománya. S ez, miután meghallgatta a lopás elbeszélését, utasítja a tulajdonost, hogy jöjjön el még egyszer, hozza el a ló kantárát, egy kevés ganét az istállóból és egy marék zabot.

Jelen voltam egy ilyen eljárásnál Novgorod tartomány Valdaj kerületében.

Este tíz óra körül kerestük fel a varázslót a károsult paraszttal. Zörgettünk a kapun. Azt mondta a parasztnak, hogy szórjon egy-egy marék zabot a ház mind a négy szögletére és hogy üssön a kantárral a keleti falon levő egyetlen ablakra. Miután ezt megtette, megvilágosodott az ablak s bebocsátott minket.

A kicsiny, alacsony szoba meleg és szűk volt. A kemence mellett égett egy darab gyantás fa, amely az összezúzott

kövek közé volt dobva és füstfelhőt bocsátott ki. A tűz bíbor világa mellett észrevettem a mennyezetről lelógó kantárokat, lófarkakat és bőroket, nyaláb füveket és füsttől megfeketedett táskákat.

A kemence előtt egy kis szürkehajú, kancsalszemű ember ült, szája nyitva volt és kilátszott a két sor fekete fog, tekintete félnék és kutató volt.

Elvette a kantárt, gondosan megvizsgálta, megszagolta, keménységét megbírálta a fogaival s azután hirtelen rettenetes kiáltásba tört ki:

— A lovat elvitték . . . elhajtották messzire . . . nagyon messzire . . . nagyon jó ló . . . szája habzik . . . nyerít . . . elszalad hazafelé . . . Tum . . . itt van a jó zab számodra . . . ta . . . ta . . . ta . . . lovacskám . . . gyere . . . gyere ide!

E hívás közben egy marék zabot hintett a parázsra, belebámulva a tűz lobogó lángjába.

Felugrott, letépett a mennyezetről egy csomó füvet s a parázsra dobta . . . A száraz fűszálak és levelek sisteregtek, mozogtak, mint a kígyók és meggyulladtak. Az öregember azután lóganét dobott a kemencébe, s midőn a füst felszállt, lehajolt a tűz fölé és suttogva mondta:

— A ló . . . a ló . . . egy széles út . . . országút . . . három ház . . . egy leégett fenyőfa . . . rét, egy megfeketedett szalmakazallal . . . egy magas, sovány ember vezeti a lovat . . . borotvált fej, sebhely a homlokán és biceg.

— Ismerem! ismerem! — kiáltott a paraszt — Kuzma! a cigány, Nesetilovból! Most nem fog tőlem elmenekülni!

Ezekkel a szavakkal kirozott a szobából. Hazamentem s néhány nap múlva megtudtam, hogy a paraszt két fiának és vejének segítségével rátört a cigányra, rákötötte saját lovára s visszavitte a faluba.

Itt a nép rárontott, verte, eltörte kezét, lábát, tépte a haját s követelte, hogy mondja meg azonnal, hova rejtette a lovat. A szegény ördög minden szentre esküdözött, hogy nem tud róla semmit, de a tömeg nem hitt neki. Mintha örültek lettek volna, elkezdtek ismét verni, tapostak rajta, míg végre az egyik dühöngő egy vasvillával végzett vele.

A testet eltemették a mezőn és egy karót szúrtak a sírjára emlékül.

Ez a jelképe az arany horda ősi törvényének, amely azt parancsolja, hogy az elfogott lótolvajt karóba kell húzni. Az ilyen kivégzés nagy előkészületekkel jár, tehát egyszerűbb dolog a tömegnek agyonütni a bűnöst s azután karóba húzni a holttestet a sírban.

A démon-imádás vagy samanizmus érthető az Észak tágas pusztaságain, ahol a természet a sokféle ijesztő hangoknak valóságos poklát szabadítja fel, ahol a Jeges-Óceán felől fúvó orkánok halált lihegnek, ahol a mocsarak dögvést lehelnek, ahol szabadon futnak a vademberek és a vadállatok, halált hordva éhségtől csillogó szemeikben, ahol a föld és a levegő tele van azoknak a vérével, nyöszörgésével és átkaival, akiket a cárok és bürokráciájuk a magános kínzás és halál feneketlen mélységébe taszítottak, csakis azért, mert szabadságra törekedtek és megadták nekik a végtelen hősivatag szabadságát, ahol, mint a kövek egy feneketlen tenger mélységében, a mártírok százainak és ezreinek sírjai nyom nélkül eltűntek.

Ezeken az istenelhagyta vidékeken a samanizmus természetes jelenségnek látszik a nomádok vad törzsei között. Sőt magában Oroszországban, még a főváros közelében is van bizonyítékunk létezéséről.

Ismerek két példát.

Diák voltam, midőn a szünidőt egy orvos barátomnál töltöttem a Kola-félszigeten. Olonec kerületben utaztunk, s mielőtt elértük volna Petrozavodszk városát, egy faluban kellett töltenünk az éjszakát, néhány mérföldnyire a várostól.

Bementünk a falusi kocsmába, a rendes megszálló helyre, nem volt nagyon tiszta, ellenben nedves és tele alkoholgőzzel.

Vacsora után szobánkba mentünk, hogy megtöltsük vadászfegyverünket, mert a töltényeket útközben kilőttük.

Éppen hozzáfogtunk a munkához, midőn óvatos kopogás hallatszott az ajtón. Egy sovány, sápadt kis fickó jött

be, hosszú fekete kabát volt rajta, mint egy kolostori szolgán. De arcán izzott nagy, égő, átható szeme.

Emlékszem, milyen félelem fogott el önkénytelenül, midőn rám nézett.

— Mit akar? — kérdezte az orvos, egy adag puskaport töltve a hüvelybe s fel sem emelte szemét.

— A szellemeket akarom idézni az önök számára — felelt komolyan a látogató.

Az adagoló mérték kiesett barátom ujjai közül, midőn bámuló tekintetét a vendégre emelte.

— Szellemeket? — kérdezte, vállat vonva.

— Igen, szellemeket — mondta csendesen a vendég.

— Ki vagy? — kérdezte ismét az orvos.

— Koldun vagyok, samán! — volt a közömbös felelet. — Ezt a tudományt Malaja Zjelma tundrájáról hoztam, ahol a nomád törzsek bírják az érintkezés titkát a halottakkal és a szellemekkel.

— Milyen érdekes! — szólt az orvos. — De talán csak nem tudod itt idézni a halottak lelkét vagy a szellemeket?

— De tudom. Itt is meg tudom tenni — mosolygott a samán. — Csak három rubelbe kerül, uraim!

Hangja könyörgő volt s elárulta a félelmet, hogy elutasítjuk kérését.

— Megfizetem a három rubelt — mondta az orvos. — Kezdd el rögtön!

— Azonnal! — mondta a samán örömmel, mohón zsebrevágva a pénzt. — Üljenek le a szoba másik végébe és oltsák el a világosságot.

Még volt időm észrevenni, hogy zsebéből egy kis, lapos fadarabot vett ki s ajkához emelte.

Ott ültünk sötétben és csendben. A szomszédházból az ablakon keresztül a petróleumlámpa gyenge fénye szivárgott be. De még mindig láthattuk a samán fekete alakját mozdulatlanul állni az ajtó közelében. Hirtelen valami gyenge, alig hallható hang hallatszott, olyan, mint a pók hálójában megfogott légy zümmögése.

A hang mind hangosabb lett, mígnem betölteni lát-

szott az egész szobát. Tíz, száz hangra hasadt szét, amelyek odacsapódtak az ablaktáblákhoz, a tapétás mennyezethez, a falakhoz; a remegő, visító, hörgő hangok örülten kavargtak az egész szobában, füleimhez közeledtek, azután eltűntek a messze távolban, míg végre egészen elhaltak. Valami különös nyugtalanság fogott el, beteges sejtelmek kezdték kínozni lelkemet.

A samán fekete alakja, amely alig volt látható a homályban, elkezdett forogni, előbb lassan, szabályosan, azután szenvedélyesebben, míg végre mozdulatai észrevétlenül gyors ugrálássá, forgássá, szökdeléssé lettek. Féllábon állva, elkezdett mind nagyobb sebességgel forogni, mígnem néhány perc múlva kimerülten földreesett s elfúló, éles hangon kiáltotta: «Eljöttek! . . . eljöttek!»

A visszhangozó hangok végtelen sokasága kergette egymást a sötét szobában; mint a forgószél, a vihar, a kaosz, s az embernek csaknem fizikai fájdalmat okozott. Szélrohamok csapódtak végig a szobában. Borsódzott a hátam, látva, hogyan emelkednek fel az asztalon levő papirosok. Nem tudom, meddig tartott ez. Csak azt tudom, hogy kezem jéghideg lett s homlokomra kiült az izzadság. Szemeim rendkívül élesek lettek. Egész világosan láttam a samán hanyattfekvő alakját. Kivettem halvány, csaknem fényes arcát és tágranyitott, ragyogó szemét. Ugyanaz a kis darab fa volt a kezében és ajkaival hozta létre a különböző hangokat.

A sötétségben hirtelen, különböző helyeken, egy szempillanatnyi ideig zöldes, foszforeszkáló lángok csaptak föl. Ismét jöttek s el is tűntek. A hangok hirtelen elhaltak. Egy hirtelen szélfúvás lángnyelveket csapott fel a mennyezetiig s azután minden sötét és csöndes lett, mintha egy nehéz, sötét függöny ereszkedett volna le. A samán élettelen maradt s nem felelt az orvos kérdésére, hogy meggyujtsa-e a lámpát.

Végre meggyújtotta s odament a hanyattfekvő alakhoz. A samán ott feküdt becsukott szemmel s összeszorított ajakkal, egy vékony vérsáv szivárgott ki orrlyukából s mely ráncok voltak szája körül.

Felemeltük és egy székre ültettük. Nehezen nyitotta fel szemét és ezt suttogta : «Pálinkát!»

Az orvos a szájába öntött az ő útipalackjából. A samán lenyelte, fogai a pohárhoz ütődtek, nyujtózkodott s fölkelt a székről.

— Nem jött el ma . . . Eljöttek, de megálltak egy bizonyos távolságban . . . s nem akartak közeledni.

Egy kis idő múlva elment.

Barátom, az orvos, megveregette vállamat és mondta :

— Sokkal jobb vadkacsára és fajdra vadászni, mint szellemet idézni. Pihentesd elmédet, fiam! Ez nem boszorkányság. Monoton hangok és mozgások a legjobb előidézői a hipnotizmusnak. De sietnünk kell a töltésekkel. Nyisd ki a táskát a golyókkal.

Ez volt első találkozásom egy samánnal.

A második évekkel később történt a Csendes-Óceán partján.

Tudományos pályám kezdetén volt, midőn a széntepek eredetét tanulmányoztam a távol Keleten. A helyszíne a Tudagu folyó partja Uszur tartományban.

Egy tölgy- és mogyorófaerdőben ütöttük fel sátrunkat s szívünk ártatlanságában hosszabb tartózkodásra tettünk előkészületet, midőn váratlanul megjelent két lovas orochon.* Kijelentették, hogy nem maradhatunk azon a helyen, mert az egy orochon temető. Midőn meglepetésemet látták, egy kis tiszttásra vezettek és a fatetőkre mutattak. Észrevettem, hogy hosszúkás, fekete tárgyak lógnak le a legfelső ágakról.

Ezek voltak a halottak testei. Az orochonok becsavarják a holttestet kecskebőrbe, ezt beborítják tölgyfakéreggel, szorosán összekötik szíjakkal és felakasztják az ágakra, magasan a föld fölött.

Miután látták, hogy nem szívesen hagyom el a helyet, az orochonok pálinkát kértek ajándékba s ezért viszonzásul hoznak egy samánt, akinek a varázslása megszerezheti ne-

* Az orochonok egy mongol törzs nomád vadászai, akik ma már csaknem teljesen kivesztek.

künk a halottak lelkeinek beleegyezését, hogy az ő birodalmukban maradhassunk.

A varázsló estefelé jött oda. Fiatal paraszt volt, arca feketére volt mázolva és himlőhelyes. Kabátja sokszínű rongyból volt készítve, vörösre és sárgára festett bőrszalagok lógtak le róla a földig. Volt vele egy óriási dob és egy hosszú pózna apró csengőkkel, amelyről egy kecskeszarvból készült síp lógott le.

Azonnal hozzáfogott a dolgához. Először is elkezdte ütni a dobot, ahogy csak bírta, azután fújta a sípot s rázta a kis csengőket. Nemsokára már csak a sípot lehetett hallani, miközben ugrált és forgott, sarkával rugdalózva. A síp éles hangját időnként megszakította a samán visító kiáltása és nyögése. Őrülden forgott, arca megdagadt, ajka tátva maradt, szemeit befutotta a vér s tajték jött ki a száján.

Végre a földre zuhant és reszketett, mintha agóniában volna. Noha nem hallatott több hangot, a dob még szólt a levegőben, a csengők még csilingeltek s hangjukat visszaverzte az erdő mély csendje a forró, álmotkeltő, lebilincselő júliusi éjszakában.

Midőn a samán fölkelt a földről, megkérdeztük, hogy itt maradhatunk-e. Azt mondta, igen, s egy kevés sót és húst dobott a világ négy tája felé áldozatul az elhalt orchonok minket vendégül látó lelkeinek.

A jövendőmondás fontos szerepet játszik az orosz paraszt életében. Mondhatom, hogy a jóslás igazi hazájában, Tibetben és Mongóliában sem láttam ilyen elterjedt gyakorlatát. Oroszországban a jövendőmondás «varázsló» tudomány, s azt hiszik, hogy a gonosz szellemek műve, míg Mongóliában vallásos szertartás jellegű. Az előbbieknél magános kunyhókban rejtőzik, csak sötét, viharos éjszakákön jön elő, mikor mindenféle «gonosz erők» kísértének a földön s benéznek a lakosoknak a kunyhóiba, akiknek a lelke sűrű sötétségbe van burkolva.

Egy nép sem tartja olyan fontosnak a boszorkányságot, mint az orosz. Nemcsak a buta, műveletlen paraszt, hanem a munkásosztály is, akiket vezetőik hamis művelt-

ségre tanítottak ; a polgárság, sőt az orosz társadalom felsőbb osztályai is gyakran fordultak a jövendőmondókhöz életük legfontosabb mozzanataiban.

A cigányok jövendőmondó-tudománya kártyával, hét vagy tizenhárom kavicsal, babszemmel vagy csontokkal nagyon divatban volt s kiválóan ügyes mesterek gyakorolták. Egy faluban minden vénasszony, minden vénember értett hozzá s gyakorolta kisebb-nagyobb sikerrel. Ugyanígy volt a városokban is, s nagyítás nélkül mondhatjuk, hogy olyan városokban, mint Moszkva vagy Petrograd, nem volt egyetlen utca sem jövendőmondó nélkül, akinek ne lett volna nagy látogatottsága és jelentékeny jövedelme. Voltak azonkívül ügyességükről híres specialisták, akiknek drága keleti szőnyegekkel borított s varázslókhöz és alchimistákhoz illően, kitömött baglyokkal, gyíkokkal, szárított denevérekkel, békákkal, viperákkal díszített lakásaiban egyszerű munkásasszonyok, kövér mészárosnék találkoztak félvilági hölgyekkel, miniszterrel vagy nagyhercegnővel.

Valóságos örület volt ez, betegség, mely mélyen a nép lelkében gyökerezett.

A kávéüledékből olvasott arab jövendölésnek is sok híve volt. A dinasztia bukása előtt Kleinmichel gróf palotájában szorgalmasan művelte ezt a tudományt azoknak egy egész csoportja, akiknek boldogulása és fénye a trón kegyétől függött, s akik azon voltak, hogy az «imádott» Romanovok szerencséjét kitalálják a fekete üledék felületéből. Egyszer jelen voltam egy ilyen jövendőmondásnál egy előkelő tisztviselő házában, akinek a felesége odaadó híve volt a titkos tudománynak s meghívott egy híres varázslónót, Galesco Irmát.

Az elsötétített budoárban, egy ernyős lámpa halvány világánál, a romániai nő hosszú ideig nézte a három csészében odahozott kávéüledéket. Megvizsgálta felülről, azután a világosság felé fordítva, megmozgatta a felületét egy erős ráleheléssel vagy megérintette egy orsóval s ügyesen megmozdította egy hosszú, fekete tollal. Az eljárás főmozzanata valami érthetetlen varázsigé folytonos mormolása volt. Mi-

után hosszasan megnézte a csészék tartalmát, a varázslónő beöntötte az egészet egy sekély, fehér edénybe, hozzátett egy csipet füvet s tovább mozgatta lehelletével és a toll érintésével.

Végre elkezdett beszélni, mintha észrevett volna valamit a sötét felületen vagy leolvasna róla valami titkos írást. Figyelmesen belenéztem az edénybe, de nem láthattam semmit s meg vagyok győződve, hogy mindevvel a komédiával az ügyes szemfényvesztő csak alkalmazkodott a ház jelleméhez s hízelgett megbízója vágyainak.

A jövendőmondásnak a legáltalánosabb módja az orosz népnél az, amely a pogánykorból maradt meg. Ez a vérből és vízből történő jóslás. Láttam az ilyen jövendőmondást Pszkov tartományban, amely a legelmaradottabb Oroszország tartományai közül. Ott élnek még a mocsaras pusztákban, a sűrű erdőkben vagy a Vjelika folyó és a Pszkov tó homokos partjain a pogány babonáknak ezek a megtestesülései.

Még gyakran kell majd beszélnem erről a tartományról, amely alig néhány órai utazásnyira van a fővárostól, mert ez a legtípikusabb az egész orosz nép között.

Zaluzsjében, ebben a mocsaras tavak egész hálózatától körülvett faluban történt ez az eset. A falu szomszédságában a kolera dühöngött s nagyszámú áldozatot szedett a lakosság közül. Meg kellett tudni, hogy ki hozta a betegséget erre a szerencsétlen vidékre. Csak a varázsló mondhatta meg. Egy százévesnek látszó öreg embert betettek egy magános kunyhó szobájába, amely egy sásborította kis tó partján, az erdő mellett volt. Naplemente után egy fekete kost és egy régi malomkövet vittek be a kunyhóba.

Hajnal előtt, mikor a kakas elsőt kukorékolt, a jövendőmondó kivezette a kost, szarvait és nyakát feldíszítette füvekkel. Elvágta a kos nyakát s a vérét ráeresztette a malomköre, tüzet gyújtott, felváltva mormolt és kiáltott. Mikor a tűz erősen égett és a parázs összegyűlt, felvette ujjaival és a kőre dobta. A megalvadtt vér fekete csomókká zsugorodott, gőz és füst szállt fel a kőről és a jövendő-

mondó, kibontva haját és lebegő szakállát, tágra nyitva csaknem holtnak látszó szemeit, elkezdett kiabálni éles, de mégis megtört hangon :

— Látok a vérvörös füstben és a bíbor gőzökben . . . nyílt sírokat és rettenetes, sápadt halált . . . Emberek járnak előtte . . . Nem ismerem őket, nem a mi országunkból valók . . . Mennek előre s beledobnak a folyók és források vizébe, az istállókba és csűrökbe betegségmagvakat, melyek ölnek és pusztítanak . . . csak vérrel lehet a halált legyőzni . . . látom . . . észreveszem a bíborszínű, vértől átítatott gőzben és füstben.

A parasztok komor hallgatásban és mélyen elgondolkozva állottak. Maga a jövendőmondó is csöndes volt; hallható volt a lángok sziszegő hangja, az égő megalvadtt vércsomók halk sistergése, a tömeg gyorsabb lélekezése és a sás zizegése a tóban. Messziről hallatszott az aludni térő vadkacsák gágogása, egy eltévedt tehén bőgése és egy kutya ugatása. A nyáréj tele volt titokzatossággal, ami eltemeti a bűnt és a primitív szenvedély minden kitörését, s mintha figyelt volna a nyílt tűz vörös fényében álló tömegnek ki nem mondott gondolataira. Elmém akaratlanul elkalandozott, vissza a régi időkbe, amikor talán ugyanezen a helyen állott Perkunasz isten fa-bálványképe, mialatt a fehér vászonruhába öltözött papok, koszorúval a fejükön, kiontották az áldozati állatok véréit. Az oltáron égő tűz akkor is éppúgy megvilágította, mint most, a megrémült tömeget, amely éppúgy, mint most, vörös fantómok gyülekezetéhez hasonlított.

Így végezte dolgát a jövendőmondó, s néhány nappal később a paraszt mob megragadta az orvost és segédjét, akiket odaküldtek, hogy megfékezzék a járványt, agyonverte őket s testüket a folyóba dobta. A rendőrség nyomozni kezdett, s a szomorú parasztok új csapatait küldték Szibériába, akiknek egyetlen bűnük a lelkisötétség volt.

Egy más alkalommal Petrograd közelében, Gdov városban láttam jövendőmondást vízzel.

A jövendőmondó vizet öntött egy üvegmedencébe s

megbízójától elkérte a jeggyűrűt. Meg akarta tudni, hogy mi történt férjével, aki hosszú útra ment el hazulról s azóta semmi hír sem jött felőle.

Az asszony átadta a gyűrűt; a jövendőmondó belejettette a medencébe s varázsigéket mormolva, ráhajolt az edényre. Néhány szót mormolva, a varázsló ráfujt a vízre, amelynek felülete fodros lett. Hosszú ideig nem láttunk semmit, míg végre az volt a benyomásom, mintha a gyűrűn belül egy kicsi ablak volna egy kis falon, mögötte pedig egy nagy szoba. Láttam a bútortat minden részletét s a szoba általános rajzát, amint belépett oda egy nyugodt és mosolygóarcú öregember. Világosan láttam arcának minden vonását és ruházatát. Hirtelen elhalványodott, odakapott a melléhez és a földre esett. Félhomály ült most hanyattfekvő alakjára. A gyűrű olyan volt, mint egy nyílás a medence fenekén. A jövendőmondó és megbízója halvány és izgatott volt. A varázsló kétségbeesetten rázta fejét és suttogva mondta:

— Rossz jel, nagyon rossz jel!... Meg fog halni... nem!... már meghalt... Semmi kétség!...

A véletlen úgy hozta, hogy a jövendölés igaz volt. Másnap barátnőm táviratot kapott, hogy férje hirtelen meghalt szívszélhűvésben, miután ügeit sikeresen elintézte s még aznap haza akart utazni.

NEGYEDIK FEJEZET.

A kincskeresők.

Minden orosz vidéknek megvan a maga külön legendája az elásott kincsről. És ebben nincs semmi különös. Az ország történetében gyakran söpört rajta végig a háború forgószele, s a nép kincseit az anyaföld méhében rejtette el. Érthető tehát, hogy e kincsek közül sok maradt a föld alatt elrejtve. Azonkívül még más okok is vannak, melyekről a legendák regélnek.

Többféle külső jel mutatja a helyet, ahol a kincsek el vannak rejtve: három út kereszteződése, az útra ültetett vén fák, mohaborította kövek halmai, melyeket emberi kezek dobtak oda, régi megerősített kastélyok, paloták romjai, sírok, meredek, letört sziklák a folyók és a tavak partján, magános szigetek a tengerben, facsoportok tele bíbic- vagy darufészkekkel.

Akármelyik paraszt, aki ismeri ezeket a biztos helyeket, kiáshatja a kincset a föld mélyéből, csak hogy az ilyen vállalkozás nehézsége és veszedelme abban van, hogy minden kincset egy szörnyeteg, egy vezeklő lélek vagy egy gonosz «sötét erő» őriz. Az illetőnek képesnek kell lennie arra, hogy elűzze ezt az erőt, mielőtt hatalmába keríti a kincset és hazaviszi. S ennek a munkának minden lépése veszedelmes. A varázsló ismeri a kincs helyét, meg tudja jelölni a kiásás módját s megmondja, hogyan kell védekezni a «sötét erő» ellen.

A csodatevő ember elsősorban megkapja jutalmát az általános tanácsért s egy idő múlva meghívja megbízóját s megmondja neki a pontos helyet, ahol a legnagyobb kincs

van s a gonosz erőt, amellyel szembe kell szállania. Miután megkapja jutalmának egy második részletét, megkezdí előkészíteni a bátor vállalkozót a küzdelemre az ördöggel. A kincssásónak nem szabad megijedni, ezért a jövendőmondó megmossa szemét és fülét különféle varázsfüvekből főzött folyadékkal. Védve kell lennie a rovarok és viperák mérges csípései ellen, amelyek az ördögnek engedelmeskedve, összegyülekeznek, hogy megtámadják a kincskeresőt. A bűvész tehát két kenőcsöt készít : az egyik medvezsíról készül, összekeverve egy olyan fűzfa héjával, amelyre valamikor egy ember felakasztotta magát. Ha ezzel a kenőccsel megkenik, az ember bőre nem reszket sem hidegtől, sem félelemtől. A másik kenőcs egy hód zsírjából készül, melyet szárított békák és pókok porával kever össze ; ez megvédi a vipera mérges csípése ellen.

A legfontosabb művelet : elűzni a «gonosz erő»-t, aki örzi a kincset, s biztosítani az ép elvonulást a kincs meghódítása után. Az egyik feladatot úgy oldja meg a bűvész, hogy egy csomó bűvös virágot ad a kincskereső kezébe, melyet a döntő pillanatban el kell égetnie s kifüstölni vele az ördögöt. A második feladat még nehezebb, mivel a mérész vállalkozónak, aki rendszeren írástudatlan ember, könyv nélkül meg kell tanulnia egy hosszú és bonyolódott varázssformulát.

A parasztnak az egész varázssformulát újra meg újra el kell mondanía minden hetedik lépésnél, s akkor kell ki-mondania az utolsó szót, mielőtt becsukja házának kapuját.

Az óvatos jövendőmondó a kincskeresővel egy nagyon hosszú formulát mondat el, mielőtt otthagya s ha nem sikerül a vállalkozás, egyszerűen azt mondja, hogy bizonyosan nem az ő utasítása és határozott parancsa szerint mondat el az első vagy az utolsó formulát.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A méregkeverők.

Az élet drámájának mindenütt ugyanaz a törvénye. A hercegek és bankárok palotáiban, valamint a parasztok szalmafedelű kunyhóiban. Gyűlölet, árulás, bosszú, megsalt szerelem, bűnös hajlam nem korlátozódik a városokra; megtalálható a kis falvakban, a vadonokban, a hegyek közt és a mocsarakban. És még mindig láthatók ott a nyomai a sötét pogányságnak vagy a mongol pszichológiának, a nomád embernek, a rombolónak és pusztítónak, aki csak a rombolás és pusztítás kedvéért rombol.

A dráma leggyakrabban egy késszúrással, baltacsapással vagy egy husángütéssel végződik. Csakhogy az ügynek ilyen elintézése rendőri közbenjárásra, bírói tárgyalásra és ítéletre ad okot, tehát a bosszút szomjazó egyén más esz-közkhöz nyúl: a «*viedunya*» segítségéhez fordul, a vénasszonyéhoz, aki kitűnően ért mindenféle méreghez.

Ezek kitűnő botanikusok s lassankint kiveszőfélben levő tudományukat a fűszálak, gyógyfüvek, virágok és gyökerek különböző sajátságairól gondosan őrzik.

Ezek az asszonyok az egész éven át róják a mezőket, a pusztaságokat és az erdőket, — talán csak a legszigorúbb téli hónapok kivételével, — gyűjtik a gyógyító vagy halált okozó növényeket, s azokat, amelyekre varázslás céljából van szükségük.

Ezek a «*viedunyak*», a pogány tudomány örökösei, jól ismerik az olyan növényi mérgeket, mint a strichnin, konin, nikotin, atropin, morfin, a rothadt hús mérgét (kadaverin, putreszcin), a vipera mirigyének, a póknak, a békának mér-

gét, a tetanusz mérges csiráit és más baktériumokat, az erdei növények és mocsarak parazitáit.

A méregkeverés tudományát mély titokként őrzik s hagyományként adja át egyik boszorkány a másiknak, rendesen neveltjének és tanítványának. Gyakran megesik, — sőt ez néha szükségesnek is látszik! — hogy a boszorkányok süketek és némák, vagy születésük óta vagy a «viedunya» tette azzá, aki vagy rabol valahol egy gyermeket, vagy egy műveletlen parasztcsaládtól kapja erre a borzasztó hivatásra.

A méregkeverők használnak ezenkívül céljaikra emberi haját, porrázúzott üveget, marhaepét vagy halepét.

A mérget vagy ételben vagy italban adják, vagy a kést mérgezik meg, amely véletlenül megvágja az áldozatot; vagy álmában mérgezik meg az áldozatot úgy, hogy a vánkosra fecskendik a mérges folyadékot, vagy pedig a vánkosba teszik a mérges növényt, amely azután kigőzöl-gésével hat.

Midőn engem az első orosz forradalom alkalmával két évi börtönre ítéltek s ezt Szibériában töltöttem ki, láttam ott egy méregkeverőnőt, akit tizenötévi kényszermunkára ítéltek bűnei miatt. Idősebb, sovány, feketehajú, sötétarcú boszorkány volt s szemeit mindig lesütötte. Mozdulatai lassúk és tunyák voltak; volt valami vadállatias járásának óvatosságában s a módban, amint fejét forgatta. Csak ritkán emelte fel szemét, de ha megtette, megdöbbenett fekete szembogarának mozdulatlan nézése, mellyel behatolt az ember lelkébe. Az asszony neve Gulkina Irén volt. Hány embernek félelmes és gyötrődő haláltusáját, akiket az ő rettenetes tudományával ölt meg, nézte végig ezekkel a látszólag nyugodt szemekkel? Micsoda gondolatok mozgó-lódtak ebben a fejben, amely oly komolyan és megfontoltan mozgott hosszú nyakán?

Nagy gonosztevő volt. A törvényszék hús áldozatot fedezett fel, akiket a «viedunya» ölt meg különböző vidékeken, mert hisz a méregkeverők nem maradhatnak egy helyen, hanem minden egyes gonosztett után valahova

máshova költöznek, lecsendesítve a gyanút pénzzel és ajándékokkal.

Egyszerre csak elterjedt a börtönben a hír, hogy ennek az asszonynak egy újabb bűnét fedezték fel. Dél-Oroszország egyik törvényszéke megállapította, hogy egy gazdag birtokosnak örökösei Gulkina jóakarató segítségével jutottak örökségükhöz, miután a birtokost s néhány közvetlen örökösét eltették láb alól. A további fejlemények gyorsan következtek, míg végre a börtön igazgatója azt a rendeletet kapta, hogy küldje vissza az asszonyt Szibériából Dél-Oroszországba.

Magatartása még komorabb, sötétebb és lassúbb lett. Sohasem emelte fel többé szemét és sohasem szólított meg senkit.

A börtön cellájának többi lakói megértették, hogy Gulkina tudja, hogy halálra fogják ítélni. Ez idő alatt egész napját a börtön udvarán töltötte, lehorgasztott fejjel járkált fel-alá s folytonosan a földre nézett.

— Halálos rémület gyötri, — magyarázták nekem rabtársaim, — mindig így van azokkal, akik tudják, hogy fel fogják őket akasztani.

Vége közeledett az útnakindítás napja. Az előtte való éjjel a «viedunya» rosszul lett; csurgott az izzadságtól s a kintől fetrengve elvesztette erejét és elájult. Elvitték onnan és elaludt. Kora hajnalban észrevette az őr, hogy természetellenes helyzetben fekszik. A rab meg volt halva.

A nagy gonosztevő végrehajtotta önmagán a méltó büntetést gaztettei miatt valamiféle mérges fű segítségével, amit az udvaron sétálva s a földet vizsgálva talált meg. Néhány levelet találtak még a zsebkendőjén kötött csomóban.

HATODIK FEJEZET.

Pogányság.

Az európai népek között a pogány istenimádás minden nyoma rég kiveszett s csak a múzeumokban találjuk meg archeológiai vizsgálat segítségével.

Vajjon elképzelhető és hihető volna-e, hogy néhány száz mérföldnyire Berlinton tűzáldozatot hoznak Thor istennek, vagy hogy Franciaországban éjjeli imádságokat mutatnak be a Marne-nál vagy Verdun-nél az elesett hősök lelkeinek?

Természetesen nem! De ha ez áll egész Európára, Oroszország mindenestre kivétel. «A lehetetlen lehetőségeknek» ez az országa még maig is megőrizett az alsóbb néposztály körében egy élő pogányságot, amely megmaradt századokon keresztül, békésen együtt tenyészve az ortodox egyházzal s a XX. század civilizációjával.

Nem beszélek azokról az Oroszországban élő népfajokról, mint a votjakok, osztjakok, mordvinok vagy a csuvasok és kalmukok, akik bizonyos etnográfiai és történeti-művelődési okok miatt a történetelőtti pogánysághoz nagyon hasonló helyzetben maradtak. Az orosz népről beszélek, amely régóta birtokában volt «az Európa felé néző ablaknak» — Szentpétervár — és a kereszténységnek, voltak nagy tudósai és költői és . . . rendőrsége, amely védte a trónt, a civilizációt és az egyházat.

Sok példáját említhetném a pogány pszichológiának és az orosz nép körében otthonos pogány szokásoknak, de azt hiszem, sokkal tanulságosabb, ha azt mondom el, amit személyesen láttam Pszkovban s néhány évvel később a Fekete-tenger vidékén.

Pszkovban nagyon nagy esőzés volt. Óriás területű szántóföldek és legelők nagy tavakká változtak, amelyek azután egyesültek a számtalan mocsárral. A folyók elöntötték az utakat s a falvakat elzárták a külvilágtól. A vetés teljesen elpusztult. A parasztokat éhínség fenyegette.

A misék nem hoztak segítséget. Az eső folyton tovább zuhogott. A falu vénei elkezdtek mondogatni, hogy «a régi istenek megharagudtak a népre, mert elhagyta őket» s itt az ideje, hogy megbékítsék az isteneket. A kunyhókban titokzatos suttogás volt hallható. Világos volt, hogy a parasztok készülődnek valamire. Ez július végén vagy augusztus elején történt.

Egy este láttuk, amint az öreg parasztok és asszonyaik tömegesen elkezdtek mozogni a mocsaras folyó partja mentén a vidéket körülvevő dombokat borító erdő felé. Csatlakoztam hozzájuk, elfogadva házigazdámnak, Plochova falu bírójának meghívását.

A záporosó tovább tartott. Úgy látszott, mintha a föld fölött lassan kavargó, nehéz felhők valóságos folyókat öntenének le. Végre, csontig átázva, elértük célunkat.

Egy fehér vászonnadrágba és ingbe öltözött öreg paraszt már várt bennünket a kijelölt helyen. A hely valóban különös volt. Egy magas fenyőfákkal körülvett tisztás közepén állott egy hatalmas, de rég ledőlt fának óriási törzse. Közel hozzá volt egy fekete, mohborította szikla. Gazdám megmagyarázta, hogy ez «Perkunasz isten fájának» a törzse volt s a szikla oltáru szolgált, amelyen áldozatokat mutattak be a szlávok rettenetes istenének.

Az éjszaka koromsötét volt. Nem hallottam mást, csak az eső csapkodását, a lábak csoszogását a puha, síkos földön, s a Perkunasz oltára körül összegyűlt embertömeg suttogását.

— Gyujtsátok meg a tüzet! — parancsolta az öreg s egyszerre sok helyen fellángolt, sűrű füst között, a meggyújtott nyírfa héja. Néhány perc múlva két nagy tűz égett, nem törődve az esővel. Ezután a fehérszakállú öreg kibontotta a szikla mellett fekvő csomagot, kivett belőle

egy fekete kakast, letette a sziklára, átvágta a nyakát, bekenete vérével a sziklát s így kiáltott :

— Ó, régi istenek! Perun, Volosz, Dajdj! Segítsetek népeteken, állítsátok meg az esőt, parancsoljátok meg a vizeknek, hogy térjenek vissza medreikbe. Áldozatot ajánlunk fel, könyörgünk segítségtekért!

Az emberek és az asszonyok közelebb tolakodtak az öreghez, éppúgy, mint előtte való nap, midőn a keresztet tartó pap előtt hajtották meg fejüket. Az aggastyán belemártotta ujját a vérbe s ráfecskendezte a XX. század parasztjainak fejére.

Ez történt Pszkovban. Ugyanez a szertartás ismétlődött meg előttem a Fekete-tenger vidékén.

A Volga és a Káma vidékén mai nap is láthatunk, főleg mordvin és csuvas parasztok házaiban, fából vagy agyagból készült s a régi pogány isteneket ábrázoló kis alakokat a szent ikonok és a kereszt mellett, az úgynevezett «vörös szöglet»-ben, a bejáró ajtóval szemben.

Az igaz, hogy ezek a parasztok, akik gyakran fordulnak segítségért «a régi istenekhez» s áldozatot mutatnak be nekik, néha, ha az isten nem teljesíti óhajtásukat, könyörtelenül bekenik a bálvány arcát mindenféle mocsokkal s megostorozzák a kis alakokat.

Az idő megváltoztatta az istenimádás pszichológiáját.

Ily módon a pogányság és szelleme átélte azt a hosszú időszakot, amelynek tartama alatt az emberiség előrehaladt a civilizáció és a tökéletesedés útján. Ez a tény különösen megfigyelhető abban a középkori hitben, hogy vannak az ördögnek eljegyzett boszorkányok és varázslónők.

HETEDIK FEJEZET.

Boszorkányság.

A boszorkányok külön kasztot alkotnak, számuk kevés s ezt igen nagy titokban tartják. A boszorkányt születésétől kezdve erre a hivatásra nevelik. A fiatal újoncot, akit nem kell megkeresztelni, a boszorkányság egyik mestere magához veszi s elviszi otthonába, egy rozzant kunyhóba vagy barlangba az erdőben ; itt távol tartják minden érintkezéstől más emberekkel. Parancsolója nem engedi meg, hogy bárkit is lásson, vagy hogy elmenjen a szomszédos faluba. Ebben a magánosságban a fiatal leány megtanul sok varázsigét, varázslást, jövendőmondást ; tanulmányozza a füvek és gyógyfüvek sajátosságait ; állandó izgatottságban, misztikus félelemben és idegességben tartják őt, ami egy fejletlen gyermekben akut neuraszténiát vagy epilepsiát hoz létre.

Midőn a tanítvány eléri tizenötödik esztendejét, tanítója megrendezi «eljegyzését az ördöggel». A menyasszonyt lebegő, fehér vászonruhába öltöztetik, vízililiom koszorúval ékesítik, homlokára teszik Belzebub mágikus jelvényét s ott hagyják egyedül egy elhagyott helyen megkötözve, melléje téve kelengyéjét, valahol egy magános tó nádas partján, az erdőben vagy puszta sziklák közt. A kelengye ezekből áll : egy eltört kereszt, egy fekete kos vagy bárány vérével megtöltött edény, egy felakasztott fekete macskáról lehúzott bőr és egy üveg pálinka.

Amíg a leány irtózatossá félelemben várja a vőlegény hirtelen megjelenését, kiabál, jajgat, ordít, sír, míg félig meg nem őrül vagy el nem ájul s gyakran epilepszia tör ki

rajta. Másnap hajnalban eljön az öreg boszorkány, kiszabadítja a szerencsétlent kötelékeiből, felébreszti ájultságából, úgy hogy pálinkát önt a torkába és egy varázsigével üdvözlí, amely bizonyosan olyan régi, mint maga a szláv világ. Ettől a naptól kezdve a leány boszorkány lett s elkezd önállóan űzni mesterségét. Az öreg boszorkány már nem fél, hogy ifjú tanítványa megszökik, mert a faluban tudják már, hogy eljegyeztetett az ördöggel, s ha meg mer ott jelenni, biztosan meghal a babonás parasztasszonyok kezétől.

Az eljegyzés napja után a boszorkány elkezd tanulni . . . repülni.

A törvényszéki orvostudomány, a vallásos szertartások története, az egyházatyák tanulmánya és a nagy Leonardo da Vinci vethetnek világot erre a tárgyra.

Előfordul, hogy a boszorkány egy külön kenőcsöt készít zsír és füvek keverékéből, naplemente előtt megkeni vele a testét, gyorsan elalszik és álmában a repülés érzése fogja el. Felizgatva ettől a különös élménytől, élénken és hatásosan beszéli el álmát s így megalapítja hírét, mint «repülő boszorkány», aki söprűn vagy dívánon lovagol.

Híre most gyorsan és messze terjed, noha gondosan elrejtik a pap és a rendőrség elől. Rendes foglalkozása, hogy asszonyokat gyógyít és segít nekik szerelmi ügyeikben. Készít szerelmi italt, keres szeretőt vagy megszabadít a gyűlölt, részeges, brutális férjtől. Igaz, hogy ez a boszorkánymesterség gyakran a törvényszék elé juttatja, ahol klienseik a vádlottak padjára ülnek. A boszorkány jövendőt mond, megrontja a kijelölt ember lelkét álmában, készít mindenféle szerencséthozó dolgot s megtanítja, hogyan lehet az akarat erős gyakorlásával siettetni egy más ember természetes halálát.

Jártas a hipnotizmusban. Minthogy egyszerű életet él, körülvéve a vad természettől, folyton rettegve a hatóságától, a papoktól és a néptől, éles megfigyelő, gyanakvó és kitűnő pszichológus lesz belőle. De nagy gondot fordít arra, hogy a természetes jelenségeket a varázslás, a varázsigék, a démonológia, a boszorkányság s más bűbájosság álarca alá rejtse.

Csak ritkán és csakis az elkerülhetetlen szükség kényszere alatt hagyja el ez a remete magános otthonát, hogy élelmet vagy ruhát szerezzen a faluban. Rendesen éjjel lopózik be egy megbízható kliensének házába s megkéri, hogy végezze el helyette a vásárlást. A boszorkánynak nem szabad megjelenie az utcán. Ha nem fogná el a rendőrség vagy a pap, a parasztasszonyok kezébe kerülne. Mindegyikük hozzájuk fordul, ha szüksége van rájuk, gazdag ajándékot vagy pénzt visznek neki, de azt is tudja mindegyik, hogy minden szerencsétlenség, ami a falu lakosait éri, valami démoni átok következménye. S ha a parasztasszonyok megpillantanák a szegény, magárahagyott öreg boszorkányt az utcán, tömegesen kergetnék, körülvennék és megvernék kegyetlen, asszonyi kínzással. Kitépott haj, kikapart szem, kiütött fogak vagy eltört csontok nem nagy dolgok előttük. Megtörtént, hogy asszonyok babonás félelmükben darabokra tépték a boszorkányt, testének szét-tépett darabjait hamuvá égették és szétszorták «a száraz erdőbe, a puszta földekre.»

Néha a folyóhoz akarják vonszolni, hogy nyakára kötött kővel a vízbe dobják.

Ilyenek a boszorkányok és ez a sorsa «az ördög meny-asszonyának».

NYOLCADIK FEJEZET.

A sötét mult visszhangja.

Oroszországban mindig és mindenütt a Nyugat találkozik a Kelettel, civilizációs és primitív nomádság, az Egyház és a «régi istenek,» romanticizmus és bűn.

Például egy faluban felállítják a «Népegyetem» egy fiókját s a helyi vezetők versenyezve szónokolnak a falusi iskola csaknem egészen üres termében. S ugyanebben az időben a parasztok, akik számára az oktatás kapuit megnyitották, összegyülekeznek a befagyott folyó jegén s a hagyományos ökölviadallal, a boxolásnak egy helyi fajával szórakoznak. Két falu versenyez egymással az öklök erejében, s van mit túrni a koponyáknak, az állkapcsoknak és a fogaknak. Ez régi hagyomány, lovagi torna, középkori romanticizmus.

Láttam egy ilyen párviadalt Omszkban, Szibériában.

A versenyzőket két egyenlő számú csoportba osztják. A küzdelem kis fiúk harcával kezdődik, akik beverik egymás orrát. Mikor a legények csapata közeledik, a kis fiúk elszöknek, mint a verebek. A legények is elszélednek, mikor a döntő harc ideje elérkezik, a felnőttek harca.

A küzdelem hosszú ideig tart; nagy makacssággal harcolják végig s gyakran nyomorékká tevással vagy halállal végződik, mert egyik-másik paraszt egy darab ólmot vagy vasat rejt el a markában s avval hasítja ketté ellenfele koponyáját.

Az ilyen csaták a jégen alkalmat adnak a harcosoknak, hogy kimutassák természetes ügyességüket, öklük rendkívüli erejét, bátorságukat, kitartásukat, sőt sztrató-

giai tehetségüket is, mert a győzelmet ki kell vívni az egész fronton.

Gondoljunk csak vissza Oroszország történetére. Abban az időben, midőn a szabad városok, mint Novgorod vagy Pszkov függetlenek voltak, Rettenetes Iván uralkodása előtt, a városok lakosai minden politikai vitát ökölviadallal intéztek el, melyet a két politikai párt hívei harcoltak végig.

Ez a szokás kisebb mértékben megvan még mai nap is.

Azonban az ilyen küzdelem nem mindig az elmúlt korok romantikus visszhangja. Néha küzdelem a létért.

A tatárok és az oroszok, a régi lakosok vagy a kormány által Szibériában letelepített új ortodox telepések személyes, faji vagy vallásos vitáikat gyakran az ököl erejével döntik el.

A régi időknek, pontosabban szólva, a nomád kornak egy másik maradványa az úgynevezett «*jamscsina*». Ez szibériai származású, szabadság után vágyódó parasztok nagy szervezete, amely télen át két vagy három lóval húzott szánokból álló óriási karavánokat alkot, hogy árut szállítson nagy, néha ezer mérföldnyi távolságra.

Húsz évvel ezelőtt ilyen karavánok utaztak Kiachtából, a mongol határról, Kazánba vagy Moszkvába; ma sokkal rövidebb utakat tesznek meg a mongol határtól vagy az Altajtól a szibériai vasút különböző pontjaiig.

A *jamscsina* lassanként eltűnik; de néhány évvel ezelőtt még igen erős szervezet volt saját, megíratlan törvényeivel. Csak a legerősebb, legegészségesebb, kitartó parasztokat vették fel erre a munkára, amely éppen nem könnyű. Nehéz dolog volt értékes áruk nehéz rakományát, teát, porcellánt, selymet vagy szőrmét Kínából Moszkvába vinni a hosszú szibériai télben, kitéve fagynak, éhségnek, hóviharnak s a szibériai börtönökből megszökött bandák támadásainak, akik az úton lesték a karavánokat. Sok-sok derék és gazdag kereskedő úgy kezdte pályáját, mint ezek a szibériai parasztok, például a Kustyerinek, a Korolevovok, akik a szibériai vasút megnyitása után megalapították a legnagyobb szállító vállalatokat s voltak gőzhajóik, bárkáik, autóik.

A jамcsina erős és hatalmas embereket nevelt, de arra is megtanította a félvad parasztokat, hogy ne törődjenek az emberi élet elpusztításával.

Tomszokban, Szibériában él még egyike a régi, nagy jамcsikoknak, aki még emlékszik a szabadság régi napjaira, arra a hősi eposzra, arra a küzdelemre a létért és a pénzért a jég- és hóborította szibériai pusztaságon.

Neve Kustyerin Innocent.

Egyszer a következő történetet beszélte el szűk, baráti körben :

«Abban az időben háromszáz saját szánom volt, mind-egyiket három ló húzta. A jамcsikok egytől-egyig pompás fickók voltak. Nem fogadtam fel soha olyat, aki nem tudott volna gyalog megjárni egy mérföldet 400 fontnyi teherrel a vállán. Ez volt a próba. Volt olyan jамcsikom, aki 1000 fontot is elbírt. Ma már nincsenek ilyenek. Vitünk egy rakomány teát Kiachtából Kazánba. A tél kemény volt. A hideg 40° R. volt s egy hónapon át tartott. A lovak és az emberek kifordított bundájukban úgy mentek, mint fehér kísértetek. Át kellett adnom az árut a kitűzött időben. Mentünk éjjel-nappal és csak ritkán tartottunk hosszabb pihenőt egy faluban.

Kanszk közelében egy szűz őserdőbe vágott országúton kellett áthaladnunk. A hóborította fák csillogtak a holdfényben. Az út tele volt szórva sokszínű tűzben égő kristályokkal. A gőzök nagy tömege szállt fel a karavánról, minthogy az emberek és a lovak fáradtak voltak. Egyszerre, a lassan leszálló ködben, valami gyanusát vettem észre a hóban. Pontosabban szólva, nem vettem észre semmit, csak éreztem. Köröskörül minden csendes volt, csak a lovak nyerítettek és lihegtek. A jамcsikok a szánok mellett haladtak s időnként szaladtak, hogy melegük legyen.

Úgy látszott, hogy minden rendben van, úgy mint rendesen, s én mégsem tudtam felemelni szememet a hóról, amelyen sok nagy foltot vettem észre. Fehérek voltak, talán egy kissé sötétebbek vagy egy kissé világosabbak, mint a hó, de lekötötték szememet.

Végre odahívtam a két legközelebbi hajtót s elmentünk megnézni a dolgot. Alig hagytuk el az utat, a foltok elkezdtek mozogni.

Tudtam, hogy banditák támadtak meg.

A banditák és a börtönökből megszökött rabok, egy «*spana*», ahogy mi őket Szibériában neveztük, ott feküdtek az úton, fehér köpönyegbe burkolózva bundájuk fölött. Ha aludtunk volna a szánon, a banditák titokban közelünkbe férkőztek volna s elvágták volna az árukat a szánokon tartó kötelékeket. A teás ládák egyenként zajtalanul estek volna le a mély hóba. Legfeljebb csak a legközelebbi pihenőhelyen vettük volna észre, természetesen későn ahhoz, hogy visszaszerezzük, mert a *spana* összeszedte volna az árut és nyugodtan elvonult volna.

De mivel látták, hogy felfedeztük őket, támadni kezdtek. Lőttek ránk. Két emberem meghalt, öt megsebesült. A többi követett engem a támadók ellen. A jamscsikok mindig magukkal viszik fegyvereiket. A filc-csizma, a «*fíma*», szárába dugott hosszú kés vagy egy hosszú szíjra kötött nehéz vasgolyó.»

Kustyerin mély lélekzetet vett s így fejezte be a történetet :

«Ezen a fagyos éjszakán a *spana* huszonhárom tagját öltük meg ; a banda két vezérét, Vanka Chromyt és Kurzina Bezrodnyt elfogtuk s felakasztottuk az út melletti fenyőfákra. A menekülő *spana* nyomában elértük Kugyejarova falut. Jól végeztük a dolgunkat. A tolvaj falu lakosai drágán fizettek meg azért, hogy védelmet adtak a *spanának*, akik meg merték támadni a jamscsikokat. Három napot töltöttünk itt, halálos orgiát ülve a mi módunk szerint. Biztos vagyok benne, hogy ezeknek a parasztnak az unokái is meg fognak emlegetni bennünket».

Ilyen ember volt Kustyerin, az öreg jamscsik. Spártai életmódja valami vad romanticizmust fejlesztett ki benne. Szerelmes volt a természetbe s úgy ismerte, mint más ember egy könyvet, amit százszor olvasott. Ismerte minden állat és minden madár szokásait és hangját. Tudta, hogyan

kell tökéletesen utánozni a fülemüle és a pirók csattogását, a szarvas bögését, a dühös medve ordítását, a farkasfalka üvöltését.

Vándorlásai közben, amikor még csak közönséges jамscsik volt egy pár lóval és egy szánnal, megismerkedett egy kis városban a kocsmáros feleségével és örülden bele-szeretett. Hihetetlenül takarékoskodva, folyton félretéve a pénzt és dolgozva, mint egy rabszolga, összegyűjtött annyit, hogy ezt az asszonyt megvehette az urától. Igazi orosz szépség volt. Midőn Kustyerin emelkedett méltóságban, előbb városi tanácsos, azután polgármester lett Tomszkban, feleségét Párizsból hozott ruhába öltöztette, mesés fényvel és bőséggel vette körül s úgy szerette, ahogy csak a régi idők vad nomádjai tudnak szeretni.

Amikor részeg volt, örült és kíméletlen féltékenységgel üldözte s azután lábai elé borult, bocsánatot, szerelmet és boldogságot könyörgött tőle.

A híres jамscsikok élete éppoly romantikus, mint amilyen sötét és vad. A szibériaiak szeretik elbeszélni ezeket a történeteket, néha lelkesedéssel, máskor borzalommal.

Ezek az emberek néha kirabolták a gazdag utazót, akivel az országúton találkoztak, megtámadták a postát, lekaszabolták a pénzt vívő hivatalos kíséretet, kifosztottak falvakat és városokat, holttesteket és vért hagyva maguk mögött. Némelyik közülük igen gazdag lett, tisztességet és megbecsülést szerzett, elhallgattatva a bíróságot arannyal, fényes ünnepekkel és lakomákkal. Senki sem borzadt meg látásukra és senki sem kerülte őket. Nem kockáztatták-e életüket, hogy gazdagságot és tiszteletet szerezzenek?

A végtelen szibériai országút hősei tudták, hogyan kell lefegyverezni a világot.

KILENCEDIK FEJEZET.

A vakmerő ipar.

Van egy másik, ehhez hasonló «szabad foglalkozás» is, melyet mai napig űznek Oroszország Távol-Keletén. A régebbi időben — húsz-huszonöt évvel ezelőtt — sokan gyakorolták, akik vagy akiknek gyermekei ma a Távol-Kelet városainak leggazdagabb osztályaihoz tartoznak.

Kora tavasszal a koreaiaknak és kínaiaknak nagy csapatai utaznak Koreából és Kínából az Usszuri és az Amur vidékére. Ezek «a szomorú sötétség országa» (Korea) és a Nap Országá (Kína) szegény lakosainak a legszegényebbjei. Az ilyen újonnan érkezettek közül némelyek munkát kapnak a helyi szén- és aranybányákban, mások mint dokmunkások Vladivosztozk és Nikolajevszk kikötőiben az Amur mellett, ismét mások az Usszuri és Amur vidék parasztjainál és kozákjainál kapnak munkát. De a legvállalkozóbbak és a legenergikusabbak, akik így saját magukra vannak utalva a szűz őserdőben, ahol az Amur tigris uralkodik, aranyat és drágaköveket keresnek a hegyi folyók és patakok ismeretlen medreiben, vagy pedig a Szihota-Alin hegység dombjain vándorolnak, keresve *jenseng*-et, ezt a csodálatos, rendkívül értékes gyógygyökeret, amelynek súlyát arannyal fizetik. A vállalkozó kóborlóknak néha sikerül megfogni néhány szép, csaknem fekete cobolyt, nyestet, sőt hódót is, amelyek ott tanyáznak a hegyek sziklás hasadékai-ban. Ilyen nehéz munkában és a Szagalien kényszermunkájából szabadult rabok vagy pedig a puszta ura, a tigris miatti folytonos veszedelmek között telik el e kínaiak vagy koreaiak élete.

Amint a nyár és az ősz fele elmúlt, a sárga vendégek megindulnak hazafelé. Útjuk éppoly jól ismert, mint a költöző hattyúké és golyáké, amelyek elmennek, mielőtt a tél beáll. S az utakat, ahol a zsákmánnyal megrakodott sárga utasok járnak, folyton megtámadják az oroszok.

A költözőkөdөк rendszeren fehér ruhába, a koreai színbe vannak öltözve s ez segíti őket, hogy elrejtőzhessenek a hóban. Az oroszok puskákkal felfegyverkezve vállalkoznak erre a «vakmerő iparra» vagy «fehérhattyú vadászatra». A golyó eltalálja az utast az ő fehér ruhájában is. A rabló büntetlenül menekül, otthagynva áldozatának holttestét a vadállatok zsákmányául. S nem bántja őt az a gondolat, hogy a messze Keleten valahol egy család várja a férj vagy az apa visszatértét, akinek aranyért vagy *jenseng*-ért vállalt bátor kutató útjától a titokzatos és veszedelmes hegyek között függ az ő életük és boldogulásuk.

A Távol-Keleten sok ember gazdagodott meg ilyen módon. Ma is úzik «a fehérhattyú vadászatot» a Csanka-tó közelében élő parasztok; ez a tó találkozó pontja a sárga kalandorok egy irány felé tartó útjainak, akik rendszeren a folyón lefelé mennek Szungacsból Mongólia határa felé. A parasztokon kívül a kozákok is úzik, mint rendes foglalkozást ezt a megtorlatlan bünt.

TIZEDIK FEJEZET.

A tenger urai.

Az élet Oroszország keleti határszélén még veszedelmesebb, még vadabbul romantikus jellemeket fejlesztett ki: a tengeri kalózokét. Harmincöt évvel ezelőtt idegenek és oroszok kezdték meg a kalózkodást, akikből azután gazdag kereskedők és néhány nagy városban óriási földbirtokok tulajdonosai lettek.

Most már eltűntek s nyomaik is elvesztek. Néhányan meghaltak, mások idegen országokba költöztek. Ezek jól ismerték a tengert. Erős és gyorsan járó briggeket építettek, a kikötőkben felszedett gonosztevőkből állították össze a legénységet s úgy indultak el a munkára.

Működésük abban állott, hogy megtámadtak japán, amerikai és kínai hajósokat a kínai tengeren és a Csendes-Oceánon, leölték a legénységet s végül elsüllyesztették a hajót.

A zsákmányt eladták a tengerparti városok zugüzleteiben. A haszon óriási nagy volt s alapja lett a jövőbeli vagyonnak és tiszteletnek. A Távols-Kelet e kalózáinak kalandjai még mindig élnek az elbeszélésekben és legendákban. Volt e hódítóknak egy nemzetközi ligájuk, amelynek tagjai voltak: oroszok, egy finn, egy hollandi, egy svéd, néhány német és egy zsidó.

Ezek a banditák otthonosak voltak az egész Csendes-Oceánon, megtámadva az idegen kereskedőket a nyílt tengeren s rárontva a tengerpart közelében otthont kereső orosz telepésekre.

A Parancsnok-szigetek, amelyek körül számos fókanyáj

maradt meg a pétervári kormány védelme alatt, gyakran voltak színhelye fegyveres összecsapásoknak a kalózok és a maroknyi őrség között. Rendszeren a kalózok győztek és kíméletlenül leölték ez állatok százait, amelyek nagyon ritkák lettek s bőrüket eladták Amerikában vagy Németországban.

Az Ochocki- és a Bering-tengeren ezek a bandák megtámadták, kifosztották és megölték a Japánból és Alaszkából jött védtelen telepeseket, akik cserekereskedést űztek Kamcsatka, Anadir és a Csukock-félsziget bennszülöttjeivel.

A tenger hullámai örökre elrejtették e rettenetes tragédiáknak áldozatait, amelyeknek főszereplői e banditársaság tagjai voltak. Miután megtisztították a partot az idegenektől, rendszeren behatoltak mélyebben az országba és elraboltak a mongol nomádoktól aranyat, szőrmét, drágaköveket és minden más értékes holmit.

A Vladivosztok fölötti kis öbölben volt a főhadiszállásuk. Itt osztották szét a zsákmányt, becsomagolták és elvitték Vladivosztokba, hogy eladják idegen, főleg német hajóknak, akik rendszeren üzleti összeköttetésben voltak velük.

Az orosz közigazgatás s a vladivosztoki kikötő tisztviselői jól ismerték a társaság működését, csakhogy ők bő erszényükből nagy összegeket tudtak fizetni a rendőrségnek.

Mindenki tudott róla, gyakran ment is jelentés Pétervárra, s ekkor néha elbocsátották a főtisztviselőket. Ők azonban nem hagyták el a várost, ahol házat és földet szerettek s vidám életet éltek.

Vladivosztok helyzete a legkedvezőbb volt a középkori kalózkodás számára.

Katonai jellegű határváros volt, szemben Japánnal és fokozatosan erősítették meg. Harmincévvvel ezelőtt az utazás Moszkvától Vladivosztokig három hónapig tartott, s maga a város piszkos fészek volt. A polgári és katonai tisztviselők gyakran kalandos, nem egyszer bűnös multú emberek voltak. Az élet a városban nagyon különös volt. Legarisztokratikusabb testülete a «Lándsás kutyák társasága» volt. Nem tudom, mi a szó eredete, de ismerem a társaság célját és feladatát.

Pontosán szólva, a reménytelen részegesek társasága, de szerencsére «exkluzív» klub, mert csak ötven tagja volt. A rendes ital vagy a tiszta alkohol vagy a legerősebb arak volt s ezt nagy poharakban szolgálták fel, mint a teát. Az ivás automatikusan történt egy üttöóra jelzésére, melyet egy fiú minden öt percben felhúzott. Az egyes ivások között száraz kenyeret fogyasztottak.

Néha azt határozták, hogy egy kutya minden egyes ugatására fognak inni, vagy egy elhaladó kocszi zörgésére, minden egyes hangra, mely az utcáról behatol, és minthogy a klub a város egyetlen utcájában volt, a Szvetlankában, elég gyakran akadt ilyen jelzés. Talán felesleges is mondani, hogy a klub örültségben, delirium tremenszben, teljes elvadulásban, öngyilkosságban végződött.

Ilyen volt a kalózok időtöltése, akik idővel valóságosan «a tenger urai» lettek.

Midőn végre megreformálták a Távól-Kelet törvényszékeit és igazi bírákat és tisztviselőket neveztek ki, egy ideig az erélyes üldözés veszedelme fenyegette a kalózokat, tehát okosabbnak tartották abbahagyni foglalkozásukat és munkás polgárok lettek különböző határvárosokban.

A vladivosztoki törvényszék ügyésze, Busajev, vizsgálatot indított a kalózok ügyében. Összegyűjtötte bűneik bizonyítékait, összeállította az ügyet a vád számára, elkészítette az idézéseket, mire aggodalmas mozgolódás keletkezett Vladivosztokban és más városokban.

Egy napon Busajevet, aki szenvedélyes vadász volt, meghívta egy helybeli vadásztársaság, hogy vegyen részt a szarvasvadászaton. Ezt Aszkold szigetén tartották, harminc mérföldnyire Vladivosztoktól, a Nagy Péter-öbölben.

A vadászat nagyon szép eredménnyel járt s harminckét szarvast ejtettek el. Megharsant a kürt, amely a vadászokat visszahívta a hajóhoz. Midőn a társaság a fedélzeten összegyülekezett, mindenki ott volt az ügyész kivételével. Megtalálták egy golyóval a fejében. Buzgalmát életével fizette meg.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A paloták félhomályában.

Visszatérve a távoli határterületekről, a félvad orosz falukból és telepekről, nézzünk be a fényes, gyakran történelmi nevezetességű palotákba.

A Carszkoje Szelo palota, a hesszeni Alexandra cárné otthona, a Jurjevszka hercegnő, Szumarokov-Elszton gróf, Orlov herceg, Ignatiev grófnő, Putyatin herceg, Kleinmichel grófnő, Golitzin herceg, Bieloszjelszki-Bielozjerszki herceg palotájában és néhány nagyherceg palotájában is a vastag falak és pompás kristályablakok mögött érdekes és kissé különös események történtek.

Ismeretlen és néha kétes multtal bíró egyéneknek szabad bemenetelük volt a kapukon. Kóbor barátok és apácák távoli kolostorokból csodálatos ereklyéket hoztak el mutatóba a kíváncsiaknak és imádásra a jámboroknak, olyanokat, mint «egy darab létrából», melyet Jákob álmában látott (egy I. Pál korából származó adoma szerint), vagy Borisz és Gleb mártírok lábszárát. Elbeszéltek egyes még boldoggá nem avatott szentnek sírján történt csodákat, misét mondtak valami ismeretlen szertartás, talán valamilyen nem létező kolostoré szerint. Voltak köztük epileptikus és hisztériás asszonyok, akik, mikor rájuk jött a betegség, megjósolták a jövőt és politikai tanácsokat adtak. Éppúgy mint Darjuska, a híres «*klíkusa*» (epileptikus nő), Raszputin ágense, Putyatin herceg és Vojejkov tábornok, a császári főhadiszállás parancsnoka is figyelmeztette a cárnét, hogy óvakodjon az oktatásügyi minisztertől, Ignatiev gróftól, aki a német politika ellenese volt és híres udvarnójétól, Vaszilcsikova

asszonytól, aki a hirhedt levelet írta a cárnénak, figyelemztetve a hesseni hercegnőt arra, hogy ő az oroszok császárnéja.

A jól táplált, fehérszakállú, kopasz barát, «a mezítlábas Ivanuska» vörös lábszáraival és gondosan ápolt lábújjjaival mindig megdöbentette Pétervár művelt közönségét, midőn látták, amint mezítláb, fekete talárban, kezében egy drágakövekkel kirakott aranygolyóval ékesített orsóval, lassan és méltóságosan haladt végig a Nevszki Proszpekten, egy fejjel kiemelkedett a tömeg fölé s általános bámulatot keltegetett atléta vállaival s bikanyakával.

De midőn híre ment, hogy Ivanuska gyakori látogató a cárnénál s hogy nagyon bizalmas viszonyban van Kleinmichel grófnő házával, ahol misztikus éjjeli istentiszteleteket tartottak, melyeken «Krisztus megjelent», a felháborodás olyan nagy lett a fővárosban, hogy a falánk barát kénytelen volt eltűnni a Néva vendégszerető partjáról.

1910-ben megjelent a fővárosban egy vén fehérszemély, aki egyes vakmerőséggel magát «isten testté vált anyjának» hirdette, követelve a férjet, Józsefet és a fiút, Jézust. Tömegek özönlöttek a madonnához, aki meggyógyította a betegeket és megvigasztalta a szerencsétleneket, befecskendve őket a Néva vizével, vagy csak megérintve a kezével. A nép csókolta lábait és ruháját s gazdag ajándékokat hoztak neki, s ezt a fukar vénasszony arra használta fel, hogy földet és házakat vett a vidéken.

A támadást, amit a papság és a sajtó egy része indított ellene, csakhamar megakasztották. A rendőrség, a cenzor és a Szent Szinódus megmagyarázta a túlbuzgó papoknak és szerkesztőknek, hogy nem illik megtámadni az «Isten anyját», mert . . . a cárné jelenlétében tisztelik őt egy magánházban.

Éveken át akadálytalanul folytatta munkáját a Madonna, mígnem egy látogatóját, egy magasállású egyént, meg nem loptak. A rendőrségi vizsgálat bebizonyította, hogy «az áldásra emelt kéznek» tevékeny része volt a lopásban, valamint férjének, Józsefnek is. Az ügyet nem vitték

a törvényszék elé, hanem a vallásos kalandornak el kellett hagynia a fővárost.

Egy másik, tanulságos példát a kronstadti ortodox székesegyház priorja, Ivan Szjergievics Kijin szolgáltatta, akit Kronstadti Iván néven ismertek. Több ízben találkoztam vele.

Ravasz, ideges és okos pap volt, aki tudta, hogyan kell leigázni a tömeget imádságaival és prédikációival, hogyan kell szavával vagy szemének egy pillantásával irányítani azokat, akik hozzáfordulnak tanácsért. Mestere volt a hipnotizmusnak, a szuggesztióknak, s alá tudta vetni akaratának az egyéneket és a tömegeket.

Jó lelkiatya és buzgó pap maradt volna, ha nem került volna útjába egy képmutató, ravasz öregasszony, egy jó módú kereskedőnek felesége, Gulajeva, aki Pobedonoszcevnak és a császári udvar számos tisztviselőjének barátja volt.

Neki sikerült felkelteni az udvari kamarilla hatalmas tagjainak érdeklődését az ifjú pap iránt, s ekkor Ivánnak egy üzletet ajánlott. Gulajeva lesz a fő intéző, Iván — talán öntudatlanul — a szereplő; ő mint pap és prédikátor fogja tehetségét használni, a nő pedig kihasználja a közönség hiszékenységét.

A vállalkozás sikerrel indult. Egy év múlva a közönség már mindenütt beszélt Kronstadti Iván csodálatos gyógyításairól, jövendöléseiről és a halottak feltámasztásáról.

Pénz, tisztelet, előkelő összeköttetések és nagy befolyás lett e csodatettek jutalma.

«A szent emberről, Isten prófétájáról» beszéltek mindenütt.

A papság kifogásait és féltékenységét leverte III. Sándor cár, aki imádta Ivánt s halálos ágyán elhivatta őt, hogy tőle kapja az áldást s megcsókolja csodatevő kezét.

Midőn a cár halála után Gulajeva nagyobbítani akarta üzletkörét, kibővítve kliensienek sorait s azt terjesztette, hogy Iván a Messiás, aki másodszor is eljött a földre, a papság tiltakozott az ilyen szentségtörés ellen, s csak az özvegy császárnénak köszönhette, hogy nem lett más büntetése,

csak az, hogy Kronstadtba küldték s megparancsolták neki, hogy csak a székesegyház dolgaival törődjön, ne csináljon csodákat s ne akarjon az Isten rokona lenni.

Nemsokára ezután meghalt s a fáradhatatlan Gulajeva hirdetni kezdte a csodákat, melyek a szentnek sírján történtek. Ez az új vállalkozás 1917 októberéig tartott, ekkor a bolsevikok véget vetettek az üzletnek, feldúlták a sírját s földi maradványait a tengerbe dobták.

Sokan a nemesség tagjai közül megtiszteltetésnek vették, ha palotájukban fogadhatták a szent atyát. Ezért a kitüntetésért 500 rubelt fizettek Gulajevának, s néha hónapokig kellett várniok, míg rájuk került a sor, hogy ezt a kitüntetést élvezhessék.

Ilyen volt az orosz «keresztény miszticizmus», míg ugyanebben az időben egészen közel a «sátán ünnepét» ünnepelték.

Ez valami titkos istentisztelet volt, beteges lelkesedés «a fekete és fehér bűvészetért» és ez nem volt sem ártatlan szórakozás, sem tudományos kutatás.

A színpalak mögött a legrealisztikusabb politikai játék vagy egy nagyszabású intrika folyt. Nem volt benne semmi pogány stílus.

Említettem már, hogy Leuchtenberg herceg, a cár unokafivére egyik előkelő tisztviselőjének fiát tanítottam.

Ott a császári udvar számos előkelő méltóságával találkoztam s egyikük meghívott a házába. Egy nemrég érkezett párizsi híresség lesz ott, az okkultisták királya, a híres Papus «professzor».

A szeánsz nem volt sikeres. Néhány gyenge fénycsillámlás, egy kis mormogás és zaj, néhány hideg érintés, ez volt az egész, amit ez a «Mahatma» elérhetett. Ennél sokkal érdekesebb jelenségeket láttam okkultista és spiritiszta körökben Párizsban és később Közép-Ázsiában.

De néhány nap mulva szenzációs dolgok jutottak tudomásomra.

Az egyik legbefolyásosabb nagyherceg palotájában, a cár és a cárné jelenlétében, Papus felidézte egy elhalt cár

szellemét, aki arra hívta fel utódját, hogy Berlinnel ellenséges politikát kezdjen, indítson háborút Németország ellen, legyen óvatos Witte gróf politikájával és egy «ismeretlen», de hatalmas és szép nő befolyásával szemben; s ebben a nőben a jelenlevők mind felismerték a hesszeni hercegnőt, az orosz császárnét.

E vakmerő s még Oroszországban is könnyen átlátszó intrika után Papus kénytelen volt a legnagyobb sietséggel elhagyni az országot, hogy sohase térjen oda vissza.

Hasonlóan misztikus, de kisebb hatású volt egy Onore nevű ember, valamikor egyszerű szibériai tisztviselő, aki éveken át tanulmányozta a samanizmust az Altaj-hegység bennszülöttei közt, míg végre önállóan kezdett dolgozni s munkája nem volt egyéb, mint egyéni és kollektív hipnotizmus.

Az idegbetegségek csodálatos gyógyításának híre csakhamar elérte a nagyobb szibériai városokat és számtalan beteg jött hozzá tanácsért. Csakhamar belátta, hogy Szibéria kicsiny számára s Pétervárra ment. Itt előbb a szegényeket gyógyította ingyen s nagy hírnevet szerzett ezáltal. Egy idő múlva gazdag embereket is fogadott, akik nagy árakat fizettek. Azután az Orvosi Tanács beleavatkozott s eltiltotta a gyakorlattól, mert mint hipnotizőrnek nincs orvosi képzettsége. Csakhogy ennek a beavatkozásnak nem volt nagy eredménye s ő mindig nagyobb körökben folytatta ezt a jövedelmező foglalkozást, nem félve a hatóságoktól, noha gyakran fordult elő rendelőjében a betegek egészségét, sőt életét is veszélyeztető baleset.

Mert megtörtént a rendes dolog. A császári udvar néhány tagja, akik mindig siettek kihasználni a cárné érdeklődését a miszticizmus és a titkos tudományok iránt, felhasználták őt éppúgy, mint Raszputint, Papust, Darjuskát, Klikuskát, a mezítlábas Ivánt s más «istenes embereket».

Onorét bevezették a Raszputin-csoportba, amelynek vezetője Ignatieva grófnő volt, bevezetője a Carszkoje Szelo palotába Putyatin herceg volt, a fáradhatatlan «specialista szentekben és ördögökben».

Ettől a perctől kezdve Onore szívesen látott vendég lett Carszkoje-Szelo legreakciósabb szalónjaiban, hipnotizálta a cárnét s mellette maradt ideges rohamai alatt.

Pétervárott és Moszkvában sokan voltak ismeretesek, mint az «ördögimádás» (diabolizmus) papjai és papnői. Volt köztük két ortodox pap, sok tudós és író, három varieté művész és Suman tábornok. Furcsa történeteket beszéltek a «fekete tömegek» undokságairól, a szatanisták ördögi orgiáiról, «a hatvankilenc hölgy klubjának» hasonló dolgairól, ahol hölgyek és urak találkoztak Vidám Csütörtökön és Ártatlan Hétfőn, továbbá egész sereg pszichológiai és pszichikai csoportokról, klubokról, társaságokról és összejövetelekről.

Elvezték az ópiumot, hasist, kokaint, alkoholt; a lelki betegségek imádása vallássá lett, amint az rendesen így van nemzetek és országok bukása előtt.

Az örült «ünnep a dögvész idején» titokban folyt le a pompás palotákban, és évről-évre világosabbá lett, hogy egy rettenetes katasztrófának kell bekövetkeznie, minden rémségével. Az összeomlás bekövetkezett 1917 október 17-én, midőn a nép, a katonák és idegen ügynökök rárontottak a nemesekre. A mob örült gyűlölete az intelligens osztály ellen fordult, amely eltűnt nyom nélkül s erkölcsi vezetőitől megfosztva hagyta az orosz népet.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Fekete árnyékok.

Oroszország, ez az óriási birodalom, száznegyven millió emberi lény hangyabolya, a politikai káosz, ahol a reakciós kormány s az erőszakosan tiltakozó forradalmi szellem mindig egymás mellett haladt, ahol tudatlanság és lelki sötétség, a különböző osztályok eltérő pszichológiája kitűnő vadászterületet szolgáltatott a legsötétebb s legtudatlanabb elemek számára mind a reakciós, mind a forradalmi táborban.

A két tábor eljárása különbözött a módszerben, de az eredmény ugyanaz volt.

A reakciósok az ugratás módszerét használták, a forradalmárok az állam alapjainak lerombolását az orosz mob szenvedélyeinek felébresztése által. Az eredmény ugyanaz volt: a törvény megvetése és a nemzet teljes demoralizálása.

Az így elkészített háttérre olyan rettenetesen sötét árnyékok vetődtek, mint Pobedonoszcev és Kurlov, s olyan középkorba illő élő alakok jelentek meg, mint Griska Raszputin, Pimen érsek és Heliodor barát. Ez volt a reakciós tábor. A másik oldalon olyan alakok léptek fel, mint Azev, Mária Szpiridonova, Borisz Szavinkov, Kerenszki, Malinovszki és mások.

A híres forradalmi publicista, Burcev, titkos vizsgálatokat és kutatásokat végzett a forradalmi pártok belső viszonyairól s a francia és orosz sajtóban egész cikksorozatot közölt, melyekben kimutatta, hogy ezek a pártok teljesen romlottak, meg vannak mértelyezve a kormány ügynökeitől, akik különböző ürügyek alatt mint kémek és infor-

mátorok működtek és sikerült nekik megbontani és demoralizálni soraikat.

Említettem már a Szent Szinódus volt főprokurátorát, Pobodonoszcevet. Ő volt Oroszország sötét és gonosz szelleme, aki a kormány bürokratikus gondolkodását a legnagyobb elnyomás szellemében vezette, hogy a nemzetet állandó szellemi sötétségben és alázatosságban tartsa a cár, az egyház és a tisztviselők hármasságát alatt.

Pobodonoszcev eltiporta sok egészséges, felvilágosított politikai gondolat csíráját és tönkretett sok kiváló embert. Ő hozatta a Szent Szinódusnak azt a határozatát, amely Tolsztojt kizárta az ortodox egyházból, és legkiválóbb tudósai közül sokat hazájuk elhagyására kényszerített. Nagyon megérdemelte a «Nagy Inkvizitor» nevét.

Az érsekek, a püspökök és priorok remegtek ez ember előtt, akinek sikerült az ortodox egyházat a titkos rendőrség függelékévé tenni, tönkretéve befolyását s felkeltve a nép dühét a papság ellen.

Az inkvizitor mellett ott van Kurlov tábornok rettenetes alakja.

Mint a csendőrség parancsnoka és helyettes belügyminiszter Kurlov tábornok volt a titkos rendőrségnek, az Ochranának feje.

A forradalmi pártok tagjainak megrontása és besorozásuk az Ochra ügynökei közé, terrorista támadások rendezése a szabadelvűbb felfogású, előkelő politikai személyiségek ellen, a politikai foglyok kínzása, számos halálos ítélet, pogromok rendezése lengyelek, lettek, finnek és zsidók ellen, az Oroszországban élő népek nemzeti vezetőinek üldözése, kémkedése, a sajtó és a nevelés szabadságának elnyomása, ezek voltak Kurlov tábornoknak, a rendőrség fejének cselekedetei.

Ő «halhatatlan» volt, amennyiben őt minden kormányváltozás és a politikai irány változása érintetlenül hagyta. Ő maradt mindig a rendőrség feje, a legnagyobb hatalom Oroszországban, aki képes volt minisztereket ledönteni. Az Ochra kancelláriájának egy külön osztálya volt, amely

szigorú felügyeletet gyakorolt a miniszterek és a tisztviselők, sőt még a nagyhercegek nyilatkozatai fölött is. Kurlov és titkos rendőrsége működésének eredménye volt, hogy kegyvesztett lett a szabadelvű Konstantin nagyhercegnek, a jeles költőnek és az akadémia elnökének családja, valamint a kiváló történetíró, Nikoláj Nikolájevics nagyherceg.

Kurlov azt a tervet gondolta ki, hogy tönkreteszi a forradalmi csoportokat és szervezeteket a párt legkiválóbb tagjainak segítségével, akiket megvesztegetett. Tudta, hogyan kell megszerezni tőlük kompromittáló iratokat s ezáltal kész eszközeivé tette őket. Az áruló sohasem szabadulhatott ki Kurlov karmaiból, s bűnt bűnre halmozott, tudva, hogy előbb-utóbb a titkos forradalmi törvényszék kezébe kerül.

A rendőrség igazgatója, Lopucsin, több ízben megakarta értetni Kurlovval, hogy az ilyen politika végzetes, mert demoralizálja az egész közigazgatási rendszert s kiteszi a rendőrséget is annak a kísértésnek, hogy elfogadjon megvesztegetést az ellenségtől. Rámutatott arra, hogy ha a titkos rendőrség működésének leleplezése eljut a külföldi sajtóba, ez a lehető legrosszabb benyomást fogja tenni Oroszország szövetségeseire s nagyon káros hatással lesz az orosz politikára általában.

Lopucsin különösen Kurlov viszonya ellen protestált Azevvel, aki, mint az Ochrana egyik ügynöke, egyúttal előkelő és befolyásos tagja volt az orosz és a külföldi forradalmi szervezeteknek. Félt nemzetközi komplikációktól, mert Azev működése a külföldi politikai ügyek területét érintette. De Lopucsint elbocsátották s nemsokára ezután a francia és az orosz sajtóban szenzációs híradások jelentek meg, leleplezve Azevet. A botrány megdöbbentő volt, de már későn jött, mert a forradalmi pártokat összetörték egyrészt azok a letartóztatások, melyek Azev információit követték, másrészt, de még inkább e denúciálások következtében elterjedt bizalmatlanság és gyanu.

Ebben az időben egy új párt tűnt fel, amely megváltoztatta a belső szervezetet és évek mulva előbb mint bolse-

vizmus, utóbb mint kommunizmus lépett a nemzetközi színpadra.

A munkások híres vezére az 1905-iki forradalmi korokban, Gapon pap, szintén a titkos rendőrség eszköze volt; mert ő volt az, aki a cár elé vezette a fellelkesült tömegeket, hogy kérjék tőle az alkotmány megadását s hogy felkoncoltassanak a Téli Palota kapui előtt Trepov tábornok csapatai által.

Gapon pap, a prédikátor, a szocialista s a munkások istene, Kurlov ügynöke volt s Judás-pénzért halálra adta a védtelen munkások ezreit, akik bíztak benne. Az Ochrana segített neki, hogy Finnországba menekülhessen, de a forradalmi törvényszék ráakadt búvóhelyére s Ruthenberg mérnök végrehajtotta az ítéletet s felakasztotta egy magányos kunyhóban, Terjokiban.

A reakció e fenevadai mellett, ugyanazon nép között egészen másfajta emberek is dolgoztak: a forradalmi ügynökök. Sokan voltak, de én csak azokat fogom említeni, akiket nem tekintettek ilyeneknek és szívesen fogadták őket azok is, akik saját táboruk tönkrettevésén dolgoztak, sőt a «hatalmas» Kurlovot is megtévesztették néha.

Ott volt Szolncev, az öreg filozófus, anarchista, szkeptikus és cinikus, aki sok orosz regényben mint igen rokonszenves jellem szerepelt. Tartózkodás nélkül hirdette szélső radikális elveit, de túlzása miatt örült álmodozónak látszott és senkisémet törődött nagyzolásával.

Gyakran találkoztam Szolncevvel a *Történelmi Kurír* szerkesztőjénél, Glinszkinél. Ott ő olyan anarchista nézetekeket hirdetett s úgy kérkedett cinizmusával társadalmi és vallásos kérdésekben, hogy egész jogosan adták neki a «hóbortos fickó» és «Diogenes» gúnyneveket.

Nagy volt a meglepetés, midőn az 1917-iki forradalomban ez a «Diogenes» jelent meg az anarchisták jól szervezett csapata élén. Az ő vezérlete alatt rohammal elfoglalták a Leuchtenberg palotát, a Durnovo palotát és Krzeszinszka táncosnő palotáját, s a rendőrség és a katonaság tehetetlen volt csapataival szemben.

Azután 1918 decemberében Szolncev reakciósnak jelentette ki a bolsevistákat s háborút indított ellenük. Moszkvában tüzéséggel felszerelt anarchista csapatok két napon át elfoglalva tartották a várost, de végre kénytelenek voltak alkudozásba bocsátkozni és megegyezni a szovjettel.

Szolncev igazi neve Bejcsman volt.

A bolsevizmus másik ismeretlen apostola a szociológiai, történelmi és pszichológiai művek gazdag és előkelő műveltségű kiadója, Boncs-Brujevics volt. E forradalmárnak fivére, aki most a szovjetkormány kancelláriájának feje, vezérkari tábornok volt és egy ideig, az első forradalmi kormány alatt, az orosz hadsereg főparancsnoka.

Boncs-Brujevics szívesen látott vendég volt a legjobb pétervári társaságban, magasabb katonatisztek s a legműveltebb osztályok körében. Tudott mindent és ismert mindenkit, régi családból származó, jó nevelésű és barátságos úri ember volt. S ugyanazon időben titkos vezére volt a túlzó, az anarchizmushoz hajló szocialista pártnak.

Ő volt az, aki az 1905-iki forradalom alatt Oroszország mostani diktátorát, Trockijt rejtegette, aki akkor a munkás- és katonatanács alelnöke volt, és aki láthatatlanul maradva, irányította Chrusztalov Noszarionak, a tanács elnökének munkáját, a maximalizmus felé hajtva őt, és egész idő alatt szervezte a bolsevikok pártját.

Azt hallottam, hogy gyakran megtörtént Boncs-Brujevics házában, hogy az elegánsan öltözött házigazda fényűzően bútorozott szalónjában mulattatta az orosz társaság színét-javát, mialatt könyvtárában és dolgozószobájában a jövő diktátorainak mosdatlan csapata tüzet okádva tárgyalta, hogyan kell megbuktatni a cár híveit, a burzsoákat és a szocialista Oroszországot.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Az apokalipszis fantómjai.

A reakciós erőknek a forradalmi erőekkel vívott tüzes, makacs harcaiban, midőn egyikük sem vette észre egy új, közös ellenség érkezését, Oroszország politikai egén olyan fantómok jelentek meg, amilyenek — azt hinné az ember — csak az apokolipszis szerzőjének képzeletében születhettek.

Egyike az elsőknek volt az egykori lóköető, a részeges és gonosztevő Griska Raszputin. A Raszputin név, amely gonosztevőt jelent, úgy látszott, mintha ellentétben volna azzal a szereppel, amelyet ez a titokzatos kalandor játszott és azokkal a nevekkal, melyekkel őt felruházták: a szent ember, a lelkiatya, a csodatevő, az üdvöthozó stb.

A Tobolszk vidékéről való, műveletlen paraszt és részeges Raszputin egy cigánybandához csatlakozva, lólopással foglalkozott s gyakran üldözték a parasztok és a csendőrség. Egy napon, egy sikertelen próbálkozás után, csaknem elcsípték, de sikerült az utolsó percben megszöknie s elrejtőzött egy félreeső kolostorban, amelynek priorja a szigorúan aszkéta, de lelkileg abnormális Pimen volt.

A kolostorban Gregor testvér megtanult egy kicsit gyógyítani és írni, de nem vették be papnak a nevelés hiánya és féktelen szokásai miatt.

Valóságos legendákat meséltek Raszputin romantikus kirándulásairól a szomszédos falvakba, sikereiről az asszonyoknál és hogy rendkívüli ügyességgel és hatással tudott a legkülönbözőbb emberekkel beszélni.

Ha Pimen priornak pénzre volt szüksége, Raszputint küldte el a gazdag és istenfélő tobolszki és tatár kereskedők-

höz. Raszputin mindig tudta, hogyan kell őket bőkezűsége bírni s ez nagy becsületet szerzett a gonosz «testvérkének» a kolostor társadalmában, s őt használták fel diplomata-küldetésekre a külvilághoz.

Azonban mindenfelől érkeztek a hírek Griska részegeskedéséről, játékszenvedélyéről és gonoszságairól. Az emberek beszéltek a hallatlan orgiákról, melyeket «a testvérke» rendezett minden sikeres pénzszerző diplomáciai kirándulás után; még arról is beszéltek, hogy milyen részt kapott az Urálon túli vakmerő betörők zsákmányaiból.

Egy alkalommal híre jött, hogy egy faluban egyik szerelmi kirándulása alkalmával verekedés keletkezett és Griska késsel leszúrt egy parasztot. Ezután nem tért vissza a kolostorba, hanem barátruhában hosszú ideig bejárta Szibériát, míg végre elérte a Volgát. Itt «szent ember», «istenes ember» hírébe jutott a gazdag kereskedő-osztály istenfélő asszonyai között.

Azt nem is lehet tagadni, hogy ennek az embernek rendkívüli hatalma volt; vad, macskáéhoz hasonló, égő szemei mintha áthatoltak volna az emberek agyán, hogy eljussanak lelkük mélyéig.

Első látásra meg tudott ítélni minden embert. Ösztönyszerűen megismerte az emberi lényeket, jellemüket, pszichológiájukat és vágyaikat. Azonkívül nagyon ügyes hipnotizáló volt, ellenállhatatlan szuggesztív erővel s egyformán tudott hatni egyénekre és nagy tömegekre. Hangjában volt valami meggyőző és tekintélyt szerző erő, ez a mély, fenyegető hang egy szibériai szűz erdő zúgásához hasonlított, amilyenben romantikus és viharos ifjúságát töltötte.

Emlékszem, hogy egyszer egy közúti kocsira akartam felszállni Szentpétervárott. Kora reggel volt s még kevesen jártak arra. Elmerültem újságomba, midőn egyszerre mintha valami különös ütést éreztem volna fejemen. Hirtelen felpillantottam s egy magas, sovány, mozdulatlan aszkéta-arcú ember szemeivel találkoztam. Pompás cobolybunda és sapka volt rajta, de ruhájának szabása különös volt, talárhoz hasonlított. Nem tudtam, hogy ki lehet, látva,

hogy magasszárú csizma van rajta, és midőn bundáját kinyitotta, hogy kivegye zsebkendőjét, láttam, hogy közönséges orosz ing van rajta, vörös selyemből. Kénytelen voltam ismét szemébe nézni a különös embernek. Egyszerre szívdobogás közt észrevettem, hogy szemei eltűntek s helyettük éles sugarak törtek elő, elrejtve szemeit és arcának egyik részét.

Szemei hirtelen ismét eltűntek s ajka körül gúnyos, megvető mosoly játszott. Észrevettem, hogy hipnotikus erejét akarja rajtam kipróbálni. Elhatároztam, hogy nem nézek rá többet és sikerült is ezt megtenni. Midőn kiszálltam a kocsiból, el kellett mennem az idegen előtt. Megérintette karomat és így szólt :

«Tudom, hogy ön újságíró. És nem akar rám nézni? Miért? Én Raszputin vagyok, Gregor Raszputin, «az isten embere».

Ez volt első találkozásunk. A második félig misztikus volt. Kiállítás volt a pétervári szépművészeti akadémiában, ahol a tömeg Nikoláj Rajevszkinek, az ismert orosz festőnek egy szomorú, bejezetlen képe előtt tolongott. A kép egy magas, sovány ember arcképe volt, fekete, félig szerzetes ruhában, arca vékony, sovány, hosszú, fekete haja homlokára esett s kusza, fekete szakála volt. A tárgymutatóban így volt jelezve a kép: «144. sz. Egy ismeretlen férfi arcképe».

De a tömeg figyelme le volt kötve, nem a ruha, az arc és a fekete haj kötötte le, nem is az arckép megmagyarázhatatlan titokzatossága. Mindenki a fekete, átható, élénk és szűrő szemet nézte, amely olyan volt, mint egy prédájára ugrani akaró állaté. Mikor rám került a sor s a képhez közeledtem, a szemek eltűntek a ragyogó fátyol mögött, amely az átható pupillák titkosatos, fekete mélységéből tört elő.

— Ez nem ember, ez az ördög, — mondta néhány néző.

— Ez Raszputin! — kiáltott fel egy másik. — Nem látja?

— A tisztátlan hatalom, — susogta egy jámbor hölgy.

— A hatalmas, szent, isteni ember! — protestált mindjárt több hang.

A tömeg eloszlott. Új látogatók léptek helyükbe.

Harmadik találkozásom Rapsztinnal különös körülmények között történt.

Az én lapomnak egy riportere telefonált nekem, hogy Raszputint megölték és hogy a hatóság keresi holttestét. Néhány óra múlva megtudtam, hogy a holttestet megtalálták. Azonnal odamentem. Éppen mielőtt odaértem, húzták ki a hullát egy nyíláson, melyet a Kis Neva jegén vágtak. Pompás bunda és fekete selyeming volt rajta; láttam, hogy az egyik lábán a lakkcsizma fölött magas juta hócipő van. Feje fedetlen volt. Arcát összeverték, egyik szeme meg volt ütve s nyakán láthatók voltak a fojtogató ujjak nyomai. Politikai, talán személyes bosszú áldozata lett, melyet Dimitri nagyherceg, Szumarokov-Elszton gróf és Vladimir Puriskevics, a дума tagja vezettek ellene.

Rajevszki festő, aki Alexandra császárné kívánságára lefestette Raszputint (a képet mindjárt az első nap eltávolították a kiállításról), nagyon érdeklődött a titokzatos személy iránt és sokat beszélt nekem «az isten emberéről». Abból, amit mondott, világos volt, hogy Raszputin ellenállhatatlan erővel hatott a nőkre. Ez a kegyetlen ember épp oly könnyen be tudott hatolni a legelőkelőbb hölgyek budoárjába, mint ahogy udvarolt a kereskedő-osztály özvegyeinek egyszerű lakosztályukban, vagy a *Villa Rode* variété-csillagainak. Elragadó, tüzes, ellenállhatatlan tudott lenni. Gyakran mondotta :

— Az asszony a férfi gyönyörűségére és dicsőségére teremtetett.

A jámbor emberek azt mondták, hogy Raszputinnak rendkívüli tehetsége volt az imádkozáshoz. Imádságait egyszerű, keresetlen szavakkal mondotta, de égő szenvedéllyel, költészettel és lelkesedéssel. Mintha meg akarná látni Isten arcát, akihez beszélt emberi, egyszerű és megérthető szavakkal. Vállának ideges rángatódzása, görcsös beszéde, a fájdalmat és könnyörgést mutató arcjátéka, szemének tüze és könnyei ijesztő hatással voltak jámbor, misztikus hajlamú hallgatóira. Az egykori tolvajnak tompa, ijesztő hangja

olyan hatalmassá lett, olyan szenvedélyes erővel hangzott vissza, hogy úgy tűnt fel, mintha ennek az embernek a szájával valaki más, aki tiszta és telve van áldással, mondana életmentő szavakat az Örök Kegyelemről.

Időnként a szent kép felé fordult, kinyújtotta kezét és könyörgő és parancsoló hangon mondta :

— Fordítsd felénk szemedet és adj jelet, hogy hallasz minket!

És az imádkozó ember mintha látta volna, hogy a szent kép szeme megmozdul és a tömegre néz.

Rajevszki beszélte el, hogy egy délután, midőn Raszputin ült az arcképéhez, egy jól ismert nemes hajtott kocsiján a festő műterméhez, berohant, térdre borult Raszputin előtt ezekkel a szavakkal :

— Atyám! Fivérem haldoklik! Segíts!

Raszputin felugrott és ott felejtve bundáját, lerohant a lépcsőn mormogva :

— Istenem! Uram! Minden élet teremtője, engedd meg, hogy idejében érjek oda!

A palotába érve, Raszputin egy idősebb urat talált ott borzasztó asztmatikus állapotban, amit még súlyosbított egy szívroham. A beteg ember már elvesztette eszméletét. Raszputin hosszú ideig az arcába nézett, azután fölkiáltott, vagyis ordított, mint egy megijedt kutya a téli éjszakában :

— Miért nem fordulsz segítségért az Úrhoz? Miért nem kéred tőle: Szabadíts meg a betegségtől, s adj nekem uram erőt, hogy magasztalhassam nevedet dicsőségben? Ébredj fel s ismételd imádságomnak ezeket a szavait! Ébredj fel!

— És képzelje, — mondotta Rajevszki, — a gróf megmozdult, kinyitotta bámuló szemeit, kezét szívéhez szorította és utánamondta a rövid s nem egészen közönséges imádságot szóról-szóra. Elbámultam.

Egy másik orosz barátom, a jól ismert költő és kritikus, A. A. Izmailov, elbeszélte nekem az ő saját tapasztalatát.

— Nagy nehézséggel tudtam csak Raszputinhoz jutni; meg akartam intervjuolni, de cselédje útján azt mondtam neki, hogy a Volga vidékéről való közös barátunkról akarok

vele beszélni. Midőn beléptem a szoádba, egy kényelmes széken ült. Vizsgáló szemmel és nyugodt mosollyal nézett rajtam végig:

— Újságíró! Miért akart engem becsapni?

Megállott. Én hallgattam, ismervé gyűlöletét az újságírók iránt, akik sok kellemetlenséget okoztak neki a multban. Azonkívül szavai nagy zavarba ejtettek s nem tudtam egy szót sem szólni.

— Semmit sem fogok Önnek dolgaimról mondani, — mondotta Raszputin hosszabb idő mulva, — de akarok Önnel beszélni. Ön a haláltól menekült meg, midőn tizenegy éves volt. Világosan látom. Beszélje el, hogyan történt.

— Valóban, — mondotta Izmailov, — midőn tizenegy éves voltam, elmentem fivérémmel, hogy lelőjünk egy nyulat. Fivérem vállalta, hogy lő, én pedig, hogy leütöm. Alig léptem be a virágágyasba, midőn megbotlottam egy gyökérben és a földre estem. Ez mentette meg életemet, mert ugyanabban a percben a nyúl felugrott, fivérem lőtt s a lövés fejem fölött ment el, a magas virágágy megvédett.

Midőn befejeztem elbeszélésemet, Raszputin mondta:

— Óvakodjon egy szűk utcától, amelyben egy vöröstéglás és két tornyocskával bíró ház áll. Gondoljon erre és most menjen el.

Nem tudom, hogy Izmailov figyelt-e az intésre vagy sem. Elvesztettem szem elől, midőn ott maradt Szovjet-Oroszországban s lehetséges, hogy elpusztult a véres forrásokban.

Alfred Rode, a hirhedt villa tulajdonosa és az egykori császári gárda néhány tisztje beszélt nekem a Raszputin által rendezett orgiákról, fajtalanságaikról, cinizmusukról és aljasságukról. Gyakran megengedte magának, hogy megsértve vendégeit, kinevette nézeteiket és szokásaikat. Egyszer, hengegve bizalmas viszonyával a császári udvarhoz, megmutatta gazdagon hímezett selyemingét s hangosan nevetve hengegően mondotta:

— Saska munkája. — Saska volt a cárné becéző neve. Nagy botrány keletkezett ebből. Az egyik tiszt neki-

ment «az Isten emberének» s verekedés közben egy palackkal megsebesítette.

Azt mondták, hogy Raszputinnak tudomása volt az ellene tervezett támadásokról; gyakran megmenekült s tudta, hogy erőszakos vég vár reá s halálos félelemben élt. Egyszer, midőn a halál várásának rettenetes vágya szállotta meg, a császárné ágya mellett ülve, aki leányaitól körülvéve kínban gyötrődött, így kiáltott fel eksztázisában :

— Egy hajaszála sem hullhat ki, amíg képem és ruhám Önnél van.

Ez bizonyosan igaz volt, mert 1916 közepe táján, egy Raszputin ellen intézett támadás után, Okup fényképész azt a parancsot kapta, hogy keresse fel és készítsen hét nagy fényképet az «öreg ember»-ről, — a cári család hét tagból állott, — az egész műveletet Raszputin titkárának jelenlétében kellett elvégeznie s a lemezeket is neki kellett átadni.

Ugyanazon időben olyan hírek terjedtek a Carszkoje Szelóból, amelyek mindenkit megdöbbsentettek. Azt mondták, hogy egy hosszú beszélgetés után a cárnéval és leányai-val, Raszputin könnyek közt hagyta el Alexandra lakosztályát s bement szobájába, ahol ruhát váltott s visszavért kezében víve hét darabba tépett fekete selyemingét.

Hatalma a miszticizmuson nyugodott, a pillanatnyi hangulat kihasználásán, a fenyegető veszedelmek megjósolásán és a felmerülő helyzetek egyes felhasználásán.

Szibériában, ahol gyűlölték Griskát, még ma is, a bolsevista uralom alatt, ezt suttogja a nép :

— Raszputin kutya volt, de erős, természetfölötti ember. Megjósolta, hogy Miklós cár sötét napjai fogják követni az ő halálát, s úgy is történt. Megjósolta, hogy a Romanovok csak addig élnek, amíg velük van az ő képe s ingének egy darabja ; s addig éltek, amíg Jurovszki népbiztos el nem vette tőlük ezeket a dolgokat, midőn megölték őket. Erős és erőszakos volt Griska! Antikrisztus! Az ördög szolgája!

Sok támadást intéztek Raszputin élete ellen, de sikertelenül. Kettő nagyon veszedelmes volt. Az egyik Szibériá-

ban történt, midőn Heliodor barát egy félőrült paraszt-asszonyt küldött ellene, aki sok sebet ejtett rajta késével. A sebek súlyosak voltak, de Raszputin életben maradt.

Egy más alkalommal, midőn szánon utazott Pétervárról Carszkoje Szelóba Vyrubova asszonnyal, a császárné udvarhölgyével, a szánt felborította egy ismeretlen autó, amelynek sikerült elmenekülni. Vyrubova asszony súlyosan megsérült, míg Raszputin csak könnyebb horzsolást szenvedett.

A Raszputin ellen küzdő szervezet vezérei voltak: Makar, a moszkvai metropolita, Pimen, Szamara érseke és Heliodor barát; segítette őket a nacionalista körökhöz tartozó befolyásos és gazdag embereknek egy csoportja.

A lelkivezetőjük ellen intézett utolsó és sikeres támadás után a császárnénak és leányainak elcsüggedése határtalan volt. Sőt még gyászolták is. A holttestet Carszkoje Szelo parkjában egy erre a célra épített gyönyörű kápolnában temették el. A cári családnak mindennapos zarándoklása az «öreg ember» sírjához bizonyította, milyen igazi és mély volt a gyászuk a «szent atyáért», akinek élete olyan titokzatosan összekapcsolódott a dinasztia sorsával.

Arról a titokzatos kapocsról beszélve, amely a Romanov-család és Gregor Raszputin között volt, eszembe jut egy legenda, amely nagyon népszerű volt a régi Moszkvában, különösen az 1812-iki háború után, miután Napoleon meghódította a Kremlt.

Midőn a Romanov-dinasztia az ifjú Nikoláj Theodorovics cár személyében megválasztott az orosz trónra, az ünnepély az Ipatiev-kolostorban, amelyet Ipatiev, egy koztromai gazdag kereskedőcsalád építtetett, ment végbe. A körmenet alatt egy Griska nevű nyavalyatörős megőrült és jóslásokat kiabált:

— A Romanov-család évszázadokig fog fölöttünk uralkodni. Dicsőséget és hatalmat fog szerezni. Az Ipatiev-tető alatt fog elveszni «Griska» után.

A dinasztia története igazolja ezt a jóslást, amelyet a kortársak nem érthettek meg.

A dinasztia több mint három századig uralkodott, elérte a dicsőséget és a hatalmat s elpusztult Griska (Raszputin) után az Ipatievek házában Jekaterinburgban, ahova az Ipatiev-kolostor alapítói költöztek Kosztromából.

1812-ben megjelent Moszkvában egy Griska nevű «próféta», aki megjövendölte Oroszország és a császári dinasztia bukását. Ekkor a népnek eszébe jutott a legenda, annál jobban, minél inkább visszavonultak az orosz csapatok a cár jelenlétében Kosztroma felé. A moszkvai rendőrfőnök, hallva Griska jövendöléseiről, elfogatta és halálra verette.

Griska jóslata «Isten emberéről» és a «nyavalyatörösről», melyet két évszázaddal azelőtt mondott, feléledt több mint száz év múlva, hogy beteljesedjen még rettenetesebb és végzetesebb módon, Griska, az «isten embere» után, amint azt az udvar és néhány orosz arisztokrata hitte a XX. században.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Aszkéták az Antikrisztus ellen.

A tobolszki kolostor aszkéta priorja, Pimen barát, nem felejtette el «a testvérkét», Gregort. Midőn Raszputin Oroszország politikai életében felszínre került s csillaga a császári udvar egén ragyogott, Pimen elment Makarhoz, a moszkvai metropolitához és Vladimirhoz, a kievi metropolitához és felvilágosította őket, hogy tulajdonképpen kicsoda Raszputin.

Pimen leleplezései, aki akkor már Szamara püspöke volt, megdöbbenő hatással voltak. A metropoliták különféle irányban akartak cselekedni, de csakhamar parancsoló utasítást kaptak, hogy tartózkodjanak minden agitációtól, ha meg akarják tartani méltóságukat.

Abbahagyták tehát s titokban kezdtek Raszputin ellen dolgozni.

Pimen püspök, aki azt hitte, hogy a metropolitákban energikus és határozott szövetségeseket talál, igen éleshangú leveleket írt nekik s maga fogott hozzá a küzdelemhez. A kerületi kormányzó és a csendőrség fenyegetései, a Szent Szinódus utasításai és dorgálásai nem voltak rá semmi hatással. Erővel és ügyesen dolgozott.

Előkészítette az ő «delki nyáját» Antikrisztus fenyegető eljövételére emberi alakban. «Lehetséges lesz — mondotta — küzdeni ez Antikrisztus ellen, mert ő még csak az első, gyenge megtestesülése lesz a gonosznak. E harc sikeres kimenetelétől függ egy másik, erősebb Antikrisztus rettenetes korának és uralmának eltolása a földön, amely nyög a bűn és a testi és lelki vétkek súlya alatt.»

A szigorú aszkéta püspöknek volt egy segítőtársa, egy ifjú barát, diák és lelkes szónok, Heliodor Trufanov, aki egy lépéssel tovább ment s nevéen nevezte a felismert Antikrisztust. Ez Gregor Raszputin, a híres Griska, a megszökött barát, lótolvaj, gonosztevő és gyilkos.

— Asszonyok és gyermekek, ne feledjétek el ezt az átkozott nevet! — kiáltott fel Heliodor a jámbor gyülekezet előtt. — Ha találkoztok vele, köpjétek arcába, dobjátok meg sárral s az Egyház és az Úr megbocsát azoknak, akik késsel leszúrják vagy fejszével leütik, mert a kés egy sátáni kígyó testét öli meg és a fejsze egy haszontalan és mérges fát dönt le!

Sokan gyülekeztek Heliodor és Pimen köré, némelyeket a vallásos lelkesedés vonzotta, másokat politikai okok.

Végre Heliodor Pétervárra ment, hogy a küzdelmet elvigye az ellenséges táborba. Itt azonban egyházi tekintélyek ellenkezésével találkozott, akiket Carszkoje Szelo terrorizált; elfogták és bebörtönözték, de megmenekült, átment a határon s külföldön adta ki röpiratát Griska ellen, amely tele volt gyalázkodásokkal a cárné és előkelő személyiségek ellen; kimondta saját egyéni véleményét, de nem nyújtott reális bizonyítékokat.

Amíg a Volga mellett tartózkodott, Heliodornak volt ideje szervezni a szibériai támadást ellensége ellen s egy másik támadást Pétervárott, amelyben segített neki Makar metropolita s néhány óhitű, istenfélő moszkvai kereskedő.

A támadások elfojtására törekvő minden kísérlet mellett is nagy feltűnést keltett Pimen és Heliodor működése, «a Carszkoje Szelo sötét titka» általános érdeklődést keltett s számos beszédre adott alkalmat a dumában, élénk sajtóhadjárat indult meg és csoportok alakultak az Antikrisztus elleni küzdelemre. Résztvett ebben Jevdokim, a novgorodi püspök és Szilveszter, az omszki püspök, aki később, 1919-ben, megalkotta az Antikrisztus nagy-orosz gondolatát.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Az erkölcstelenség műhelyei.

A lelki tudatlanság és a kormány belső politikája volt az oka az Oroszországban egyes helyeken fellépő éhségnek. A legnagyobb jólét idejében is a falusi lakosságnak egy ötöde az éhség karmaiban volt, elpusztult a nélkülözés és az éhtífusz miatt. A földművelés primitív módszerei olyan vidékeken, ahol a műveltebb dzsentrinek nem volt birtoka, a parasztok makacssága és félelme a gazdálkodás minden modern javításától évről-évre csökkentette az aratás eredményét és kimerítette a talajt. Nem csoda, hogy egész parasztcsaládok hagyták el a földet s az iparúzó városokba költöztek, hogy gyárakban szerezzék meg megélhetésüket.

Így azután ezek a családok csakhamar szétszóródtak egész Oroszországban, elvesztve a kapcsolatot egymással, hogy sohase találkozzanak többé. Ezek az emberek, megfosztva minden erkölcsi támasztól, alig valami vallásos elveknek birtokában, a rongyos proletárság demoralizált képviselőinek legalacsonyabb típusaivá fejlődtek, a Gorkij-féle hősökké. Különösen az asszonyok süllyedtek a legmélyebben, elpusztultak a kocsmákban vagy a kórházakban rettenetes betegségben, vagy pedig nyomtalanul eltűntek azoknak a házaknak a falai mögött, amelyeknek kapuit a vörös lámpa világítja meg.

A falvak külön nevet adtak azoknak, akik a gyárakba vagy a bányákba mentek. Így nevezték őket: *poszadszki*, s ez a szó tolvajt, bűnöst, kalandort és a külváros rongyosát jelenti.

Néha egy-egy parasztcsalád kétségbeesetten küzdött,

hogy megmaradjon a föld mellett. Azután elküldte egy-egy tagját, férfiakat és nőket a városba, mint ideiglenes pénzszerzőket. Csakhogy az ilyenek ritkán kerültek ismét haza. Rendesen hazaküldték a pénzt, ők maguk azonban hosszú ideig a városban maradtak. És ha már visszatértek a faluba, magukkal hozták a falusiaktól idegen és ellenségesen fogadott szokásokat, illetlen szavakat és mozdulatokat, a családi hagyományok megvetését és vallásos közömbösséget. Az újonnan érkezettek és «európai» ruházatuk, kalapjuk, a selyemruha és az átlátszó harisnya rettenetes betegségeket vittek be a falvak életébe; ez megtizedelte a lakosságot és csakhamar a degenerálódás felé vitte őket. Ezt a jelenséget különösen Európai-Oroszország középső részeiben lehetett megfigyelni.

Azonban az igazság megkívánja, hogy ne ítéljük el nagyon a falvak e megmérgezőit, mert nem ők a legfőbb bűnösök.

A főbűnösök a kormány és a társadalom.

Be fogok mutatni néhány jelenetet e parasztnak, legnagyobb részét fiatal és egészen tapasztalatlan férfiúnak és nőnek életéből.

Egy csoport paraszt érkezett egy nagy városba, hogy ott keressenek megélhetést; egyik gyári irodából a másikba mentek, szolgálai alázatossággal kérve munkát. Csakhogy ez nem volt könnyű dolog e naiv, félvad nyomorultak számára, akik térdre borultak minden gyári portás előtt, elmondták imáikat minden szentkép előtt, hangosan sirtak és kétségbeesetten jajgattak. Így múltak el napok és hetek. E közben a faluból hozott eleség egész készlete elfogyott, kevés pénzüket is elköltötték néhány nap alatt és így ezeknek a paraszt fiúknak és leányoknak az éjszakát az utcán kellett tölteni éhesen és kétségbeesve.

Csakhogy az utca hideg és nedves, fagyos és félelmetes és a hajléktalanokat arrafelé kergeti, ahol a boldog gazdagok ablakai csillognak. Ide tolongnak a szegények csapatai, mint az éji lepkék a világosság felé, s itt találkoznak a rendőrökkel, akik vigyáznak, hogy «a szegények ne lődörög-

jenek a tiszta utcákon». A legközelebbi jelenet a rendőrségen játszódik le. Szigorú útlelvizsgálat után a hajléktalan kóborlókat egy éjjeli menedékhelyre küldik.

Midőn 1908-ban meglátogattam Pétervárott ezeket a menedékhelyeket, mintha lidércnyomást éreztem volna, olyan rettenetes volt, amit láttam. Már ekkor éreztem ösztönszerűen, hogy ebből a sötét és rothadt alvilágból ismeretlen, szörnyű bosszúállók kerülnek majd elő. Elő is jöttek, hogy Oroszországot vérbefojtsák s ők maguk is elvesszenek a vérben.

De midőn leírtam a főváros éjjeli menedékhelyeit egyik népszerű napilapban és több folyóiratban, a hivatalos sajtó hevesen megtámadott és a lapokat, melyek cikkeimet közölték, elkobozták.

A fényűzés és a paloták óriási városának külső széléin, valahol messze, a koldusok és öngyilkosok temetője mögött, különböző kerületekben fekete, nehéz, börtönszerű sokemeletes épületek emelkednek, minden dísz nélkül, rozszant állapotban, betört ablakokkal, piszkos rongyokkal bedugva és keresztül-kasul dugdosva a vaskályhák kürtőivel.

Az ablakok sötétek, noha még csak esti kilenc óra van. Csak a kapuk fölött reszket egy-egy lámpa sárga lángja, alatta a felírás: «Éjjeli menedékhely».

Sötét alakok tolongnak a kapuk előtt, dideregve a hidegben, zokogva, sóhajtozva vagy csendesesen sírdogálva.

Végre megnyílnak egy kissé a kapuk és durva emberek bebocsátják azt a néhány nyomorultat, akiknek a számára van még hely; az igaz, hogy a kapus kezébe nyomott aprópénz kétszerannyinak is juttat helyet.

A falusi szegényeket bebocsátják a menedékhelybe. A többiekkel együtt végigmennek a sötét, sáros udvarokon, felmennek a vaslépcsőkön, belépnek az irodába, ahol megvizsgálják útlevelüket és megkapják szobájuk számát. Végre elérnek egy nagy, alacsony, csaknem egészen sötét csarnokba. A szűk folyosó a középén rossz szagú, összevissza hevernek benne a csizmák, kapcarongyok vagy más lábravalók, melyeket a korábban érkezettek hagytak ott.

A folyosó mindkét oldalán öt sorban fekvőhelyszerű, piszkos és puszta fapadok sorakoznak. A levegő zárt, bűzhödtt és megfertőzött a kis vaskályha füstjétől és bűzétől, a tetőről lelógó füstölgő lámpától, a piszkos, beteg emberek kigőzölgésétől.

A padokon mintha kidobott rongynyalábok volnának, emberi lények feküdtek, fiatalok és öregek, férfiak és nők, bűnösök és jók, gonoszok és ártatlanok. Egy gyermekkorban levő ifjú mellett, aki még ragaszkodik az élethez, aki még tud álmokat álmodni s nem könyörög segítségért, haldoklott egy vén csavargó, aki végigkínlódott az élet utolsó állomásán s akinek egész élete olyan sötét volt, mint ez az éjjeli menedékhely. Egy fiatal, még gyermekkorban levő parasztlány fülébe egy erős, részeg, vörösarcú és vöröshajú fickó suttogott aljas ajánlatokat. Egy csöndesen síró, beteg csecsemőjét karjában tartó anya mellett ült és vidám énekeket dúdolt egy fura alak : ruhájáról ítélve barát, szavairól és tetteiről ítélve közönséges, börtönbe való fickó. És éjjel... éjjel... rettenetes dolgok történtek, melyek megrontották a testet és a lelket, kétségbeeséssel töltötték el az agyat s gyűlölettel a szívet.

Minden reggel végigkutatja a helyet a rendőrség, megvizsgálja az iratokat, s akiket közülük elfognak, azokat megverik vagy börtönbe hurcolják s mindnyájukat halálra ijesztik.

Igy múlik el egyik éjszaka a másik után, míg végre a foglalkozás nélküli parasztlányok, az éjjeli menedékhelyben alaposan kioktatva, a «fekete munka» szolgálatába állanak. Most már megismerkedtek a várossal, hogyan kell bátran és gyorsan feleselni, elfelejtették az alázatos hajlongást és szemtelenül néznek az emberek szemébe ; nem veszik le kalapjukat a szent képek előtt ; tekintetük gyűlöletet és eltökéltséget mutat.

Most megkezdik az igazi műhelyéletet, amely vagy a börtönbe visz vagy vissza a faluba s magával hoz új szokásokat és betegségeket.

A városba jövő parasztlányok legkedveltebb kenyérkereső

foglalkozása a hajókba rakodás és a «*burlatszvo*» (hajóvontatás).

Évvel mindig meg lehetett keresni a sovány megélhetést, s akik napokat és heteket töltöttek munkakereséssel s éhezve és fázva bolyongtak a város könyörtelen utcáin vagy az éjjeli menedékhelyeken, itt munkát találtak. S ennek a munkának megvan az az előnye is, hogy nincs alávetve törvénynek és hatóságnak. A férfi vagy az asszony itt egyszerű barom, akár a ló vagy az öszvér, megfizetik a testi munkáját, másnak úgy sincs semmi értéke.

Férfi, asszony, fiatal gyermek egy szoros tömeget alkot, amely gyors és erős mozdulatokkal dolgozik, csaknem önkívületben, hőségben és hidegben, testi és lelki pizsokban, mert a törvényhozás sohasem gondolt arra, hogy védje ezeket az alkalmi munkásokat, akik ma még itt vannak, de holnap valószínűleg el fognak tűnni.

Az emberi típusoknak megható kaleidoszkópját látjuk itt, a gondolkozás és érzés tarka kaoszáét.

Egy ifjú leány egy börtönből szabadult gyilkos mellett, egy kolostor szökevénye, félig barát, félig csavargó, egy volt állami tisztviselő oldalán, akit az ivás vitt erre a munkára. Egy tatár egy finn mellett, egy buddhista kalmük egy ortodox igazhívó mellett, egy tipikus leromlott, nagyvárosi utcarovó egy műveletlen parasztfiú oldalán, aki a messze távolban maradt tavakról és erdőkről álmodik.

Hordanak szenet, tüzelőfát, deszkákat és épületfát, gyümölcsöt, halat vagy vaját nagy ládákban. Minden meg van engedve, a lopást kivéve, erre szigorúan vigyáznak. Az egész munkástömegnek az egész idő alatt dolgoznia kell. Csak egyszer van szünet, délben, egy óra; ekkor a munkások pihenhetnek és táplálkozhatnak. Az egyéniség itt a saját módján alakul ki, a primitív erkölcsösség itt az emberoncok közt feslettséggé alakul át; innen kerülnek ki a jövő börtöntölteléke és Szibéria önkénytelen telepesei.

A hajók és bárkák rakodása a nyár folyamán történik s az a sok száz és ezer férfi, nő és gyermek táborot készítenek maguk számára közel a tóhoz vagy a folyóhoz, az erdő-

ben vagy a bokrok közt. Össze vannak zsúfolva egy tömegbe, ahol eltűnik a szemérem és szégyenlősség, az asszonyok megbecsülése s csak az emberek kölcsönös megvetése marad meg. E háttér előtt játszódnak le az élet drámái és tragédiái; sok meggyötört élet múlik el reménytelenül napról-napra s nincs számára holnap, nincs jövő.

Maxim Gorkij, Szkitalec és a realiztikus irány más írói ennek a proletáriátusnak életéből vették tárgyaikat, amely proletariátus olyan hatásosan támogatta Lenin és Trockij kormányát. Így történhetett, hogy Francuzov, a bárkák egykori munkása lett Pétervárott a kereskedelmi és iparügyi miniszter.

Az emberi vadságnak még kiáltóbb példáját nyujtják a *burlak*-ok, akik több százéves hagyománnyal büszkélkednek.

Burlak az a hontalan, törvényen kívül álló munkás, akinek multja miatt nincs igazoló irata és a börtöntől félve, nem mer a városba menni. Tehát valami félreeső helyen kell munkát keresnie, ahol senkiségi kéri tőle az iratokat s ahol nem kell törődnie a létező törvényekkel.

Ilyen helyek a nagy orosz folyók, ahol az a dolguk, hogy húzzák a hajók erős köteleit. Rettenetesen nehéz munka. Kora tavasztól késő őszig mennek a burlakok s húzzák a nehéz bárkák köteleit, amelyek belevágnak karjukba, mellükbe és vállukba ; néha rekedt hangon a régi időkből maradt szomorú dalokat énekelik a híres rablók-ról : Pugacsovról, Raszinról, Jermakról és Kolecről.

Itt, a burlakok tömegében, született és nőtt nagyra a kiirthatatlan gyűlölet a szervezett társadalom, a törvény, az egyház és az állam ellen.

Egyszer a burlakok szövetségéből híres vezérek nőttek ki, akik Oroszország fő közlekedő útjának, a Volgának rémei lettek, akiket anarchista gondolkozású követőik «a nép megbosszulói» névvel díszítettek fel. A vörös forradalomban e bosszú végrehajtói azok közül kerültek ki, akiknek vállán és mellén még láthatók voltak a *lamká*-nak, a hajóvontató kötélnek nyomai, melyet a burlakok évszázadokon keresztül húztak.

Mindenütt a rémség! Mialatt ezek a burlakok, a tengerek urai, a varázslók, a boszorkányok és a pogányok, akik a fekete kosnak vagy kakasnak vérét ontották, féktelenséget, gyűlöletet és a törvény megvetését hirdették, azalatt a nagyvárosokban, a császári udvarban a nemesség, a bankárok és a főpapság vidám és ragyogó életet élt, amiről Európa semmit sem tudott. A tudósok korszakalkotó könyveket írtak, az orosz diplomaták az idegen udvaroknál öregbítették az orosz név, tudomány, művészet és alkotás varázsát, mialatt Tolsztoj, ez az impotens fél-filozófus, fél-romantikus az ő sajtóságaos szláv pszichológiájával proklamálta a «ne állj ellen a gonosznak» filozófiáját.

Ilyen ellentétekből állott Oroszország, de senki sem akarta vagy nem volt képes meglátni ezeket, éppúgy, amint ma a művelt országok közül egyik sem akarja észrevenni a kommunista szocializmus hangos harci riadói mögött az ártatlan áldozatoknak millió sírjait, akiket feláldoztak véres hekatombákban az új hit nagyobb dicsőségére.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Az asszony és a gyermek.

Turgenyev, Nekraszov, Puskin, Gucsarov és Pezmantov az irodalmat az orosz emberek csodálatos típusaival gazdagították. De Európa nyugati népei nem figyeltek arra a tényre, hogy az így bemutatott asszonyok a régi nemesi családok tagjai, akik a nyugat művelt életét élik, akik közt a francia műveltség volt erős, csaknem kizárólagos.

De most, az orosz irodalom más óriásai, Dosztojevszkij és a kispolgárság rajzolója, Csechov, vagy a paraszt erkölcs védője, Tolsztoj, egészen másféle képet rajzolnak.

Az orosz középosztály asszonya egy «típusnélküli» egyéniség. Neki nincs helye az orosz művelődésben. A civilizált ember szempontjából nézve, meg volt fosztva a szélesebb emberi jogoktól, míg lelkiszükségleteit Csechov elbeszéléseinek «szürke kerítésében» úgy tünteti fel, mint egy szintelen, léleknélküli életet: egy részeges, korlátolt eszű férj, egy jelentéktelen vidéki tisztviselő, aki büszke rangjára és egyenruhájára, szűk látókörű és ósdi felfogású rokonsága, kisvárosi pletyka, lomha, burzsoá flörtölés, amely szégyennel és undorral végződött, a dráma legkisebb nyoma nélkül.

Az ilyen, elégedetlenséggel és keserőséggel telt légkörben, hiába vágyva kalandra, ami ezt a szürke, lélekölő életet tűrhetővé tenné, kellett az orosz asszonynak gyermekeit felnevelnie. Mi lehetett az ő sorsa? Megtaláljuk a feleletet az orosz írók műveiben.

A gyermekek megnőnek és vagy «a család feje», vagy forradalmár lesz belőlük.

A leányokból ugyanilyen «típusnélküli» típus lesz,

várva és zúgolódva az élet ellen, legfeljebb arra képesek, hogy magukhoz hasonló lényeket hozzanak a világra, akarat nélkül, legjobb esetben olyan asszonyok lesznek belőlük, akik egy passzív tiltakozásra képesek, vagy mártírok, akiknek mártírsága ismeretlen marad mindenki előtt, tehát elmúlik nyomtalanul.

Midőn Dosztojevszkij megrajzolta Oroszországnak ezt az apokaliptikus képét, s oly sok ördögöt és Antikrisztust talált az orosz társadalomban, az asszonynak csak egy szerepet juttatott: azt, hogy a férfi szenvedélyének vagy pedig elferdült, egyensúlyozatlan és zavaros törekvéseinek és vágyainak áldozata. Így azután az élet örült forгатaga feneketlen erkölcsi mélységbe vagy a halálba vitte ezeket a tehetetlen, akaratuktól megfosztott lényeket, akik az orosz középosztály anyái és feleségei voltak.

Tolsztoj pedig a parasztasszonyt úgy tünteti föl, mint egy félpogányt, akit magával ragad a természet titkainak misztériuma, amelyeket nem ismer, vagy mint egy sötét gonosztevőt, vagy pedig mint millió nősténynek egy még állati életet élő példányát.

Talán az orosz asszonynak ez a helyzete kergette őt oly gyakran a forradalom véres és tüzes karjaiba, a bolsevik örületbe és utálatosan kegyetlen bosszújába vagy azokba a szélsőséges társaságokba vagy csoportokba, amelyek teljesen kívül állanak a szovjettörvényen.

Talán ez a helyzet tette az asszonyt a férfi könnyű zsákmányává, olyan lényé, aki nem kívánja az érzés gyengédségét, csak az izgalmat és az önmagáról megfélemezés legkönnyebb módját.

Az orosz asszony hősiessége, nagy bátorsága és nagylelkűsége ösztönszerű tiltakozás az ilyen rabszolgává tevés ellen, az ilyen lesüllyesztés ellen pusztán számmá, a társadalmi és nemzeti élet kítaszítottjává.

Most, a szovjeturalom alatt, miután megnyerte «egy emberi lény és polgár» jogait, kiragadták az asszonyt a családi keretből, a férfihez hasonló nehéz munkára fogták, és elsodorta őt az a fergeteg, amely odadobta a férfihez,

aki mindjobban elveszti tiszteletét a lassanként «szocializálódott» nő iránt.

«A nő nacionalizálásáról szóló törvényt» ugyan sohasem hozta meg a szovjet-kormány, de rájuk kényszerítette a szovjet által teremtett élet. Mert megfosztva az apa, a férj vagy a fivér erkölcsi támaszától, rákényszerítve, hogy gyermekeit a községi menedékhelyre küldje, — mert nincs sem ideje, sem módja, hogy magánál tartsa őket, tehát átadja a III. Internacionále gyermekmenhelyének, — kiábrándulva régidivatú erkölcsi ideáljaiból, elveszítve érzékét a női méltóság iránt, aláveti magát a meg nem hozott törvény rendelkezéseinek, amelynek újsága felháborította az egész világot. S a világ még most sem tudja, hogy a törvény, noha nem szavazták meg, rákényszerült az orosz életre.

A falvakban a parasztasszony élete egy részeges és durva férj kegyetlen bánásmódjának folytonos ismétlődése, aki piszkos, trágár szavakat használ s csaknem agyonütlegeli őt.

A gyermekek elvesztik a tiszteletet anyjuk iránt, megtagadják erkölcsi tekintélyét s ha megnőnek, elkezdik sérteni és ütni, s elfelejtik, hogy apjuk, a család feje, az úr és parancsoló, egész életén át úgy ütötte őt, mint egy kutyát.

Bizonyos, hogy sehohsem oly áthidalhatatlan a szakadék a szülők és a gyermekek között, mint Oroszországban. Ha a műveltebb osztályok körében ezt a tanulás és az intelligencia emelkedésével magyarázzuk, a faluban világos ennek az oka a megfigyelő előtt: az erkölcsösség hanyatlása az ifjú nemzedékben.

Én éltem a cári és később Szovjet-Oroszországban, tehát volt alkalmam megfigyelni az erkölcsösség hanyatlását a munkás és a paraszt ifjúság körében, de nem írhatom le, ha nem akarom megsérteni olvasóim erkölcsi érzését, annak az orosz ifjúságnak aljas és utálatosan bűnös életét, amelyik hivatva van a mai nemzedék helyét elfoglalni a társadalmi és a nemzeti életben, és amely rettenetes fenye-

getés nemcsak az orosz nemzettel, hanem az egész világgal szemben.

Az orosz kormány sohasem igyekezett behatolni a nemzeti tömegek mélységeibe. A jólismert orosz publicistának, Konduriskinnak cikkei valóban csaknem olyanok, mint a tündérmesék, azok a cikkek, amelyekben 1917-ben szenzációs leleplezéseket tárt a világ elé Európai-Oroszország és Szibéria olyan falvairól és telepeiről, amelyek sohasem látták az orosz kormány vagy az egyház képviselőjét.

Ezekből a falvakból és telepekből erednek ősi előítéletek, babonák és varázslás, amelyek a sötét miszticizmusra hajló néptömegekben gyorsan terjednek és meggyökereznek, rájuk vetve a középkori, elemi romantizmus árnyékát, amely nyers, primitív, nemkeresztényies és civilizációellenes formát ölt.

Hogyan magyarázhatná meg az ember másképp az olyan eseményeket, mint amelyekre jól emlékszem ifjabb éveim tapasztalatából?

Borovicsa városkában, Novgorod tartományban élt a jól ismert Pieta, egy idősebb, gyermekkora óta hülye, de egy különös vallásos örülettől megszállott ember, aki télen-nyáron mezítláb és hajadonfővel járt körül vékony, piszkos vászonruhában. Órák hosszat imádkozott minden templom és szentkép előtt, vidám dalokat énekelve, és játszadozott néhány fadarabkával, melyet hosszú, kusza hajában és szakállában tartott.

Fiúk és lányok csoportja kergette őt, meghúzták haját vagy ruháját, köveket dobtak utána és röhögtek rajta. Ekkor Pieta elfutott s üldözői nevettek furcsa ugrásain, s ez újabb, néha gonosz és kegyetlen tréfára ingerelte őket.

Egy ilyen visszavonulás alkalmával ifjú kínzóit kivezette a városból s egy szalmakazalba bujva, elkezdett ugatni, mint egy kutya. A gyermekek, mivel nem tudták onnan kicsalni, egyenként bemásztak abba a nyílásba, amit Pieta a szalmakazalban csinált. Az örült csak erre várt, mert abban a pillanatban a kazal lángokban állott s a gyermekek ottvesztek vele együtt.

A kormány, a helyett hogy őrizetbe venné az ilyen veszedelmes őrülteket, megengedte, hogy szabadon járjanak. Az «isten embereinek» tekintették őket, a jámbor parasztok és a városiak tisztelték, a fiatalság pedig kigúnyolta, üldözte őket.

A nyavalyatörésben és hisztériában szenvedőket is nagy tiszteletben tartják a félművelt osztályok. Hisztériás asszonyok, az úgynevezett *klikusák*, különösen isteni lényeknek tartatnak. Rohamaik alatt, amikor ezek a szerencsétlen asszonyok görcsökben fetrengnek, felváltva kiabálnak, nevetnek, átkozódnak és sírnak, a «beavatottak» jövendőt mondanak e szerencsétlen lények összefüggéstelen szavaiból. A *klikusák* egykor politikai pártot alkottak az *ancien régime* alatt. Sok ilyen beteg asszony, akiket a birodalom különféle részeiből hordtak össze, szerepet játszott még Carszkoje Szelóban a misztikus hajlamú Alexandra cárné lakosztályában is. A szovjeturalom alatt minden maradt úgy, ahogy volt. Az epileptikusok, a hisztériások és a *klikusák* a bosszúállás jogát kapták nemcsak gyermekekkel szemben, hanem a polgárság ellen is, s gyakran alkalmazták őket a cseka által felállított «bosszúállás műhelyeiben.»

Ezek az epileptikusok és hisztériás mániákusok olyan anyáknak a gyermekei voltak, akiket részeg uruk naponként megvert, s akik panaszkodtak szerencsétlen végzetük szomorú élete miatt s elsiratták szomorú sorsukat. Nem tudva és nem akarva dolgozni, nem tudtak szabadulni életük lehetetlen körülményei közül, amelyet sajnálatraméltó lelkük egész erejéből gyűlöltek.

Az ismert orosz patológusok és pszichológusok, Bescytyerev, Miezejevskij, Karpinszkij és Vedenszkij azt állították, hogy az abnormális emberek rettenetes száma Oroszországban a feleségek és anyák abnormális életének a következménye.

És Szovjet-Oroszországban, a terrorizmus borzalmainak és az élet lehetetlen, embertelen körülményeinek hatása alatt, ebben a «legsabadabb országban» a patológikus esetek száma 1919-ben elérte a 4·8 milliót, annyit, amennyi egy kisebb európai állam egész lakossága.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

A Romanovok halála és a misztikusok mozgalma.

Monarchista körök ragaszkodnak ahhoz, hogy a cár és a trónörökös megmenekült a bolsevikok börtönéből. Ez azonban csakis politikai spekuláció és nem hiteles legenda. Azok a bizonyítékok, amelyeket a Kolcsak-uralom alatt Sir George Elliot és egy külön vizsgáló bizottság összegyűjtött, beszélgetésem Omszkban a bebörtönzött katonákkal, akik jelen voltak a császári család kivégzésénél s találkozásom Tiencinben a kivégzést végrehajtó Jurkovszkinak fivérével, eloszlattak minden kétséget az egész cári család kivégzése körül.

Eltérhetek egy kissé főtárgyamtól, hogy idézzem Jurkovszki elbeszélését, amely teljesen megerősíti mindazt, amit a katonák vallottak, akik a cárt börtönében őrizték s akiket Kolcsak Jekaterinburgban börtönbe vettetett.

«Moszkva azt a parancsot küldte, hogy végezni kell a Romanovokkal, — beszélte el nekem Jurkovszki, — de ezt úgy kell intézni, hogy az egész felelősség a jekaterinburgi helyi szovjeté legyen, s úgy kell feltüntetni a dolgot, hogy ez függetlenül intézkedett és saját felelősségére mondta ki az ítéletet a cári családra. Az egész ügy elintézését fivéremre bízták. Felkereste a III. Internacionale önkéntes különítményét s közölte velük, hogy a helyi cseka kimondta a halálítéletet a cár és családjá fölött, és hogy az önkéntesek még ugyanazon a napon bosszút állhatnak a cáron a nép szenvedései miatt. De az önkéntesek csendesen maradtak s

egyik sem akart vállalkozni a tetre. Egyszóval ugyanaz a jelenet ismétlődött, mint mikor a moszkvai szovjet kívánta, hogy végezzék ki a cárt Tobolszkban. Erre fivérem, magához véve néhány idegen katonát, elment az Ipatiev házba, amelyet a cári család börtönévé alakítottak át s közölte a cárral, hogy őt feleségével és gyermekeivel együtt azonnal le kell vinni az épület pincéjébe. A cár közömbösen fogadta az értesítést, de családja megrémült; könnyekbe törték ki, sírtak, könyörögtek. Fivérem egy kissé megnyugtatta őket, elmondva, hogy a jekaterinburgi helyőrség fellázadt és követelte a Romanovok halálát; a szovjet visszautasította ezt a kívánságot és hogy megmentse a foglyok életét, a pincében helyezte el őket. A cárné és leányai gyorsan megnyugodtak és köszönetet mondtak fivéremnek, hálásan szorongatva kezét. Mikor a császári foglyok a pincében voltak, közölték velük sorsukat s fivérem rögtön tüzet vezényelt. De egyik katona sem mert engedelmeskedni. Erre fivérem elővette pisztolyát és lelőtte a cárt. Erre összevissza-lövöldözés kezdődött s utána csak a cárné maradt még életben. Halálos sebbel felemelkedett a padlóról, lehúzott egy vánkost az ágyról s mögéje rejtőzve rettenetesen jajgatott. Az egyetlen orosz katona az idegenek között végzett vele, bajonettjét a vánkoston keresztül mellébe szúrva. A holttesteket hajnalban darabokra vágták, elvitték az erdőbe, leöntötték petróleummal és elégették.»

Így beszélt el nekem ezt az eseményt Jurkovszkinak, a jekaterinburgi cseka tagjának és a cári család gyilkosának fivére.

Csodálatos, hogy a Romanovok halálának ilyen döntő bizonyítékai dacára, még mindig kering monarchista körökben az a misztikus hit, hogy az utolsó cár megmenekült, hogy szíve még mindig országának sorsával foglalkozik, abban a biztos hitben, hogy meg fogja téríteni «szeretett népét», amely azóta minden energiáját arra fordította, hogy elpusztítsa a civilizációt és minden erkölcsi értéket s magát a Szent Oroszországot is. A cárok országa néhány

év óta földrajzi kifejezés lett, senki országa, amelyben az anarchista mob elpusztítja a műveltség, intelligencia utolsó maradványait is.

Nem csoda, hogy míg a szocialista emigránsok egymást kölcsönösen támadva, még mindig a szocialista paradicsomról álmodoznak . . . csakhogy Leninek, Trockijk és a cseka nélkül . . ., azalatt az orosz intelligencia az *Apocalypsis* lapjait falja, ott kutatva Oroszország jövő sorsát. Megdöbbentő szimptomája ez a tehetetlenségnek, a gyengeségnek és a veszedelmes megpróbáltatásnak.

Ez az apokaliptikus mozgalom Raszputin hatása alatt kezdődött. Nem mintha ez a misztikus kalandor terjesztette volna. Ellenkezőleg! Az ortodox egyház néhány előkelő méltósága kezdette Raszputint Antikrisztusnak tekinteni. Mikor az első forradalom kitört s az erős antidinasztikus és antiszociális mozgalom Oroszország katasztrófájára mutatott, csaknem örülséggé vált Szent János Jelenéseinek tanulmányozása s ez később divattá, s a «szellemi arisztokrácia» bizonyítékává lett. Négy ember volt az államellenes ideológia vezére: János herceg, Konstantin nagyherceg fia; Szilveszter, Omszk érseke; Jevdokim, Novgorod püspöke és Pimen, Tobolszk püspöke.

János nagyherceg igen érdekes alak volt. Mint keresztény misztikus, aki elmerült a régi keleti rítus kánoni könyveibe, határozott hajlammal az aszkétaság felé, szigorú kritikusa volt Carszkoje Szelo romlott életének. Szívesen látott és tisztelt vendég volt a keresztény miszticizmussal foglalkozó körökben, a papság tisztelte s maga is barát-ruháról álmodozott, de állandó gúny tárgya volt udvari körökben. A belügyminiszter, Maklakov, viccelődéseinek célpontjává tette. S Maklakov adomáinak, tréfáinak s vidám történeteinek köszönhette karrierjét s hogy belügyminiszter lehetett az általános forrongás veszedelmes korszakában.

János herceg be volt írva az udvar «fekete listájára», melyet Carszkoje Szelo mindenható parancsnoka, Vojejkov tábornok gondosan vezetett. Sohasem volt jelen az udvari

fogadtatásokon, de szívesen felkereste a műveltebb osztályok liberális és misztikus gondolkodású tagjainak szalónjait. Érdekes tény, hogy amikor az ortodox egyház patriarchátust akart felállítani a keleti görög rítus védelmére és megerősítésére és a katolicizmus elleni küzdelemre, János herceget emlegették először mint a patriarchai szék jelöltjét. A forradalom meghiusította ezeket a terveket és János herceget megölték a bolsevikok Alapajevszkben.

Jevdokim püspök szintén érdekes és még kiválóbb egyéniség volt. Noha paraszt származású, mégis nagy képzettségű és rendkívüli akaraterejű férfi volt, aszkéta, aki a kereszténység első századainak papi óriásaihoz hasonlított, de gondolkodása szűk látókörű és szektárius volt. Jevdokimnak óriási befolyása volt egyházmegyéjében s híre messze földre elterjedt. Minthogy egyik vezére volt a harcnak az Antikrisztus ellen, olyan sok híve volt, hogy megmaradt állásában a bolsevikok eljövetele után is, akik jobban félték tőle, mint a moszkvai patriarchától, Tichontól. 1921-ben Jevdokim váratlanul küzdelmet indított azzal a céllal, hogy a templomok és kolostorok kincseit használják fel az éhínséggel küzdő orosz lakosság felsegélyezésére. Agitációja teljes sikerrel járt. A szovjetkormány rögtön összeköttetésbe lépett a kommunista tönkrementek felsegítését célzó terv szerzőjével. Jevdokim vállalta az együttműködést a szovjettel. De nem nézeteinek változása vagy bármiféle emberbaráti cél bírta rá, hogy támogassa a gazdasági zavar alatt nyögő szovjetet. Jevdokim egyszerűen a régi orosz módszert, a provokálást alkalmazta. A püspök tudta, hogy a bolsevikok csak *egy* megmaradt hatalomtól félték, az egyház befolyásától. Az októberi forradalom kitörése után gondosan kerülték, nehogy erre a veszedelmes talajra lépjenek. Tehát provokálni kellett az egyház üldözését.

Jevdokim püspöktől támogatva, a bolsevikok rekvirálták az egyház kincseit és birtokait, lassanként azután bátrabbak lettek s egyszerű rablással folytatták. A pópák és a hívek ellenálltak. Az eredmény : harc, szigorú ítéletek és véres csaták ; s ez megisméltódott számos más kerületben is.

Így terjedt el a gondolat, hogy harcolni kell az egyház védelmében az Antikrisztus ellen. A szovjet maradt győztes. Előbb Jevdokim püspök adta meg magát a szovjetnek, azután Tichon pátriárka maga is, és hűséges híveik lettek, támadva a népet, az egyházat és az orosz emigránsokat. Az egyházért való küzdelem eszméje elenyészett, mint sok más hangos jelszó Oroszországban.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Fekete hollók.

Ezt a nevet adta Protopopov az orosz színműíró egyik darabjában az ortodox papságnak.

Fekete ruha és fekete lélek!

A nép legkevesébbé művelt osztálya szolgáltatta az újoncokat a nemzet jövő lelkipásztorai számára. A lelkészi állás jelöltjei ismereteiket a Szent Szinódus szemináriumában nyerték. Ez a Szent Szinódus a legostobább és legdemoralizálóbb intézmény volt, amely inkább rendőri, mintsem egyházi szolgálatra nevelt. Hivatásukat pusztán csak eszköznek tekintették a könnyű és kényelmes élet biztosítására, amely megengedte, hogy egy kis pénzt gyűjtse-
nek, nyiltan gyakorolják az ivást és titokban a prostitúciót. A lelkészek mindig a kormány, a rendőrség és a Szent Szinódus szolgálatában állottak. Közömbösek vagy ellenségesek voltak híveikkel szemben, kizsákmányolták őket, a nélkül, hogy elismerték volna a köteléket, amely őket a néphez csatolta, ahonnan eredtek s ahova ők származásuknál és műveltségüknél fogva tartoztak. A Szent Szinódus ily módon elidegenítette a paraszt pap lelkét a paraszt földművesétől.

A pópák és barátok között voltak mély tudományosságú emberek, de ők is be voltak keverve a kormány mesterkedéseibe, ahol tudták, hogyan kell őket ügyesen felhasználni. Ilyen egyházi emberek dolgoztak a művelt radikálisok között, az arisztokrata ellenzék és a liberális bürokrácia körében. Ők is a kormány ügynökei voltak. És ha valaki közülük nem a hivatalos, hanem a keresztény egyház ere-

deti miszticizmusát merte propagálni, mindjárt érezte a Szent Szinódus és a kerületi kormányzó nehéz és gonosz kezét; vagy el kellett hagynia helyét örökre, vagy megadta magát. A hivatalos orosz egyház, melyet a Szent Szinódus vagy az ortodox egyház papsága irányított, felhasználta a pópákat és barátokat a szocializmus, anarchizmus, liberalizmus és az igaz tanítás terjesztése elleni küzdelemben; hogy támadják a katolicizmust, a protestantizmust, a judaizmust, a mohammedanizmust, a buddhizmust és a szektarianizmust; az egyház keze harcban volt Tolsztoj és más írók ellen, ellene volt a parlamentarizmusnak; gyakran felhasználták a papságot különböző politikai célokra, mint szócsövét a dinasztia iránti lojalitásnak és alázatnak, vagy mint eszközét a zsidók, lengyelek és tatárok ellen indított pogromoknak, vagy felhasználták őket politikai provokálásra.

Az olyan pópák alakjai, mint Vosztorgov, Gapon, Makar püspök örök időkre rávetik rettenetes árnyékukat az orosz életre.

Vosztorgov, lelkes szónok és demagóg, bejárta az országot egyik végétől a másikig és mindazoknak kiirtása mellett agitált, akik legcsekélyebb rokonszenvet mutattak a forradalom iránt. Itt-ott sikerült is neki zavargást keltetni, amelyben vér is folyt és ilyenkor elpusztultak az egyetemek progresszív ifjúsága, tanárok és újságírók.

Vosztorgov befolyása következtében kipusztítottak egész családokat, amelyeknek tagjai között diákok voltak. Ez 1905-ben történt. De még ma is él az emlékezetben az a rettenetes mondás, melyet Moszkvában használtak a Vosztorgov által felizgatott gonosztevők: «Üsd le, — a testvére diák!»

Vosztorgov felizgatta a pétervári és a moszkvai mézárosokat s ezek pogromokat rendeztek a diákok ellen 1899-ben és 1905-ben.

Makar, Tomszk püspöke, aki később moszkvai metropolita lett, találkozott a zsandároktól vezetett csőcselékkel, midőn ezek a színház ellen vonultak, ahol politikai gyűlést

tartottak. Makar beszédet mondott, amelyben megtámadta a művelt osztályokat s «áldását adta az elkövetendő tetteire». El is végezték alig egy órán belül és számtalan neves politikusnak szétmarcangolt holtteste — köztük a jól ismert mérnöké, Klonovszkié is — ott feküdt a tomszki színház éggő romjai alatt.

Fomin pápa Perm tartományban, egy részeges gonosztevő, aki egész életében kiuzsorázta a parasztokat, egy kolerajárvány idejében elhitette híveivel, hogy a helybeli orvos (aki szocialista volt), a tanító és az állatorvos «dobta be a betegséget a folyóba», hogy elpusztítsa a falu lakosságát. Ezt azért tette, mert ezek az emberek tiltakoztak a pápa erkölcstelen életmódja ellen, aki teljesen részegen szolgáltatott misét és képtelen beszédeket tartott. Egy dühöngő parasztcsoport kiráncigálta lakásukból és szószerint darabokra tépte őket.

Nem voltak sokkal különbek a pétervári és a kievi metropolita és a felsőbb papság tagjai sem, midőn személyes kényelmük és világi kitüntetések érdekében boldognak érezték magukat a «szent» gonosztevő, Raszputin közelében, és alázatosan csatlakoztak a veszedelmes Pobjedonoszcev és a sarlatán Putjatin herceg indítványához, midőn új szenteket találtak ki, csodákat rendeztek sírjuk fölött, sőt szentté akarták avatni még életében Szergiusz nagyherceg özvegyét, a cárné nővérét, Erzsébetet, aki a moszkvai kolostor főnöknője lett.

A bolsevik forradalom után Erzsébetet néhány apácával együtt megölték és testük eltűnt. Néhány évvel később, 1921-ben, midőn Japánban voltam, azt hallottam, hogy egy barát elrejtette a koporsót, melyben a holttest volt, titokban Oroszországon és Szibérián keresztül Japánba vitte, innen Jeruzsálembé, ahol állítólag eltemették.

Az általános vélemény az, hogy a papság legtisztéletreméltóbb és leghasznosabb munkája a missziótevékenység volt az orosz határszélen élő mongolok és a szektáriánusok között.

Makar püspök, akit már említettem, főleg mint az

altaji misszió feje a szibériai Tomszk tartományban tüntette ki magát. Ebben az óriási hegyes országban terjesztették az ortodox hitet a tatárok között, akik részben mohamedánok, részben samánhitűek voltak. S ez a terjesztés olyan eredményes volt, hogy a tartomány kormányzója, a német Tobizen, kénytelen volt felhívni a pétervári kormány figyelmét a vallásos propagandának arra a «meg nem engedett módszerére», hogy alkohollal teljesen megmérgezték a bennszülötteket és részeg állapotban keresztelték meg őket. A kormányzó rámutatott jelentéseiben, hogy e «keresztény szellem» hatása alatt elszegényedett és megtizedelődött a bennszülött lakosság.

A misszionáriusok pénzzel, ruhával, lábbelivel vagy puskával térítették meg a tatárokat a Volgánál, a cseremiszeket és votjákokat a Kámánál, a kalmukokat a Kaspi-tó pusztaságain, és büszkélkedtek az áttértek nagy számával, de nem sokat törődtek vele, ha ezek az «új keresztények» a régi, fából vagy agyagból készült istenek mellé tették a keresztet s egyszerre, egyforma lelkesedéssel imádkoztak a keresztény istenhez és a pogány bálványhoz.

Szibéria északkeleti részén is alkohollal segítették propagandájukat a misszionáriusok s mikor a bennszülötteket mind behajtották a karámba, továbbmentek. De az alkohol-propaganda tovább terjedt s néhány évvel később a nomádok nagy telepeire találtak, amelyeknek helyét farkasoktól és vad kutyáktól félig felfalt testeiknek maradványai jelölték; ortodox hívők voltak ezek, akik részegen fetrengve megfagytak a sarki éjszaka hideg sötét-ségében.

A misszionáriusoknak egy másik csoportja a szektáriánusok, a régi, nemreformált ortodox hit hívei, vagy az úgynevezett «régi hívők» között működtek. A «régi hit» püspökei és teológusai tanult emberek, akik képesek filozófiai vitatkozásokba bocsátkozni s csak a legtehetségesebb és legékesszólóbb misszionáriusokat küldték közéjük. A szónoki viták, melyeket rendszeren nagy szenvedéllyel folytattak, hosszúak voltak s rendszeren a hivatalos papok és barátok

tok vereségével végződtek. A «régi hit» tudósai mindig erkölcsi győzelmet arattak. De a misszionáriusok ezen is tudtak segíteni. Kiválasztottak a «régi hívők» községéből néhány romlott tagot s az ő segítségével rendeztek illegális gyűléseket, konferenciákat, szónoklatokat s a legveszedelmesebb, legengesztelhetlenebb ellenfeleket letartóztatták s elküldték őket vagy európai Oroszország északi részébe vagy Szibériába.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

Régi istenek a keresztény szertartásban.

Midőn Novgorod tartományban, a lubani vasútállomás körüli erdőkben vadásztam, egy ideig a kis Mardsino faluban tartózkodtam. Nem messze a falutól volt a Galicin hercegek birtoka. A Galicinok a Rurikok leszármazói, egyike ez Oroszország legrégebb nemesi családainak.

Egy este házigazdám, egy Bazil Batonin nevű paraszt, titokzatosan a fülembé súgta :

— Nem akarja megnézni a Chlysztek *radenyá*-ját (vallásos szertartását)?

Tudtam, hogy a Chlysztek szektáriusok és hogy az ő *radenyá*jukat különös vadság jellemzi, tehát beleegyeztem pusztá kíváncsiságból, hogy elkísérem házigazdámát.

Már esti kilenc óra volt s a sötét őszi este leereszkedett.

Hazulról elindulva, a hercegi birtok felé haladtunk. Gazdám egy nagy, szegényes kunyhóba vezetett az udvar hátsó részében.

A nagy csarnok sötét volt, mert csak a falak mentén elhelyezett hét viaszgyertya világította meg. A levegő fojtó volt, férfiak és asszonyok, felnőttek és egészen fiatalok, köztük kis lányok is, össze voltak zsúfolva a szobában. A tulsó végében egy fehér terítővel leborított asztal volt ; az egyetlen gyertya világánál észrevettem rajta egy, a régiségtől megfeketedett szentképet, egy nagy szenteltvíztartót és egy fatáblába kötött vastag könyvet.

Az oltárt helyettesítő asztal közelében állott egy erős termetű paraszt, akinek hosszú, fekete haját egy keskeny

szíj szorította homlokához és akinek patriárkai szakállja igen rendes és ápolt volt.

Mihelyt a tömeg rendes sorokba állott és a lábak dobogása és a suttogás megszűnt, a hatalmas termetű paraszt felolvasott a könyvből néhány régi szláv szöveget, homlokára és mellére keresztet vetett, minden egyes keresztvetés után letérdelt és a földig hajolt. Észrevettem, hogy mozdulatai mindig gyorsabbak és hevesebbek lettek és hogy a gyülekezet szeme erősen a «pap»-ra volt szegezve. A «pap» egyszerre csak felugrott s felkiáltva: «Imádkozzál és áldozzál!» a szoba sarkában álló vesszőnyalázból kiragadott egy vesszőt (oroszul *chlyszt*) s evvel elkezdte ütni fejét és vállát. Midőn a vessző suhogva hasította a levegőt, eszembe jutottak a dervisek véres misztériumai, melyeknek szemtanui voltam Törökországban és Krimben. E közben a «pap» ledobta kabátját és ingét s derékig mezítelenre vetkőzött. A vesszőzés folyton gyorsabb és erősebb lett. Háta már tele volt sávokkal, a vér már kiszivárgott és vörös szalagokban folyt végig a hátán. Erre az egész tömeg, köztük házigazdám is, felkapott egy-egy vesszőt a csomóból. Megkezdődött a tömeges vesszőzés. Az erős és hajlékony vessző suhogása összevegyült a tömeg jajgatásával és nyöszörgésével s kezdtek már ledobni ruhájukat, hogy még növeljék kínjaikat.

A «pap» folyton ütve önmagát, elkezdett egy lábon forogni. Mások is elkezdtek utánozni és néhány perc múlva az egész tömeg elkezdett forogni, ütötte egymást, nyöszörögve jajgatott és ordított kísérteties, fájdalmas hangon.

Rövid idő múlva néhányan kifáradtan a földre estek, végre maga a «pap» is elvágódott, de a többiek tovább ugráltak és forogtak, a földrebukottak testén gázolva.

A levegő sűrű volt a göztől, a halálra kínozott testek kigőzölgésétől, a csizmák és piszkos ruhák bűzétől. Valaki eloltotta a gyertyákat, csak az oltáron levőt hagyta égve. Alig lehetett látni a félig meztelen hím és női testeket egy rakásban, kimerülve, vérrel beszennyezve, félig holtan.

Ilyen volt a *radenya*.

Nem tudom, hogy a Szentírás melyik szövegére alapítja

tételeit egy ilyen egészségtelen gondolkodású és erkölcsű szekta. Azt hiszem, hogy eredete az apokrif könyvekhez vezethető vissza ; ezeket egy ideig nagy számban gyűjtötték össze a keresztény bizánci birodalomban, amelyhez Oroszországot mindig szoros erkölcsi és vallásos kötelékek fűzték.

A «vesszőzők» szektája különösen I. Pál cár uralkodása alatt terjedt, s ekkor nemcsak a gazdag kereskedők házaiba hatolt be, hanem az arisztokrácia és az udvar körébe is. A cár egyik palotájának parancsnoka, azé a palotáé, ahol utóbb udvari emberei megfojtották, egész családjával e szekta híve volt. Még ismeretes áttérésének története.

Volt egy nagyon szép és mély vallásos hajlamú leánya. A «vesszőzők» elhatározták, hogy kihasználják jellemének ezt az oldalát, hogy megnyerjék szektájuk számára. Remélték, hogy általa annyi befolyásos embert nyernek meg a császári udvarban, amennyit csak lehet, minthogy híre terjedt, hogy intézkedni akarnak üldözésükről.

Egy gazdag kereskedő fiát, a szektának egy tagját, küldték el hozzá. A fiatal ember csinos volt, s miután bemutatták, megkedveltette magát s állandó látogató lett a parancsnok házában. Egy este, midőn a vesszőzőkről beszélt, felkeltette a leány kíváncsiságát s meghívta, hogy nézze meg a szektáriusok misztériumait. Maga az ifjú kereskedő volt a «pap.» Vallásos extázisa, ihletett hangja és csinos külseje annál nagyobb hatással volt az ifjú hölgyre, mivel a külső körülmények is nagyon különösek és titokzatosak voltak.

Magánkívüli izgalomban vitték el a leányt, midőn az ifjú «pap» megkezdte a szertartásos táncot. Oly gyorsan forgott, hogy lehetetlen volt megkülönböztetni arcát, s oly sebességre fokozta forgását, hogy a légáramlat, amit okozott, eloltotta a gyertyákat.

De hiába lépett be a fiatal leány a szektába és hiába vitte magával családját és az arisztokrácia számos tagját, I. Pál megkezdte a «vesszőzők» könyörtelen és kegyetlen üldözését ; halálra verték őket nyilvános tereken katonai dobok hangja mellett, száműzték őket Szibériába, kínozták a börtönökben. Azóta a szekta csaknem egészen eltűnt a

fővárosokból, noha emlékszem, hogy 1911-ben felfedezték Pétervárott a kereskedő és arisztokrata osztály tagjaihoz tartozó vesszőzők misztériumait.

Igen nagy számban vannak Jaroszlav, Szaratov és Udsim kerületekben, ahol a szekta leghíresebb papjai élnek és rejtőznek gazdag kereskedők házaiban.

Van még Oroszországban egy másik, talán még erkölcs-telenebb szekta.

Ha az ember meglátogatja Moszkvában vagy Pétervárott azokat a városrészeket, ahol a kis orosz pénzváltóüzletek vannak, feltűnik a kövér, asszonyos külsejű embereknek sárgás, hervadt, álmos és szőrtelen arca.

A pénzváltóüzletek tulajdonosai ezek, kis bankárok, akik egészen külön kasztot alkotnak.

Ezek mind *szkopjec*-ek (az orosz többes szám: *szkopcy*), egy különös szekta hívei, amely azt tanítja, hogy az emberiség csak addig marad fenn, amíg vannak az emberi társadalomban olyan egyének, akik saját szabad akaratukból megfosztják magukat a képességtől, hogy folytassák fajukat. Addig az Antikrisztus nem jöhet le a földre.

Magukat «fehér galambok»-nak nevezik, ami azt jelenti: az ártatlan. Némelyik már gyermekkorában lesz *szkopjec*, mások érett korban. Azokban a családokban, amelyek évszázadok óta ehhez a szektához tartoznak, mindig kell lenni egy «fehér galamb»-nak. És ha a családnak egyik tagja sem akar azzá lenni, akkor tekintet nélkül a költségre, rábeszélnek egy kívülálló egyént, hogy lépjen be a szektába s ő vegye fel a «fehér galamb bélyegét».

A rendőrség és az udvar éles figyelemmel kísérte működésüket és szigorúan büntette őket, noha túrték a kasztrálást a hagyományosan szektárius családokban.

Jaroszlav és Kosztroma tartományok, ahonnan ezek a sárga, hervadtarcú gazdag bankárok származnak, századok óta székhelyei ennek a szektának.

Nem ismerem e szekta vallásos eredetét, de meg kell mondanom, hogy a legtöbb askéta ortodox kolostorban él egy különös, középkori szokás, «a nagy bélyeg» felvétele,

ha a barát aláveti magát az operációnak, amely megfosztja férfiúságától.

Ez talán valami ősi istentiszteletnek, talán a brahminizmusnak vagy dervisizmusnak maradványa vagy talán egy még régibb kultuszé Egyiptomból vagy Babilóniából. Asztarte és Izisz tiszteletében felfedezhetjük egy hasonló rítus nyomait, amely áthatotta a kereszténységet s olyan feltűnően fejeződik ki a *szkopcy*-ban.

Ez a szekta gyakran szigorú üldözést szenvedett a kormány részéről, de mindig sikerült nekik kimenekülni a legnehezebb körülményekből s menekülésüket azoknak a nagy összegeknek köszönhatték, amelyeket a szektához tartozó családok gyűjtöttek össze.

Ezek csendes, nyugodt, bölcs emberek, nagyon ügyes és ravasz kereskedők. De bosszúállók, gonosz indulatúak s megvetik azokat, akik nem tartoznak közéjük.

Az első *szkopjec*-ek megvoltak már időszámításunk első századában, s «a fehér galamb bélyege» sohasem tűnt el a kereszténységből, de csak a keleti egyházban maradt meg egészen a XX. századig. I. Pál uralkodása alatt ezeket a szektáriusokat erélyesen üldözték és sok családot száműztek Szibériába, egészen a jakutok földjéig, Szibéria leghidegebb részébe, ahol a talaj a rövid nyár idejében csak alig hat hüvelyknyire enged fel.

Voltam a száműzetésnek és a kinszenvedésnek e szomorú helyein, mert ide küldötte az orosz kormány hosszú éveken keresztül a legveszedelmesebb politikai agitátorokat. Ez a vidék szűz erdők, óriási folyók és ki nem kutatott mocsarak helye. De vannak rajta a kultúra oázisai is. Ezeket a *szkopjec*-ek alapították, száműzetésük idejében I. Pál alatt. Alkalmazkodtak az éghajlati viszonyokhoz és megtanulták, hogyan kell termelni burgonyát és gabonát, gondos válogatással termelték e növények speciális fajtáit. A jakut földön nagy sikerrel művelték az állattenyésztést. És nem akarnak visszatérni Oroszországba, noha már rég amnesztiát kaptak, mert könnyebben tarthatják fenn a szekta hagyományait Szibériában, ahol szellemi központjuk, Mekkájuk van.

HUSZADIK FEJEZET.

A legegyszerűbb isten.

Néhány évvel ezelőtt egész Oroszországot felizgatta «az önmagukat gyujtogatók» különös szektájáról szóló hír. A Rakitszky testvérek állottak a szekta élén, akik a Balkánról jöttek Oroszországba. Oroszország déli tartományaiban működtek, főleg Jekaterinoszlav tartomány területén és sikerült nekik több mint ötszáz követőt szerezni.

Alapelveik nagyon egyszerűek voltak : Antikrisztus le szállott a földre s elveti a bűn magvait s ezek évről-évre mindig nagyobb és rettenetesebb termést hoznak. A nép elmerül a gonoszság mocsarába. Nem mentheti meg őket más, csak az embereknek önként hozott véres áldozata. Más szóval, ez az öngyilkosok szektája volt, amely azt kívánta híveitől, hogy fejezzék be életüket mások javáért.

Ez az egészségtelen propaganda évekig tartott. A hatóság nem tudott róla, mígnem egyszer egy csapat ember, élükön az egyik Rakitszkyval, jámbor dalokat énekelve, magukra nem gyujtották azt a tanyai házat, ahol össze gyülekeztek s a tűz áldozatai lettek.

A rendőrség vizsgálatot indított s ekkor felfedezték, hogy milyen haladást tettek «az önmagukat gyujtogatók.» A másik fivért letartóztatták, kényszermunkára ítélték s elvitték Szagáliába ; de ott a börtönben leöntötte magát egy petróleumlámpa tartalmával, meggyujtotta s a börtön kórházában meghalt.

Volt egy másik ehhez hasonló vallásos elvekre alapított szekta is, melyet Kolesznikov alapított. Volt alkalmam személyesen is megismerkedni evvel a csoporttal.

Kolesznikov Perm tartományban telepedett le. Hűségese hívei imádkozás közben vágták el torkukat. Miután több öngyilkosságot fedeztek fel, Kolesznikovot börtönbe vetették, elítélték és deportálták Szagáliába. De sikerült neki megszökni s a hatóság elől elrejtőzve éveken át élt Tomszk tartományban, egyik helyről a másikra költözve.

Mindezen szektáknak van egy bizonyos történeti vagy kánoni alapjuk. De Oroszország északi részén van egy szekta, amelynek eredetét nem lehet megmagyarázni ilyen alapon.

Perm tartomány északi részében találkoztam vele.

Láttam egy nagy gyülekezetet, szellemi sötétségben élő műveletlen parasztokat, kifáradtan a kemény, kérelmelhetetlen természettel vívott küzdelemben; ott állottak renyhén, apatikusan bámulva egy faragatlan tuskókból készült s mohával kitömöködött falra. Biztos vagyok benne, hogy elméjük üres volt, legfeljebb kenyérrre vagy pálinkára gondolhattak. De egy idő múlva az egyik paraszt odajött a falhoz és elkezdett egy lyukat fúrni bele. Keresztülfúrta a tuskót s azután lassan, óvatosan és áhítatosan visszaforgatta a fúrót.

Miután ezt elvégezte, a többiekkel együtt térdre borult s szívettépő hangon üvöltötte:

«Ó, szent lyuk! Segíts rajtunk!»

És órákhosszat könyörögtek a tuskóban levő lyukhoz.

Ki találhatta ki a legegyszerűbbet az összes istenek közül — egy lyukat? Ki lehetett az alapítója, a prófétája ennek a vad, buta szektának, amely örültségében és lelki sötétségében olyan borzasztó?

Senkisem hatolt bele ebbe a kérdésbe, de most, sok év elmúltával, azt hiszem, hogy talán sikerült nekem a rejtvény megfejtésének nyomára jutni.

Oroszország északi részein a téli éjszaka hónapokig tart. A nap eltűnik, minden hideggé, reménytelenné, beteggé lesz s ismeretlen vágyakozás vesz rajtuk erőt a sötét kunyhókban, amelyeknek ablakai üveg helyett hólyaggal vannak fődve, rajtuk jégréteg s a szalmafedél hóval van

borítva. A falba fúrt lyukon keresztül egy holdszög hatol be ; még csak nem is egy fénysáv, talán csak egy alig észrevehető csillogás, ami beborítja az egész természetet, jeget, havat, felhőket és köveket.

Talán ez a lyuk a falban s ez az alig észrevehető csillogás emlékezteti az éjszakának ezeket a rabjait a nap megjelenésének percére.

A nap születése! Helios mítosza! A mítosznak primitív, a sarki éjszakhhoz hasonló, borongós formája. Más forma más emberek részére. Mert ez az elhagyott emberek országa, akikről istenek és emberek megfélelkeztek.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Az ördög ünnepe.

A keresztény-éra egész ideje alatt Oroszország, noha elfogadta a keresztet mint jelvényét, mindig fenntartotta szektáinak szokásaiban a régi pogány szertartást, és azoknak a néptörzseknek lelke mélyén elrejtett motivumok alapján, amelyek az erdőkben, mezőkben és hegyekben élnek és megtartották vérükben a primitív nomádoktól örökölt elemeket, ösztönszerűleg, talán a tudat alatt igyekeznek megőrizni bizonyos kapcsolatot a «régi istenekkel», akik, úgy látszott, mintha rég elvesztek volna, megsemmisülve vagy az emberek kezétől vagy az idő fogától.

Így volt ez még a cárok orosz birodalmának utolsó korszakában is, midőn a pétervári udvar hatással volt az egész világra, midőn a művelt Európa el volt ragadtatva a kifinomult orosz arisztokráciától és intelligenciától, az orosz irodalomtól és művészettől, a Tolsztoj költői előadásában leírt orosz falutól, midőn az orosz nép lelke heves viták és tanulmány tárgya volt a művelt osztályok legjobbjai, a regényírók és a császári gárda katonái körében.

Külföldi látogatók közül senkisémm hatolt be az orosz vidék sötétségébe, ahol a pogány nomádok mellett az «ördögök» egész tömege nyüzsgött.

Végre jött a proletariátus diktatúrájának, a kommunizmusnak és szovjetizmusnak új korszaka, a mindenható, véres szovjetek kora, amelyeknek élén ott állottak a vallásból, az előítéletekből, a hagyományból, a régi és az újabb pogány szokásokból kivetkőzött egyének. Eljött a materialista gondolkodás uralma, a spekulatív filozófia tekin-

télye, minden igyekezet a test jóléte érdekében. Lélek nincs, csak valami «gőz!» Így beszéltek az öreg, hiányos műveltségű, sötét orosz nihilisták, akik elhagyták műhelyeiket, bányáikat vagy börtöneiket. Így beszéltek, kissé más retorikai formákkal ugyan, a népbiztosok, a diktátorok, midőn felszabadították az oroszok millióinak testét ez alól a «gőz» alól.

Így érkezett el a mély és igaz racionalizmusnak és radikálizmusnak korszaka. Azt hinné tehát az ember, hogy eltűnt a látóhatárról minden vallásos szekta és szertartás, minden előítélet és hogy minden bűbájos, varázsló, boszorkány és a régi istenek papja kénytelen volt véget vetni sötét életének.

De a valóság egészen más képet nyújt.

Sohasem virágzott azelőtt oly nagy fényben és dicsőségben az egyház misztikus hatalma. Soha azelőtt nem jutottak a titkos szektáriusok templomai olyan hatalomhoz, sohasem látogatták a «vesszőzők» misztériumait olyan nagy tömegek és nem ragaszkodtak annyira «a fehér galamb bélyegéhez», sohasem tolongott az egyszerű, fáradt és éhes nép olyan szenvedélyesen a varázslókhöz, és sohasem jutott a boszorkányság olyan megdöbbentő sikerhez és fontosság-hoz az egész orosz nép életében.

Az ortodox templomokba özönlik a jámbor tömeg, imádkozva és segítséget kérve nem a maguk számára, hanem az országnak. Üldözés és szentségtelen gúnyolódás nem ijeszti meg őket. Gyakran megesett, hogy a bolsevikok megtámadtak egy templomot, vadul lövöldöztek, meg akarták ijeszteni és szétkergetni az imádkozókat. De hiába! Nem rémültek meg s a tömeg hátra se fordult a lövöldözésre. Ilyenkor megértette az ember, hogy Oroszországot egy titokzatos elszántság szállotta meg, alávetni magát a mártírhalálnak, hogy megmentse a jövő nemzedéket.

1918-ban a husvéti istentisztelet alatt Moszkvában a bolsevikok berontottak a templomba, ahol a minden oroszok pátriarkája szolgáltatta a misét. A gyülekezet egyetlen tagja sem mozdult; az egyik kommunista rálőtt a pátriár-

kára s megsebesítette a karját. A pátriárka nem törődött a fájdalommal, folytatta az imádságot, míg el nem jött az ideje, hogy meg kellett fordulnia s a gyülekezet belekezdett a vidám énekbe: «Krisztus feltámadt». Lehetetlen leírni a lelkesedést és rajongást, ami erőt vett a tömegen. A bolsevikok megértették a helyzetet és azonnal elhagyták a templomot.

Hasonló vallásos izgalom uralkodik minden szektában.

A régi hit mesterei óvatosabbak lettek a más hiten levőkkel szemben; a régi hitűek falvaiban szigorúbb fegyelem és erkölcsösség uralkodik; e szektának leghíresebb püspökeit és papjait felszólították külföldről, hogy védjék meg a gyülekezetet a szovjet erkölcsi mérge ellen; a régi hit hívei kivették ifjaikat a vörös hadseregből és szívesen fizettek nagy adókat. A templomok és a kápolnák megteltek a jámborokkal, várva a sátánt, akinek a szolgálai már elvetették a bűn és a pusztulás halálos magvait.

A «vesszőzők» szektájának száma százazrekre rúg s hitük megadja nekik a feledést, a képességet, hogy felemelkedjenek az élet tűrhetetlen helyzete fölé, melyet a szovjet teremtett meg, s hogy tevékeny részt vegyenek a sátán elűzésében, akinek nehéz léptei mindenütt hallhatók.

De a «vesszőzők» most már nem nyírfa- vagy nyárfa-vesszőkkel ütik magukat, hanem összefont vasdrótokkal és vörösén izzó pálcákkal.

«Több kín, a testnek nagyobb sanyargatása, több vér! — így izgatták őket a szekta papjai — és a harc a sátánnal eredményesebb lesz és talán győzelemre vezet s azután béke és boldogság fog uralkodni a vértől ázott és bűnbe merült földön.»

1920 elején bolsevik újságok kigúnyoltak egy vesszőző-papot, aki a következő levelet intézte a szovjetkormányhoz:

«Nem látjátok a Sátánt? Ott halad a tűzvész lángjában, amely vérrel festi vörösre kezét és arcát, ott halad vértől szennyes bíborköpenyegében. Feje felér a fekete, magasan járó, villámmal és mennydörgéssel terhes fellegekig; nehéz vaslábai embervért tipornak ki a földből, elpusztítanak

városokat, eltiporják az ártatlan emberek millióit és pusztulással fenyegetik az emberiséget. Nem látjátok, nem halljátok, amint nehéz lépései mindenünnen visszahangzanak? Mentsétek meg a népet, mentsetek meg az országot, mentsetek meg magatokat, amíg nem késő.»

A szektáriusok és a nem-szektáriusok is látják a sátánt Oroszország földjén. Talán igazuk van? Ki tudja . . .

Orosz városokban, Pétervártól és Moszkvától egészen a legelhagyottabb vidéki városokáig, mindenütt megtalálható most is, a szovjetdiktatúra idejében, az újonnan alapított ördögimádás. Ezt az imádást, nemhivatalosan ugyan, de néhány szovjetnagyság és egyes külön csoportok nevelik és szítják. Célja érthető: a kereszténység lerombolása, az egyháznak és a régi, erkölcsi alapon nyugvó hitnek megdöntése, amely annyira ellenkezik a kommunizmus racionalisztikus ideológiájával. Az ördög tisztelete az ifjúság körében kezdődött. Olvasták Julián Aposztata történetét, egy könyvet a különböző korok ördögimádóiról, megismerkedtek Baal tiszteletével, a titokzatos Cagliostro történetével, átbúvárolták a bűvészetről, a kabbaláról szóló könyveket, lefordítottak egyes fejezeteket a Szent Inkvizíció irataiból, abból az időből, midőn az inkvizíció megszüntette az ördögimádást Spanyolországban és Németalföldön. Mindezek a tanulmányok megtermékenyítették a talajt a vallásos erkölcs bacchanáliái számára. Fekete miséket mondtak, ahol az úrvacsorát embervér vagy a test más elemeinek alakjában vették a rettenetes erkölcsi züllés légkörében.

Megjelentek az ördög papnői, akik az orfeumcsillagok és a prostituáltak közül kerültek ki. A társadalom legalsó rétegeiből felmerültek az ördögimádás ismerőinek sötét alakjai, pópák, akiket elvetemedett életmódjuk és bűneik miatt megfosztottak állásuktól, kidobott barátok, néhány «tudós», aki egész életén át az istentisztelet különböző módjait tanulmányozta.

Pétervárott egy volt odesszai színésznő, akit Irene Heinzel néven ismertek, nagy hírnévre tett szert, mint az ördögimádás papnője; igazi nevét nem ismerem, de ő volt

a bolsevik börtön igazgatója Ufában s ott rendkívüli kegyetlenségéről lett híres. Feslettsége és rettenetes, vérrel beszennyezett multja különös varázst és hírnevet szerzett az ördög papnőjének. Gyakran meghívják ünnepi alkalmakor más városok fekete misztériumaihoz és szertartásaihoz, ahol perverzitása, hiszteromániája és pátosza mély benyomást gyakorol az emberekre.

Éppily népszerű Éliás pópa, egy tanult és ékesszóló gonosztevő és nyavalyatörős, aki tudta, hogyan kell felizgatni a tömeget. Fiatalkorában mint barátot szibériai kényszermunkára ítélték, mert megölt egy szolgát a kolostorban. A bolsevik forradalom után hazajött s előkelő helyet foglalt el az ördögimádók között.

Ma az ördögimádásnak Oroszországban számos híve van s nagy, folyton növekvő összegek fölött rendelkeznek. Erős propagandát fejtenek ki az eszme mellett igen sok kiadványban, s ezek az iratok, valamint a szertartás pompássága, számtalan embert vonzanak magukhoz, akik az orosz élet gyűlöletes szolgálaiassága közepette szenzációt, valami vezető világosságot, idegizgalmat keresnek. Mert mai napság a börtön, a halál, az üldözés, az éhség és a nyomor nem izgatja már fel az idegeket.

Az emberek közömbösek lettek csaknem minden iránt, de kell, hogy valami felkorbácsolja őket. Tehát vonzzák őket a szekták, a kicsapongó élet, a morfium vagy az ördögimádás.

A szovjet belső politikája kedvez a bűn terjedésének, mert meglazítja a családi kötelet, aláássa a társadalmat és a civilizációt. Így aztán a kommunizmus s mindaz, ami vele jár, mind kevesebb ellenállással és akadállyal találkozik. Nem csoda, ha az állam túri a bűnt öregek és fiatalok, sőt még gyermekek között is.

A Sátán leszállott a földre. Látják őt a szektáriusok, a papok, a papnők, az ördögimádók mind. De ki ő, a Sátán, az Ördög vagy Belzebub?

— Nem! — mondják az ortodox egyháziak. — Ez nem ő, csak az előfutárja — az Antikrisztus.

Ezt a kérdést nagyon komolyan és behatóan megvittatták a papság kongresszusain Novgorodban, Moszkvában, Jaroszlavban, Kievben, Csernigovban és Omszkban 1919-ben.

A mozgalom Jevdokim és Szilveszter püspököktől és Makar metropolitától indult ki.

Megkezdődött János apostol Jelenéseinek tanulmányozásával. Tüzes, zavaros és misztikus szavai jóslatokra és jövődölésekre adtak alkalmat. A ködös adatok és képek felkeltették a kíváncsiságot és a vágyat, hogy megoldják a titkot. Ismertem nagytudományú embereket, akik órák-hosszat tanulmányozták az Apokalipszis zavaros szövegét, olyanok, akik a bolsevik uralom előtti időkben legfeljebb csak a nevét ismerték.

Az Apokalipszis kommentárjainak óriási irodalma keletkezett, praktikus következtetéseket vonva le zavaros jövődöléseinek megvalósulása körül. Nincs Oroszországnak egyetlen szöglete, ahova ez a misztikus irodalom el nem ért volna. Semmi sem fordulhatott ékesszólóbban annak a rajongónak értelméhez, aki hinni akart dédelgetett álmának beteljesülésében.

Amidőn rámutattak, hogy mindazok az időhatárok, amelyeket János apostol kitűz, már rég elmúltak és semmi sem változott Oroszországban, hogy a Mihály nevű megjósolt uralkodó nem lehet Oroszország cárja, mert az egyetlen ilyen nevű nagyherceget megölték a bolsevikok Perm-ben; és ha valaki nevetett az apokaliptikus szörnyetegen, a fehér, fekete és vörös színű lovak lovasain, akikben egyesek Angliát, Japánt és Franciaországot, mások Denikint, Kolcsakot és Vrangelt ismerték fel, nem kevésbé zavaros magyarázatot kapott feleletül, mint maga az Apokalipszis és megdönthetetlen bizonyossággal találta magát szemben, mert azoknak, akikben megvolt ez a bizonyosság, nem volt más választásuk, mint hinni vagy belehalni a kétségbeesésbe és elcsüggedésbe.

Míg a műveltebb osztályok revelációkkal voltak eltelve, a papság agitációt kezdett a nép tömegében. A bará-

tok, papok százai meg ezrei, akik a templomok és kolostorok bezárásával elvesztették állásukat, elkezdtek dolgozni a munkások és a parasztok között.

Az Apokalipszis, az apokrif könyvek, személyes leleményesség, ékesszólás, jámborság, aszkétaság — mindez megmozdított, hogy terjesszék az Antikrisztus eszméjét Oroszországban.

Az Antikrisztus már megszületett s már gyűjti anarkistákból és gonosztevőkből álló seregét. Már elküldte szolgáit, hogy tönkretégyék a leggazdagabb országot és nemzetet: Oroszországot és az oroszokat. És ahol egykor nagy pátriárkák végezték imádságaikat, ahol a szenteknek áldott maradványai nyugszanak, ott az isten és a kereszt ellenségeinek hordái teljesítik most az Antikrisztus akaratát.

Ez a mozgalom vezetőgondolata.

És ezt be kell bizonyítani, hogy létezésének világos jeleit kapjuk.

S ezzel visszataszítanak bennünket a középkorba, leg-sötétebb valóságaival.

Éppúgy, mint a napoleoni háborúk idejében, a nép az apokaliptikus számokból, a népbiztosok neveinek kezdőbetűiből akarta kitalálni a démon, a sátán nevét, hogy kitalálja az Antikrisztus igazi nevét, éppúgy új jeleket találtak a «végső idők» közeledéséről égi jelenségekben, sőt a természet mindennapi eseményeiben is. A nap- vagy holdfogyatkozás, a hulló csillagok, az elvonuló felhők színe és alakja, minden megerősíti az Antikrisztus gondolatát, minden, ami elébük akad, ijesztő gondolatokat kelt. Itt egy fiú született hosszú, vörös hajjal vagy zöld szemekkel, ott egy leány néhány foggal a szájában vagy rendellenes körmökkel, máris az Antikrisztus gyermekeinek vagy hírnökeinek tekintik őket.

Sok ilyen csecsemőt, aki a lelki eltévelyedésnek ebben a sötét korszakában született, megfojtottak vagy vízbe öltek.

Vagy pedig egy újszülött csecsemő első kiáltása hasonlít Belzebub nevéhez. Ekkor a gyermeket a sátán szolgájának

tekintik, akit születésével dícsér. Olonec tartományban többször kellett elítélni szülőket, akik megölték gyermekeiket úgy, hogy forró vizet öntöttek rájuk a gőzfürdőben.

Egy kétféjú vagy ötlábú borjú, egy tehénnek vagy kecskének furcsán görbült szarva, egy fának összecsavartott vagy szétnyúló ágai sajátságos jelentőséget nyernek és beteges, hinpotizált agyakban egy bizonyos irány felé különös képzelődést ébresztenek.

Vadállatok, madarak, halak és rovarok, különösen csúszómászók és pókok számtalan bizonyítékát szolgáltatják a Gonosz létezésének; az Antikrisztus keresői kihámozzák nevének misztikus szótagjait egy földön mászó csiga nyomából vagy egy pók művészi hálójából.

Egy edény vagy tükör váratlan megrepedése, a ki nem száradt fabútor repedése, az éj csendjében felcsendülő váratlan hangok — mindez felizgatja a képzelődést és zavaros találgatásra vagy határozott állításra ad alkalmat.

Az embereknek eszükbe jutnak a multban elhangzott szavak, melyeket «az isten emberei» ejtettek ki, koldusok, csavargók, hülyék, nyavalyatörősek, klikusák, falusi próféta, hiszteriás mániások, sőt ismeretlen vándorok is, s mindezek a szavak az általános mánia hatása alatt a titokzatoságnak bizonyos bélyegét kapják. A legendákat, történeteket, meséket, jóslatokat, látomásokat elővonszolták, válogatták és bírálgatták.

Egyszóval, a XX. század szemeláltára rettenetes és vigasztalan legendák keletkeztek.

Az emberek meggörnyednek rettenetességei alatt. Mindjobban terjed a kábítás orvosszerekkel és a legörültebb ön-feláldozás. Mert noha az ember tud küzdeni az ember ellen, de nem tud küzdeni a Gonosz hatalma ellen, aki vakmerően támadja a világ alkotóját és sötétségbe süllyeszti a földet. Tehát elvágják gégejükét, felakasztják magukat csűrőkben és erdőkben, belevesztik magukat folyókba vagy mocsarakba, forró vizet öntenek magukra, mérget isznak vagy belevetik magukat a tűzbe . . .

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Witte, Sztolypin és Goremykin.

Talán érdeklődést kelt, ha feljegyzem itt személyes emlékeimet Oroszország három legkiválóbb miniszterelnökéről; az egyik gróf Szergiusz Witte, az 1905-iki alkotmány és az első forradalom szerzője, a másik Péter Sztolypin, annak a törvénynek alkotója, amely a parasztot kispolgárrá akarta átalakítani s aki az oroszországi forradalmi szellem civilizált elfojtását hirdette, a harmadik Iván Goremykin, az utolsó cári miniszterelnök. Mind a három elég hatalmas egyén volt, hogy külön korszakot jelöljenek Oroszország történetében.

Witte, aki könyvelő volt a Délnyugati Vasútnál, később államminiszter lett, grófi címet kapott és a kormányzásban csaknem autokrata lett, nagyon erős, energikus és bölcs ember volt.

Ennek az államférfiúnak legfőbb jellemvonása, és ez adott neki különös hatalmat, az ő teljes amoralitása. Ő előtte csakis *a cél* lebegett, s minden használható eszköz egyforma jó volt számára, hogy ezt elérje. Egy epizód az orosz-japán béketárgyalások idejéből Portsmouthban nagyon megvilágítja ezt. A tárgyalások húzódtak, mivel a japánok nagyon merev kívánságokkal állottak elő s az orosz delegáció zavarban volt s nem tudták, mit tegyenek. Witte maga nyugodt volt, sőt jókedvű.

Egy napon meglátogatta Wittét az orosz sajtó legelőkelőbb képviselője, Borisz A. Szuvorin, a legnépszerűbb és legbefolyásosabb orosz napilap, a *Novoje Vremja* szerkesztőjének fia. Meg akarta tudni, vajjon Witte lát-e valami hala-

dást a tárgyalások menetében, mert New Yorkba szeretne menni, hogy megnézzen egy teniszversenyt.

— Hogyne! csak menjen el, — mondta Witte rosszkedvűen. — Rossz körben mozgunk. Nem megyünk se előre, se hátra ezekkel a japánokkal. Menjen csak és szórakozzon, de mielőtt elutazik, kábelezze meg atyjának: «Witte nem fogja aláírni a békeszerződést». Természetes, hogy ezt saját *code*-ján (titkos jeleivel) küldje el.

Szuvorin így megnyugtatta, jókedvűen el is küldte a sürgönyt és elutazott New Yorkba.

A folytatását ő maga így beszélte el.

— Képzeld csak, megérkezem New Yorkba és már a pályaudvaron hallom, hogy a rikkancsok kiabálják: «Béke Oroszország és Japán között. Witte győzelme! A japánok engedtek!» Mit tehettem? Megvettem egy csomó újságot s visszautaztam Portsmouthba az első vonattal. Azonnal Wittéhez siettem.

— Kegyelmes uram, mit csinált? A *Novoje Vremját* rettenetes helyzetbe hozta. Ez skandalum! Az egész sajtó rajtunk nevet. Végem van mint tudósítónak! Milyen csapás!

Witte mosolygott s mintha semmi sem történt volna, leültetett és rekedt, vontatott hangon mondta:

— Igaz, hogy a *Novoje Vremja* kompromittálva van. Igaz, hogy egy napig Önön fog nevetni a világ. Az is igaz, hogy az Ön hírneve, mint külön tudósító egy fabatkát sem ér. De nem igaz, amit Ön a csapásról beszél. Mert tudnia kell, hogy mi történt. Én tudtam, hogy a japánok elfogják az Ön sürgönyét s ismerik a *code*-ját. Mihelyt Ön elküldte Pétervárra a kábelt, hogy én nem írom alá a békeszerződést, a japánok elolvasták és megijedtek. Ha a legbefolyásosabb lap tudósítója ilyen határozottan sürgönyzi ezt a szerkesztőnek, aki amellet az apja, ha ez a tudósító New Yorkba megy tenniszezni, azt gondolták ők, hogy a mi álláspontunkon semmi változás sem várható. A japánok helyesen következtettek és engedtek.

Tehát Witte, hogy egy magasabb célt elérjen, felál-

dozta egy hű és odaadó barátjának jövőjét. Ez nála egészen gyakori eljárás volt, kormányának miniszterei és államtitkárai sokat szenvedtek emiatt.

Midőn Witte arra az eredményre jutott, hogy a városi lakosság nagy tömegeinek hangulata az orosz-japán háború után forradalommal fenyegetett s hogy ez megfertőztetheti a hadsereget, rábírta az uralkodót, hogy hívja össze a parlamentet s adjon új alkotmányt. Csakhamar észrevette a reakció terjedését s érezte azt a titkos harcot, melyet az udvari kamarilla és a földbirtokos dzsenti indított ellene.

A mindenható miniszter állása meg volt ingatva. Meg kellett támogatni, hogy megmentse a helyzetet. Witte elhatározta, hogy nemzeti körmenetet rendez a császári palotához. Ki vezesse ezt? A forradalmi vezetők nem alkalmasak, egy megbízható embert kell szerezni. Megtalálta ezt Gapon pópában, aki nagyon népszerű volt a munkásosztály körében. Ő elvezette a munkások, diákok és az intelligencia tömegeit a Téli Palota elé. A menet élén haladtak asszonyok és öreg emberek a cár és a cárné arcképét, kereszteteket és szentképeket víve.

Tudjuk, hogy a reakcionáriusoktól szabadjára eresztett császári gárda hogyan kaszabolta le és kergette szét a tömeget. És még aznap este barrikádok emelkedtek a város utcáin és a forradalom lángra kapott a nyugati határtól egészen a Csendes-Tengerig és India határszéléig. A munkások és az intelligencia forradalma volt ez, melyet vérbefojtottak Trepov, Dumbadse, Dubaszov, Meller-Zakomelszki, Rennenkampf, Rinn tábornokok és mások.

Witte keze benne volt a forradalom előhaladásában. Ez a kéz Gapon pópa volt, akiről kisült, hogy a politikai rendőrség ügynöke.

Witte először békés körmenettel, a nép vallásos buzgóságával akart a cár érzelmeire hatni, de nem sikerült. Az őrség lőtt a védtelen tömegre, a szentképekre, sőt a cár arcképére is.

Ekkor Witte kijátszotta az utolsó kártyát. Megfenyegette az uralkodót a forradalommal, remélve, hogy a félelem

rábírja a cárt és tanácsadóit, hogy hajtsa végre az új alkotmányt, amelyet már kihirdetett a cár nevében. De a reakciók, legnagyobbbrészt a hű ezredek élén álló német tábornokok, megfojtották a hidrát.

Witte megbukott és végleg visszavonult a politikai élettől. De az árnyék, amely bukásának hatalmát kezében tartotta, megmaradt. Ez Gapon volt, s az ő meggyilkolásának története Finnországban örökre titok marad. A végrehajtók voltak : a szocialista-forradalmi párt egyik vezetője, Ruthenberg mérnök s a titkos rendőrségnek, az *Ochranának* egy ügynöke, aki e viharos időben közeli viszonyban volt Wittével. Ennek az ügynöknek az állítása szerint Witte tudott Gapon meggyilkolásának tervéről, de semmit sem tett, hogy megakadályozza, noha ebben az időben még nagy volt a befolyása és könnyen megethette volna.

Witte ellenségei jól tudták, milyen része volt neki a pópa meggyilkolásában és igyekeztek felkelteni az Ochra ügynökeiben a bosszút az elbocsátott miniszter ellen s megakarták bosszulni az október 17-iki alkotmányt és az 1905-iki forradalmat. Pokolgépet dobtak autójába, midőn mint az államtanács tagja a Marijszki-palotába hajtatott, de sértetlen maradt. A merényletet megismételték s egy hasonló gépet helyeztek el a miniszter kandallójában. Fel kellett volna robbannia, midőn tüzet raktak benne. De véletlenül a kéményseprő, aki korán reggel tisztogatta a kandallót, észrevette a bombát s Witte megmenekült.

Azonnal közölte a dolgot a politikai rendőrségnek egy hozzá ragaszkodó ügynökével s megbízta, hogy indítson vizsgálatot. Megtudta, hogy a terv végrehajtói az Ochra két ügynöke; a tervet a csendőrség feje, Kurlov tábornok eszelte ki és jóváhagyta az új miniszterelnök, Sztolypin.

Witte belátta, hogy el van veszve, ha ismét vezetőállásra törekedne és aktív részt akarna venni a kormányzásban. Titkos utakon tudomására juttatta a cárnak, hogy lemondott a politikai pályáról s csakis az államtanács munkájával akar foglalkozni; ez volt ugyanis az orosz parlament felsőháza.

Ekkor aztán békében hagyták s megmentette életét. De azért Witte időnként megkínózta ellenfelét s utódját a miniszteri székben.

Egyszer végighallgattam egy nagyon érdekes beszélgetést a volt és az akkori miniszterelnök között. A találkozás az államtanács előcsarnokában történt.

— Excellenciád! — kezdette Witte a beszélgetést. — Meg tudná nekem mondani, hogy mikor fejezi be a rendőrség a vizsgálatot az ellenem intézett két pokolgép-merénylet ügyében?

Stolypin gyanakvólag nézett Wittére s így válaszolt:

— Tudja, gróf úr, hogy a vizsgálatot megindították. Mihelyt befejezik, az eredményt közlik az államügyésszel s ő azonnal értesíteni fogja Önt.

— Azt hiszem, — folytatta Witte, — hogy az ügy nagyon titokzatos s a kormányra nézve is elég érdekes volna sietni a felderítéssel.

Sztolypin, akinek elevenére tapintott, izgatottan felelt:

— Azt hiszi, gróf úr, hogy hülye vagyok vagy gonosztevő?

— Engedje meg, excellenciád, hogy ne feleljek erre a kérdésére, — felelt Witte gúnyos mosolygással.

S hátat fordítva neki, otthagya a haragtól sápadt miniszterelnököt.

Witte gyűlölte II. Miklós cárt. Éppen Witténél voltam, amikor a cár telefonhoz szólította avval a szándékkal, hogy Rómába küldje a világháború elején, hogy megnyerje Olaszországot a szövetségesek számára. Ez elsőrangú diplomáciai harcot jelentett a német császár kiküldöttjével, «a vén rókával», Bülow herceggel.

— Köszönöm Császári Felségednek a kitüntetést. Nagyon szívesen vállalom a megbízást, ha van elég erőm az én koromban, hogy végre is hajtsam, — mondotta Witte vidáman.

Azután figyelt arra, amit a cár mondott.

Majd Witte ismét válaszolt:

— Alázatos köszönetet mondok Felségednek, de kény-

telen vagyok egy feltételhez kötni. Eljárásomban csak Felséged utasításait kelljen követnem és teljesen független akarok lenni a külügyminisztertől és a miniszterelnöktől.

Azután feszülten figyelt Witte, mialatt keze, mely a kagylót tartotta, láthatóan remegett.

— Igen, ez a megdönthetetlen elhatározásom, Sire! A császár, akinek érdekében beszéltem Portsmouthban, ahol kedvező eredményt értem el, meg lehet győződve, hogy a haza boldogsága az én legfőbb gondom. Elbocsátásom óta, Felség, nézetem ebben a tekintetben nem változott.

Hosszú szünet következett, miközben hallottam a mikrofónban a hártya recsegését, amint a cár szavait ismételte.

— Nagyon sajnálom, de nem másíthatom meg ezt a feltételt. Felséged alázatos szolgája vagyok!

A beszélgetés véget ért. Witte letette a kagylót s idegesen lépkedett végig dolgozószobájában. Végre megállott III. Sándor cár bronzszobra előtt, akit ő imádott, átkarolta a cár térdét s indulattól elfojtott és rekedt hangon mondta :

— Te, ó bölcs császár, látod fájdalmamat és az ő bűnét. Te oktatsz engem!

Witte nem ment Rómába és az orosz kiküldött, Giers, egymaga intézte el az ügyet ; az igaz, hogy könnyű dolga volt, mert az angol és francia diplomáciának erélyes fellépése meghusítottta Bülow herceg minden tervét és igyekezetét.

Midőn hallotta a hadüzenetet Németország ellen, Witte gróf halásápadt lett, keresztett vetett szokásos széles gesztusaival, hosszú ideig gondolkozott, III. Sándor szobrát és II. Vilmos sajátkezű ajánlásával ellátott arcképét nézve. Hosszú csend után így szólt :

— Ez a kettő mindig háborúról álmodott. A cár azt akarta, hogy ötven év múlva jöjjön, a császár mindjárt kívánta. A cár tudta, hogy a népet megfosztották a hazafias érzéstől, intelligenciájától és idegeitől, hogy a kincstár üres s hogy nincsenek segédforrásaik. A cár tudta, hogy a forradalmi szellem mélyen behatolt a néptömegbe. Ezért lett

belőle «a béke apostola» Európában s igyekezett megakadályozni a háborút. Vilmos is tudta s bízott a győzelemben. A cár és én meggyőztük terveit. Most minden elveszett. A japán háborúból Oroszország nem tanult semmit, sőt még könnyelműbbé és hisztériásabbá tette. Majd meglátja, ez a háború tönkreteszi Oroszországot; el fogjuk veszteni a háborút és Európa tönkremegy a forradalomban. Romjai alatt elpusztul a dinasztia! Sajnálom II. Miklóst, mert ő a legnagyobb uralkodó fia. Nem akarok élni és látni ezt a szerencsétlenséget, amely meg fogja ingatni más államok alapjait is.

Wittének igaza volt. 1915 február elején meghalt. Az a hír járta, hogy megmérgezték. Ez nem igaz. Nagyon meghűlt, midőn az orosz iparosok kongresszusán nagy beszédet tartott Oroszország pénzügyi és ipari politikájáról. A beszéd következménye az volt, hogy Timasev, a kereskedelmi és iparügyi miniszter lemondott s vele együtt több felelős tisztviselő ebben a minisztériumban. Witte halálának előestéjén egy memorandumot adtam át neki a mangánérc monopóliumáról, Witte gondosan tanulmányozta az iratot, megjegyzéseket tett rá s kért, hogy nyomassam ki.

Másnap reggel, midőn kinyitottam újságomat, halála hírért olvastam.

Kegyetlenül erkölcstelen, erőszakos és bölcs ember volt. Úgy látszott, mintha kizárólag csak a politikának élne s közömbös volna a mindennapi élet minden egyéb megnyilvánulása iránt. Csakhogy az orosz politika ez óriásának is volt egy gyenge pontja. Őrülten szerelmes volt feleségébe, akit elvett, miután elválasztotta első férjétől.

Házaseletük mély szerelemben telt el. Ha a grófné elutazott s villájában, Biarritzban tartózkodott, Witte pedig ottmaradt a Kamunno Osztrovszki Proszpekten levő otthonukban a parlamenti ülészek végéig, mindig megbetegedett. Szívrohamok, ideges izgatottság és érzelmeszedés bántották. Ekkor elhívatta régi barátját, a lengyel orvost, Wolanskit és a hosszú estéket végnélküli beszélgetésben töltötte vele. Ez volt betegségére a legjobb orvos-

ság. Legtöbbet szenvedett a melancholiával határos vágyódás miatt. Imádott feleségének karjai között halt meg. Halála előtt átadta neki híres Emlékiratait. Ezt több ízben próbálták ellopni, mert kényes és szigorú vélemények vannak benne sok államférfiú hírnevéről, aki nagy szerepet játszott Oroszország politikai színpadán.

*

Sztolypin vidéki kormányzó volt a Volga mentén, mielőtt miniszterelnök és belügyminiszter lett. A bürokratikus karriér legfelsőbb fokára segítette energiája, okossága és az orosz társadalmat és nemzetet átjáró különböző irányzatok kitünő ismerete. Egyike volt a legelső oroszoknak, akiknek volt bátorságuk nyíltan megmondani, hogy Oroszország az anarchia és a forradalom örvénye felé rohan, és aki pontosan megjósolta — amint a birodalom története igazolta — hazájának sorsát.

Sztolypin azt mondta, hogy a forradalmat a munkásosztályok, a polgárság és az intelligencia fogják megindítani és gyorsan el fog terjedni a parasztok és a katonák közt. A küzdelem fergetegében el fog pusztulni a dinasztia, az arisztokrácia, a birtokos dzsentrí és a művelt középosztály.

Sztolypin nem vállalkozott a gyorsan haladó forradalmi gondolat terjedésének megakadályozására, amelyet Witte grófnak, az 1905-iki forradalom szerzőjének «lassú és áruló uralma» siettetett. Sztolypin szerint ez a forradalom volt a *ballon d'essai* és előgyakorlat egy gyors és még erősebb felkelésre.

De Sztolypin vaskezű uralommal a belső politikában akarta gyengíteni a haladását, azt remélve, hogy néhány év alatt óriási ellenforradalmi hadsereget fog szervezni parasztokból, s ezekből fog azután kialakulni egy új középosztály. Krivosein földművelésügyi miniszterrel együtt gyűlésbe hívta a földbirtokos dzsentrít és közölte velük, hogy a kormány kénytelen megvenni tőlük birtokaiknak egy jelentékeny részét, hogy olcsón eladja a parasztoknak és így a

kisbirtokosok osztályába emelje őket. A kormány segíteni fogja őket, hogy megtanulják a földművelés modern módszereit. A kisbirtokos paraszt lesz a kormány főtámasza s az anarchista forradalom ellensége.

II. Miklós cár helyeselte ezt az új tervet, de a nagy birtokosok meg voltak ijedve arra a hírre, hogy el kell adniok földjüket. Sztolyint két oldalról támadták. A dzscentri sajtóban heves támadást intézett a miniszterelnök ellen, elnevezték őt a dzscentri hóhéréának s ellene izgatták az udvari kamarillát. Másrészt a forradalmárok, otthon és külföldön, erős agitációt indítottak Sztolyin ellen, átlátva, hogy a közös parasztbirtok megszüntetése és a paraszt-burzsóá megteremtése sok évre eltolja a forradalmat Oroszországban.

Sztolyin megtett mindent, hogy meggyőzze a földbirtokos dzscentrit az engedmények adásának feltétlen szükségességéről. Midőn előadta a közeledő forradalom rettenetességeit, a földbirtokosoknak csak egy feleletük volt: «Ne akarjon megijeszteni minket! Ott vannak a kozákok, a zsandárok, a hadsereg, hogy elnyomja velük a forradalmat».

A dzscentri le akarta beszélni a cárt a miniszterelnök vakmerő terveiről, s midőn ez nem sikerült nekik, megerősítették támadásaikat a sajtóban s egyidejűleg a szokásos orosz eszközökhöz folyamodtak: provokálás, denúciálás és összeesküvés. Az összeesküvők terveinek végrehajtására szívesen vállalkozott két ember, akik Sztolyinhoz, mint belügyminiszterhez a legközelebb állottak: Kurlov tábornok, a zsandárság feje és Bielecki, a rendőrség igazgatója. Ez a két tisztviselő munkához látott a titkos rendőrség ügynökeivel, akik egyúttal a forradalmi párt tagjai is voltak. A küzdő terrorista-forradalmi szervezetek titokzatos csatornákon keresztül jelentékeny pénzüsszegeket kaptak a földbirtokos dzscentritől, hogy merényletet szervezzenek Sztolyin ellen és ellátták őket a gyilkosság egész tervével. Még a legóvatosabb és leggyanakvóbb forradalmi vezérek is, akik nem tudták, hogy a terrorista «elvtársak», akik a ter-

vet kieszelték, a rendőrség ügynökei, helyeselték a tervet, ha a végrehajtás lehetséges.

A merényletet Sztolypinnak Pétervár legelőkelőbb városrészében levő villájában hajtották végre. Egy fiatal, kissé hóbortos és lelkes forradalmár, aki teljesen egyik társuknak befolyása alatt állott, egy erős bombát dobott Sztolypin dolgozószobájára felé. A villában nagy kárt okozott, a miniszterelnök fia megsebesült, sok tisztviselő, zsandár és magán-személy megöletett. Maga a gyilkos is elpusztult a robbanásban, de Sztolypin sértetlen maradt, mivel a robbanás előtt néhány perccel hagyta el a villát. De a rendőrségnek nem sikerült megtalálni sem a merénylet tervezőit, sem a bűntársakat.

Ekkor a cár, egy újabb merénylettől félve, azt tanácsolta Sztolypinnak, hogy egy időre hagyja el a fővárost. Belegyezett, mivel már külön figyelmeztetéseket is kapott s azzal az ürüggyel, hogy Ázsiai-Oroszország gyarmatosítását akarja tanulmányozni, Krivosein miniszter társaságában Szibériába ment. Az utazás alatt a forradalmár vasutasok kétszer próbálták meg kisiklatni a vonatot.

Visszatérve Szibériából, még egy beszélgetése volt a cárral, akihez azt az egyenes kérdést intézte, vajjon akar-e küzdeni a közeledő forradalom ellen az egyetlen praktikus eszközzel, hogy új törvényt hoz a parasztbirtokosokról. Ha nem teszi meg, Sztolypin lemondással fenyegette. A cár megígérte, hogy támogatja ezt a tervet és hogy kierősza- kolja a dzsentritől, hogy vessék alá magukat a törvénynek.

Midőn a földbirtokosok megtudták a közeledő vesze- delmet, követelték Kurlovtól, hogy tegye el láb alól Sztoly- pint egyszersmindenkorra. Új tervet szőttek a titkos rend- őrség hivatalos helyiségeiben, midőn egyszerre Sztolypin váratlanul Kievbe ment, hogy valami ünnepségben vegyen részt. Kurlov tábornok felhasználta az alkalmat s rendelet- tet adott ki a miniszterelnök kivégzésére. A titkos rendőrség egy ügynöke hajtotta végre, aki egyúttal a szocialista- forradalmi párt tagja is volt. Sztolypint több revolvergolyó találta, midőn a kievi színházba ment s nemsokára azután

meghalt. A gyilkost nagyon titokzatos körülmények között akasztották fel. Az esetnek minden ettől eltérő leírása vagy puszta kitalálás vagy üres hiesztelés egy eltiltott tárgyról.

Hogy volt lehetséges, hogy a gyilkos bemehetett a színházba, mikor minden jegyet egyenként osztottak ki csakis tisztviselők és Kiev jól ismert polgárai között, és minden bejáratot zsandárok, titkos rendőrök és katonák őriztek?

A gyilkosság mögött Kurlov és Bielecki keze volt és mögöttük állott az arisztokrata nagybirtokosság s a föld-birtokos dzsentrí.

*

Oroszországnak forradalomelőtti utolsó miniszterelnöke Iván L. Goremykin volt, egy gazdag, lusta és cinikus sznob.

Az ő hivatalos karrierje normális menetű volt. Több ízben volt belügyminiszter, de elég baj volt ránézve, hogy megzavarták a forradalmi hullámok első fodrai. Különböző tartományok kormányzói elárasztották a minisztert sürgönyeikkel, de a természeténél fogva lusta ember, sohasem olvasta el ezeket az «ostoba» sürgönyöket, ahogy ő nevezte őket, hanem elrakta mind íróasztala fiókjába. Valaki értesítette erről III. Sándor cárt s ő elküldte hadsegédét, hogy vizsgálja meg a dolgot. Ez egész rakás felbontatlan sürgönyt talált, amelyek közt sok nyugtalanító, sőt aggodalmat keltő is volt.

Goremykinnek le kellett mondania.

Mikor, nem sokkal az 1917-iki forradalom előtt, Raszputin és a cárné befolyására Goremykin lett miniszterelnök, az özvegy cárné felkiáltott:

— Már megint ez a vén idióta!

De ő nem volt idióta. Ő ismerte Oroszország minden talpalatnyi földjét, s az egyetlen módját a menekülésnek a forradalom elől a Németországgal megkötendő békében látta. Egész befolyását ilyen politika érdekében vetette latba.

Kerenszkij kormányzása alatt Goremykint börtönbe vetették, de csakhamar ismét kibocsátották s megengedték

neki, hogy elhagyja Pétervárt. Találkoztam vele néhány héttel halála előtt.

Szeptember közepén, 1917-ben, szünidőmet a kaukázusi Rivierán, Szocsiban, a Fekete-tenger mellett töltöttem. Már mindenütt lehetett érezni a bolsevizmus közeledését és a tömegek elégedetlenségét. A személyszállító hajók a kaukázusi parton nem közlekedtek s motorost kellett bérelnem, hogy Tuapszéból Szocsiba jussak. Éppen elhelyeztem poggyászsomat a hajóban, midőn egy előkelő nő közeledett s kérte, hogy engedjem meg, hogy hajónkon mehessen Szocsiba férjével és szobaleányával.

Kölcsönösen bemutatkoztunk s megtudtam, hogy Goremykin felesége. Néhány perc múlva a szobaleány odavezette a volt miniszterelnököt. Az öreg csaknem teljesen roncs volt, de megmaradt csodálatosan tiszta elméleti képessége.

Beszéltünk a legújabb eseményekről s megemlítettem a németeket, akik demoralizálták az orosz hadsereget, örült rablóbandává téve őket. Goremykin védte a németeket s vádolta a dumát és az entente-diplomáciát, hogy ők a forradalom okozói.

Megérkezve Szocsiba, a Goremykin házaspár egy penzióban szállt meg, én pedig a *Riviera* szállodába mentem. Néhány nappal később egy felfegyverzett, álarcos banda tört be a penzióba és elrabolta Goremykinné ékszereit, pénzét és iratait.

Ezen az eseményen elmélkedve, csodálkoztam, hogy olyan ismert és gyűlölt emberek, mint Goremykinék, hogyan választhatták Szocsit lakóhelyül, ahol a helyi körülmények nagyon alkalmasak voltak ilyen támadásra.

Nem sokkal azután, hogy Szocsiból elutaztam, október közepén, Goremykin feleségével férjes leányának villájába költözött. Itt egy éjjel, bolsevik tengerészekből álló banda támadta meg s borzasztó kegyetlenséggel ölték meg a volt miniszterelnököt, feleségét és vejét, leánya súlyosan megsebesült, de később megmentették.

Igy végezte életét a cári Oroszország utolsó miniszterelnöke és a reakció vezére.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Az utolsó mohikán.

Az oroszországi nagy forradalom történetében a legkiemelkedőbb alak Kolcsak admirális volt, akinek neve ismeretes lett Nyugat-Európában és Amerikában is. Ha azt mondom, hogy a legkiemelkedőbb alak, ezzel nem akarom azt is mondani, hogy lángész volt. Éppen nem!

Nagyon közel állottam a szibériai kormányhoz s jól ismertem Kolcsakot. Véleményemet róla így fejezhetem ki röviden : kitűnő admirális volt, de nagyon gyenge politikus, olyan ember, akiben megvolt a ködös és ingadozó orosz természet minden jellemző vonása.

Hogyan vállalkozhatott tehát arra a nehéz feladatra, hogy megteremti a Szibériai Köztársaságot és azután, hogy megszabadítja egész Oroszországot a bolsevik autokratáktól?

Jól emlékszem arra az időre, midőn a szibériai kormány egy vezetőt keresett, akinek a nevéből visszhangozni fog az egész világ.

Nikoláj Nikolájevics nagyherceg neve került először szóba, de ő visszautasította ezt a megtisztelést ; azután a volt külügyminisztert, Szazonovot hívták meg, de ő is visszautasította. Egy időben Horvat tábornokot emlegették és elejtették. Nem volt Szibériában senki, aki erre a nagy és nehéz feladatra alkalmas lett volna. Ekkor érkezett Omszkba, a szibériai kormány székhelyére Vosztrolin, a Duma volt tagja s erős agitációt kezdett Kolcsak admirális mellett. Ő általa lett az admirálisból előbb hadügyminiszter, később a szibériai kormány feje.

Emlékszem, hogy miután letette az esküt a szenátus

előtt, belépett abba a terembe, ahol tiszteletére a bankettet tartották s mély hangján mondotta :

«Egy perccel ezelőtt aláírtam halálos ítéletemet.»

Ez a jövendölése beteljesedett nem is egészen másfél év múlva.

Elsősorban mindenféle bajjal kellett megküzdenie. Nem állott elég ember rendelkezésre. Szibériában sohasem volt sok művelt egyén, az orosz menekültek legnagyobbbrészt kereskedők és bankárok közül kerültek ki, akik útban voltak egy szilárd valutájú ország, Japán vagy Amerika felé. Tehát azok a teljesen ismeretlen, fiatal, tapasztalatlan és párturalom alatt álló miniszterek : Michajlov, Gine, Telberg, Pietrov, Gudkov és élükön a «miniszterelnök», a vidéki bankár, Vologodszkij, egy vén játékos és züllött életű egyén, nem voltak képesek a politikát s az ország életét egy bizonyos irányban vezetni. Minden rosszul ment, terv és cél nélkül s a kormány ment az árral, míg el nem jutottak az omszki börtönbe, ahol a szovjetköztársaság ügyésze még ki is csúfolta őket, mondván :

«Halálítéletet kérnék fejükre, ha egy kissé különb emberek volnának.»

Pedig nem lehet tagadni, hogy az eredeti terv, amely mellett Kolcsak állott, egészen okos volt, t. i. hogy egy hatalmas Szibériát szervezzenek, mint független köztársaságot, összeköttetésbe lépjenek a külföldi nagyhatalmakkal és védelmezzék nyugati határaikat az Urál-hegységben.

De nemsokára egy csoport monarchista menekült, akik a Volga mellől jöttek, harcot kezdettek, hogy változtassák meg ezt a tervet. Ezek közt volt Krapotkin herceg, a milliomos kereskedő Sztlerladkin és az ügyvéd Zardecky. Hozzájuk csatlakoztak a kozákok hetmanjukkal, Ivanov-Rinov tábornokkal. A szembenálló tábor, a szocialista-forradalmárok, elleneztek egy nagy és osztatlan Oroszország megteremtésének gondolatát és egy uralkodó választását, amit a Krapotkin-csoport óhajtott. A szocialista-forradalmárok Szibéria erősítése mellett voltak s meg akarták nyerni a parasztság rokonszenvét a kormány támogatása számára.

Az ezt követő küzdelemben a monarchisták terrorhoz folyamodtak. A szocialista-forradalmárok legkiválóbb tagjai közül néhányat megölettek. S midőn a bolsevikoktól felosztatott alkotmányozó gyűlés tagjai megérkeztek, élükön Avkszentyevvel, a hadsereg elleni áruhással vádolták, börtönbe vetették s kiűzték őket Szibéria határán túl.

A szocialista-forradalmárok erős agitációt kezdtek a parasztok között s Szibéria egy külön forradalom színhelye lett.

Az orosz csoport felbomlása akkor érte el tetőpontját, midőn Kolcsak teljesen Krapotkin és csoportja befolyása alá került s Moszkva ellen menve háborút indított a bolsevikok ellen. A parasztok nem akartak újoncokat adni és fellázadtak; a munkások abbahagyták a munkát s külön harcos szervezeteket alkottak, előkészítve a felkelést, s a bolsevik ügynökök szünetlenül dolgoztak ebben a sűrű levegőben.

A hadsereget átjárta a forradalmi szellem és csak gyenge segítséget nyújtottak a szibériai kormánynak. A gyengeség további forrása volt Sztaff tábornok orosz tisztjeinek intrikái az idegen csapatok, különösen Hayda tábornok, a cseh-szlovákok feje ellen. A cseh megbízott Tomszkban nyíltan erős bolsevik ízű forradalmi beszédet tartott.

A levegő fojtó volt s csak a lengyel divízió múlt, hogy a parasztok felkelése nem tört ki előbb, csak miután Kolcsak kelet felé menekült.

Kolcsak udvarában és a kormánykörökben az emberek éppúgy viselkedtek, mint Carszkoje Szelóban, a császári udvarban.

A fővezér, Diederichs tábornok és felesége belemerült a keresztény és nem-keresztény miszticizmusba. Nappal a keresztény szertartásnak megfelelő istentiszteletet tartottak, éjjel az okkult misztériumok szellemének hódoltak.

Minden döntés csakis a szellemekkel és médiumokkal való tanácskozás után történt. A Zardecki-csoport volt különösen aktív Kolcsak körül. Médiumos és okkult szeánszo-

kat rendeztek, továbbá boszorkányos előadásokat s még a samanizmust sem hanyagolták el, midőn néhány mongol osztják jött oda az Északi Jeges-tenger partjairól s bemutatva komédiáit. 1919 közepe felé két tiszt, aki állítólag Denikintől jött, csatlakozott ehhez a csoporthoz. Az egyik volt Timofejev kapitány, a másik Matkovszki kapitány.

Az elsöre még emlékeztem az orosz-japán háború idejéből s mindent megtettem, hogy megghiúsítsam terveit Omszkban. Mint fiatal tiszt Charbinban különítményével megtámadott egy békés kínai falut, kirabolta és legyilkolta a gazdagabb lakosokat s azután odábbállt zsákmányával. Haditörvényszék elé állították, megfosztották tisztirangjától és öt évi börtönre ítélték.

Ugyanez a Timofejev mint kapitány érkezett Tomszkba számos kitüntetéssel mellén.

Ők ketten ajánlólevelekkel érkeztek, de igazi missziójuk más volt, mint amit mondtak. Azt állították, hogy okkultisták, akik képesek felidézni egy hősnek szellemét, aki a napoleoni harcokban esett el. Ez a hős szellem csodákat művel, hindu nyelven költeményeket ír és megmondja a jövőt. Az újonnan érkezettek csakhamar megkezdték munkájukat.

A jóslatok a legcsodálatosabbak voltak. Kolcsaknak győzelmet és dicsőséget jósoltak Moszkvában s csaknem a Romanovok trónját is. De Timofejev egyik vagy másik egyénnek, aki nem jó szemmel nézte a monarchista csoportot és őt, nagytitokban fülébe súgta, hogy jobb volna elmenni, mert veszedelem fenyeget.

Ily módon Timofejev sok embertől megszabadult, akit ő vagy Krapotkin nem szeretett.

Emlékszem egy estére Zardecky ügyvéd házában. Meghívtak, mint «a tudomány képviselőjét».

Egy félig homályos szobában összegyűlt egy csomó ember, köztük több külföldi. Az egyik sarokban volt egy asztal, mögötte ült egy mély székben Timofejev sápadtan és izgatottan. Egyszerre csak felemelkedett s ismét visszasett a székbe, mintha ki volna merülve. Tágra nyitotta

nagy szürke szemeit s elkezdett beszélni átható hangján Szibéria dicső jövőjéről, a győzelmes háborúról és egy híres, hatalmas uralkodó gyors eljövételéről.

Midőn a szomszéd szobába vezető ajtó megnyílt s Zardecky belépett, a próféta felkiáltott:

— Ime, itt jön az a nagy és dicső, aki Oroszországnak békét, dicsőséget és császárt fog adni.

Ekkor kitárták az ajtókat és Kolcsak lépett be a szobába. A lángokat meggyújtották, ő pedig ott állott mindig komoly arcával és ragyogó szemeivel, mintha meg volna döbbenve.

— Micsoda blöff! — suttogta az egyik idegen ügynök, aki mellettem ült.

Sok egyéb misztifikáció is történt a kozák monarchisták részéről.

1919 júniusában az a hír terjedt el, hogy Alexandrovics Mihály nagyherceg megérkezett Szibériába; az egyetlen, akiről azt hitték, hogy Oroszország jövődöbéli cárja lesz. Azt állították, hogy a kozákok elrejtették egy eldugott faluban. A hír gyorsan végigfutott egész Szibérián. Kolcsak egyik minisztere vizsgálatot indított. Talált is a megjelölt faluban egy embert, aki nagyon hasonlított Mihály nagyherceghez, de a misztifikáció olyan szembetűnő volt, hogy még a kozákok is lemondtak a reménytelen propagandáról.

Sokkal komolyabb dolog volt Alexejnek, az ifjú trónörökösnek megjelenése valahol az Altaj-hegységben, Szibériában, akiről azt állították, hogy egy hű embere megmentette.

Egy ifjú volt ez, aki bámulatosan hasonlított a nagyherceghez a legapróbb részletekben is, beszélt több idegen nyelven s nagyon barátságos volt. Meggyőző valószerűséggel és gyengédséggel beszélt el a jelenetet, midőn elvált szeretett szüleitől s kalandjait a veszedelmes menekülés közben Jekaterinburgból az Urálon és a kirgizek földjén keresztül az Altaj-hegységbe.

Mindenki meg volt döbbenve s nem tudta, mit tegyen.

A fiatalember ismerte az udvari méltóságokat, a tábornokokat és a tisztviselőket, nevükön nevezte őket, ismerte őket látásból és ismerte legbensőbb jellemző vonásaikat.

Véletlenül Omszkba érkezett a császárnőnek egyik volt udvarhölgye, Madame Szapoznikova, akit meghívtak szakértőnek ebben az ügyben. Néhány napon belül bebizonyította, hogy a szibériai kormányt egy csaló ültette fel.

Nemsokára azután az ifjú maga is bevallotta, de nem mondta meg, ki van a család mögött s mi volt a neve az ő családjának, amely kétségtelenül az arisztokráciához tartozott. Azonban azt mondta, hogy mint távirótitst volt alkalmazva egy kis szibériai városkában, Barnautban.

Mialatt a vizsgálat tartott, az ifjú eltűnt Szibéria fővárosából s minden kutatás eredménytelen maradt.

Nagyon titokzatos egyéniség volt, aki még valószínűleg fel fog tűnni valahol a pusztuló Oroszország zavaros hullámaiban.

Rövid idővel az ál-Alexej eltűnése után, átutazott Szibérián, a nélkül, hogy Omszkban megállott volna, a cár legnépszerűbb és legrokonszenvesebb leánya, Tatjana nagyhercegnő. Azt mondták, hogy férjhez ment egy egyszerű tiszthez, akit a háború alatt a carszkoje-szelói kórházban ápolt s aki kimentette őt a bolsevikok börtönéből Tobolszkban, mielőtt Jekaterinburgba vitték volna a császári foglyokat és helyettesítette őt egy hozzá ragaszkodó érzelmű leánnyal.

A nagyhercegnő útjában meglátogatta a vasúti állomásokhoz közel levő kórházakat s osztogatta a saját és a cárné arcképeit.

A titokzatos házaspár kelet felé utazott, egy ideig Japánban maradt s azt mondták, hogy onnan az Egyesült-Államokba mentek.

Mindezekről az egyénekről bebizonyította a vizsgálat, hogy összeköttetésben voltak a szibériai monarchista párttal; valószínű, hogy ez az összeköttetés elért egészen a legvakmerőbb monarchistákhoz, a Markov-csoporthoz Berlinben s a Dumbadse-csoporthoz Jokohamában.

Mert a monarchisták nem akarják megérteni, hogy az idő megváltozott s hogy az ő programjuk reménytelen anakronizmus. Lázasan dolgoznak még mindig politikai céljaikért a világ minden fővárosában, ezek a szegény álmodozók, akiket a valóság már rég odadobott a történelem vértől szennyes lomtárába.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

A szó fetisizmusa.

Egy forradalom sohasem maradhat egy adott pillanatban megszabott keretek között, hanem rohan tovább előre. A cár lemondott a trónról a maga és örököse, Alexej nevében. Azután következtek a kínos percek, amidőn láttahogy azok, akik «imádták», amíg császár volt, hátat fordítottak neki. Az arisztokráciának aljassága, gyávasága általános undorodást keltett. Csak néhány alsóbbrangú tisztviselő maradt meg a császári család mellett egészen végig, megosztva velük tragikus szenvedésüket.

Lvov herceg első forradalmi kormánya és Kerenszkij második kormánya a szó fetisizmusát kultiválta.

«És a szó hússá lett» — mondja a Szentírás.

De Lvov, Milukov, Kerenszkij és még sok ezer forradalmi szónok szava csak szó maradt s visszhang nélkül hangzott el. Szomorú kép volt az orosz intelligencia tehetlensége és nyomorultsága.

Végre eljött a hús.

Megjött a bolsevizmus, véráradatba fojtva a monarchistákat, új jelszavakat bocsátottak ki, melyeknek alapja Oroszország pusztulása.

A népbiztosok, Dzierdysznszki, Volodarszki és a cseka embere, Pavlunovszki, véres hekatombákat áldoztak, legyilkolva mindenkit, aki hitt a nagy, hatalmas Oroszországban, a régi rend visszatérésében.

Rendelkezésükre állottak finn, lett, magyar, német és kínai különítmények, s ezek védelmezték őket az ellenforradalmi erőlködésekkel szemben.

A flotta tengerészei, fellázítva a propaganda által, fejszével ütötték agyon tisztjeiket, darabokra tépték őket, beledobták Vibornál a tengerbe, mígnem testjeikből gát emelkedett. Fellázdak s kirabolták hajóikat, a gépeket, az ágyúkat, az ócska fémeket eladták a főváros és Finnország piacain.

Patakokban folyt a vér, bíborpaláستtal fődve be a «vértelen» forradalmat, amelyről Pétervárot, az angol nagykövetségen álmodtak és tárgyaltak.

Az új úr, a bolsevizmus, nagy dolgokat végzett az öt év alatt, kidobva a művelt országokba hangos harci kiáltásokat, bátor új szavakat és elkábítva őket energiájával, gyorsaságával és határozottságával.

Fegyveres kézzel verte le ellenségeit, tönkretette Oroszországot, míg mezítelenné, haldoklóvá és vértől borított nem lett; megváltoztatta Európa politikai alakját s a monarchizmus és szocializmus romjain új birodalmat alapított. Csakhogy uralkodói nem elégszenek meg egy koronával, nekik öt vagy hatvanhárom kell... Féktelen autokrácia úszik az üres hanggá lett szocialista-kommunista harci jelszavak tengerén.

Európa figyel a szavak, a fetisek, csodálatos énekére és nem látja meg a féktelenség, a betegség, az éhség és halál terjedését, süket marad az emberektől felfalt emberi csontok recsegésére, nem néz be a Cseka pincéibe, nem akarja megérteni, hogy a bolsevizmusban minden a régi marad, csak a szín változott s néha a nevek és a személyek változtak.

A bolsevizmus mint egy hógolyó rohan tovább s nemcsak jelszavainak terjesztésével fenyeget, hanem millió és millió éhes és kétségbeesett, elvadult ember által is, akiket kidobhat a nyugat ellen; fenyeget a «felébredt Ázsiával», ahol a tűzvész már kezd fellángolni. A lángnak bő tápláléka lesz: nyolcszáz millió ember, aki fogát csikorgatja s kezét ökölbe szorítja, mialatt az áruló bolsevizmus és a kommunizmus, elrejtve igaz arcát, ezt suttozja:

— Előre a fehér ember ellen! Le a keresztény civilizációval! Mi mellettetek vagyunk!

Nemcsak suttogják ezt, hanem hangosan és komolyan hirdetik Tibetben, Indiában, Mongóliában és Kínában.

A cserkeszek, a kalmukok, a dsungárok, a burjátok és tatárok s a vakmerő kínai csuncsúzó* főnökei a bosszú napjának énekeit éneklik.

Hallgattam a rémületet lehellő sötét énekeket Kajdam síkságán, Bogdo-Ulu lejtőin, Tauan-Ola erdeiben és a Hvang-Ho vizein.

Ez a célja a szerencsétlen «nagy» orosz forradalomnak, a nomádok, öngyilkosok, boszorkányok, varázslók, egyéb gonoszok és a csaknem apokaliptikus szörnyetegek forradalmának.

Egy természetes ellenforradalomban végződött, a bolsevizmusban, amely mint a szocializmus, a nemzeti érzés, a civilizáció elleni mozgalom végül majd valakit, ma még nem tudni kit, a cárok trónjára fog emelni, egy új dinasztíát, amelynek autokráciája példátlan lesz.

Kit?

Talán egy új Nagy-Mogult, Dsingisz kánt, Tamerlant...

S ő lesz az Antikrisztus a keresztény civilizációra nézve, fekete vagy vörös, ellentéte a szellem és a haladás fejlődésének, az emberiség közeledő végzetének első előhírnöke.

Ez a kelet felől jövő rettenetes árnyék már többször megjelent az emberiség történetében s mindig sötét volt, mint az őszi éjszaka, mint az öngyilkosság szelleme.

* Mandsuria és Mongólia területén garázdálkodó rablóbandák.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

Káosz.

Mindenki előtt, akinek a szeme lát és füle hall, világos kell hogy legyen, hogy Oroszország erkölcsileg elveszett s hogy most a pusztulás szakadékaának szélén áll.

A szovjet politikája, amely mindig a család, az egyház, az erkölcs és a társadalom bukására törekedett, győzött.

Az asszonyok, akiket beledobtak a kegyetlen mindennapi küzdelembe, megszűntek feleségek és anyák lenni.

A férfiak, fiatalok és öregek, keményen dolgozva, eltávolodtak a családtól s nem képesek biztosítani fennállását, nem adhatnak neki védelmet és erkölcsi befolyást.

A gyermekek, a bolsevik ügynököktől megrontva, szüleiknek ellenségeivé lettek. Nem igen látják őket, hanem gyakran a Cseka titkos ügynökeiként szerepelnek, kémkednek rokonaik között, kihallgatják beszélgetéseiket s jelentést tesznek róla a Cseka véres bírának vagy valamely más, hasonló intézménynek.

Az Oroszországot alkotó népek és fajok természetes kötelékei meglazultak, és nem maradt semmi, ami őket összekötné.

A terror, az éhség, a betegség, minden képzeletet felülmúló küzdelem a létért demoralizálta az egész orosz társadalmat. A tanult embert lefokozták, magára hagyták, a primitív nomád ember állapotához közeledett, aki csak a kenyér morzsáiért küzd s alig tudja fenntartani családját, amely teljesen szétesett, ha nem is testileg, de mindenesetre erkölcsileg.

A munkások, a szovjet ígéreteitől csalogatva, meg-

szüntek dolgozni s beléptek a vörös hadseregbe. S ha később vissza akartak térni a munkához, elvesztették a gyakorlatot, az ügyességet, s az általános romlás közepette, midőn minden elpusztult, nem találtak műhelyeket. A paraszt megszűnt földjét művelni s az éhségtől hajtva, családjával együtt a városba szorult, ahol növelte a maga köréből kiszorult éhes emberek tömegét, akik ott éltek munka nélkül, hivatás nélkül, a holnap nélkül és remény nélkül.

Ezek voltak azok, akik megölték gyermekeiket az élelem miatt, az ő paraszt-anyáik azok, akik keblükre szorítva kiaszott, elgyengült csecsemőiket, a folyóba vetették magukat. Ezek a társadalmi osztályokból kiesett parasztok alkottak rablóbandákat, ezek költöznek, mint a sáskák, keletről nyugatra, északról délre élelmet keresve, az életet keresve.

És a szovjet-autokraták nehéz, véres kezükkel engedelmességre kényszerítették a népet, amelyet terrorizáltak és megaláztak, mialatt az éhes tömegek között remegő kezek szövik az óriási «fekete zászlót», az anarchia zászlaját, amely a nemzethez tartozás minden külső korlátai fölé emelkedik.

Szolncev-Blejchman, a költő Gordin, Szuknotov s az anarchizmus többi vezetői előkészítik ott az új harcot egy «Új Oroszország»-ért, néhány rövid, de «vidám» napért.

Egy nemrég kiadott proklamációban Szolncev ezt mondja :

«A szovjet megcsal benneteket minden nap, meghosszabbítva haldoklásunkat az éhség és a betegség miatt. Elég volt már ebből! Húzzuk fel fekete zászlónkat a Kremlre, foglaljuk el a városokat, a gyárat, a földbirtokokat, fegyverrel kezünkben osszunk fel mindent s legyünk biztosak néhány napig. És akkor, jóllakva és biztonságban, gondolkozhatunk azon, hogyan lehet és kell elrendezni az egész nemzet életét. Légy készen! Szerezz fegyvert! Figyelem! Időnk hamar megjön! Éljen a «Fekete Zászló!»

Így beszél és erről álmodik az anarchia költője.

És ezalatt a száműzöttek, az orosz emigránsok mindig

kisebb és jelentéktelenebb politikai csoportokra szakadnak szét.

Kerenszkijnek, Miljukovnak, Gucskovnak saját külön politikájuk van. A monarchisták durva és reakciós tervet kovácsolnak a monarchia visszaállításáról s csak a jelölt hiányzik, aki hajlandó «szeretni» és «imádni» a 140 millió vaddá, éhessé, gonosszá, fesletté és lustává lett ember-tömeget.

A bolsevizmus vörös zászlajának s az anarchia fekete zászlajának a civilizált világra hagyott öröksége lesz a homérosi feladat: megmenteni Oroszország népét és a kemény kötelesség átalakítani őt, erkölcsileg nevelni, megtanítani dolgozni és újra felébreszteni kulturális ösztöneit.

BEFEJEZÉS.

Nem az volt a szándékom, hogy történelmi vázlatot írjak ebben a könyvben Oroszországról, akár a cári, akár a szovjeturalomról. Egyszerűen csak néhány vonást akartam megrajzolni ennek a népnek sötét életéről és pszichológiájáról s az aktualitás függőnye mögött maradvá, mégis legalább halvány fényt vessek az ő gondolkodására s útmutatással szolgáljak igazi jelleméhez.

Meg vagyok győződve, hogy a művelt emberiség kénytelen lesz elmenni Oroszországba, nem üzleti küldetéssel és egészséges valutával, hanem a kereszttel, tudománnyal és azzal az akarattal, amely kényszeríteni fogja az embereket, akik elvesztették eszüket, becsületüket és országukat, hogy dolgozzanak megmentésükért. Ez súlyos feladat az emberiség számára, de nincs más mód. S azt hiszem, hogy vázla-
taim a sötét kelet árnyékáról egy bizonyos mértékben elősegítik e kötelesség teljesítését.

Történeténél és természeténél fogva az orosz rokon a kelet népeivel, akiknek rossz és bűnös jellemvonásai megvannak benne. A keleti népek pszichológiájának és erkölcsének derültebb oldala, amely nagyobb szellemi emelkedettséget és őszinteséget követel, idegen az orosz néptől.

Asszonyaik meg nem becsülése és a rosszulbánás velük, akár anya, akár feleség, a családi erkölcs hanyatlása, politikai mohóság, a társadalmi összetartás hiánya, a szakadék a műveltebb osztályok és a köznép között, a demokrácia túlzása akár szellemi idealizmus, akár a legalacsonyabb durvaság alakjában, az osztálygyűlölet túltengése, a gyilkosság és rablás kéje, a közömbösség a vallásos elvek iránt, túlzó természetellenességeik, mint a babona, a XIII. és

XIV. század kultúrájának maradványai, szolgáltság, társadalmi erkölcstelenség, — ezek a magát túlélte Keletnek megfordított képei.

Ha most visszatekintek hosszú ideig tartó kutatásaimra Kelet-Ázsia legvadabb és legműveltebb országaiban, világosan látom sötét árnyékát ferdén rávetítve az orosz élet leg-hatalmasabb jelenségeire.

Világosan látom a veszedelmet, amely Kelet felől fenyegeti a keresztény civilizációt, de nem az igazi Kelet felől, amely misztikus álmodozásában vagy szent méltóságában tűr, védve kultúráját és függetlenségét az újonnan érkezők veszedelmes befolyása ellen. Látom a Kelet fenyegetését, amelynek előrsében halad a mongol félvérű orosz tömeg, követve a teljesen kétségbeesett ázsiaiak rajától, akik égnek a gyűlölettől, akiket demoralizáltak és forradalmosítottak a szovjetdiplomata azzal a vérrrel szennyezett arannyal, amelyet elvettek a meggyilkoltaktól, letörték a szentképekről és keresztkekről s elvittek a tudomány templomaiból.

A Kelettől való félelemnek ilyen perceiben eszembe jutnak Engelhardnak, egyik legkiválóbb orosz publicistának szavai, amelyekkel leírta Oroszország eljövendő sorsát :

«Mi egy anarchista, tatár nép vagyunk, csakis a testi erő, a fegyveres hatalom, a páncélos ököl, az ostor felsőbb-ségét ismerjük el! Ha nem akartunk adót fizetni, a kormány pálinkát adott nekünk, itatott mindenütt, minden lépésnél, még az utcán is. Ivással fizettük meg az adót. Ha nem akartunk művelt nép lenni s nem akartuk iskolába küldeni gyermekeinket, a pap megtagadta a keresztelést, az esketést, a temetést s a rendőr megkorbácsolta az apát és az anyát az engedetlenség miatt ; nem akartunk katonát adni a hadseregnek, jött egy tiszt egy különítménnyel s lelőtt vagy leszúrt bennünket. És akkor jó polgárok és jó hazafiak lettünk : lefizettük adónkat «anyánk, Oroszország» kincstárába, lelkesedtünk a nevelésért és elmentünk védeni a cárt, a hitet és a hazát.

Ma mindez összedőlt, mint egy kártyavár. A legszaba-

dabbak vagyunk a világ minden népe közül. Most mi magunk rabolhatunk aranyat, megtaníthatjuk a burzsoát utcát söpörni vagy padlót súrolni, saját városaink utcáin csatázhatunk, énekelve : ,Támadjuk meg mi hárman azt az embert, mert a győzelem jó, hogy ihassunk a fáradságos nap munkája után’.

Mi szabadok vagyunk, de a szabadság egy kellemetlen vendéget hozott — az éhséget, olyan éhséget, amelyet a világ még sohasem látott. Döghúst, fakérget, sarat fogunk enni, saját magzatainkon fogunk táplálkozni. Csak akkor fog megbukni Lenin vagy egy másik kommunista zsarnok s a mob darabokra fogja tépni Moszkva utcáin, amint egykor darabokra tépte a csaló Dimitrit ; és akkor elővesszük az élesre fent kést, kimegyünk az utcára, az országutakra, elrejtőzünk a bokrok, falak és kerítések mögé s mormogjuk az orosz útonálló dalát : ,Ölj és menj börtönbe!’ elvágjuk az arramenőnek torkát, felvágjuk hasát s addig fogunk élni, amíg lesz valami, amit el lehet pusztítani. S ha már nem marad semmi, térdre rogyunk és ordítjuk az egész világnak, hogy hallják :

,Mi nyomorult bűnösök vagyunk, rettenetes bűnöket követtünk el! Megöltük atyánkat, lelkiismeretünket és hazánkat! Most kitárjuk bűnünket, mint egy rothadt sebet, kérve benneteket, ó, művelt nemzetek, jöjjetek és mentsetek meg!’»

TARTALOM.

Fejezet	Lap
Bevezetés	3
I. Az álarcok	5
II. A leleplezett arc.....	12
III. A falu árnyékai	18
IV. A kincskeresők	35
V. A méregkeverők	37
VI. Pogányság	40
VII. Boszorkányság	43
VIII. A sötét múlt visszhangja	46
IX. A vakmerő ipar	51
X. A tenger urai	53
XI. A paloták félhomályában	56
XII. Fekete árnyékok	62
XIII. Az apokalipszis fantómjai	67
XIV. Aszkéták az Antikrisztus ellen	76
XV. Az erkölcstelenség műhelyei	78
XVI. Az asszony és a gyermek	85
XVII. A Romanovok halála és a misztikus mozgalom.....	90
XVIII. Fekete hollók	95
XIX. Régi istenek a keresztény szertartásban	100
XX. A legegyszerűbb isten	105
XXI. Az ördög ünnepe	108
XXII. Witte, Sztolypin, Goremykin.....	116
XXIII. Az utolsó mohikán	128
XXIV. A szó fetisizmusa	135
XXV. Káosz	138
Befejezés	141

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
 00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 77
 Tel. 26-68-63

K

1342